

> Retouradres Postbus 16169, 2500 BD Den Haag

Rijksvastgoedbedrijf

Bureau DG

Korte Voorhout 7

2511 CW Den Haag

Postbus 16169

2500 BD Den Haag

Nederland

www.rijksvastgoedbedrijf.nl

Datum **18 DEC. 2014**
Betreft Wob-besluit inzake verbouwing paleis Huis ten Bosch

Geachte

Bij brief van 18 september 2014 heeft u bij mijn ministerie een verzoek ingediend als bedoeld in artikel 3, eerste lid, van de Wet openbaarheid van bestuur (hierna: Wob). Uw verzoek heeft betrekking op alle documenten die inzicht kunnen geven in de opbouw en verantwoording van de kosten van de voorgenomen verbouwing van paleis Huis ten Bosch, ten bedrage van 35 miljoen.

Daarnaast vraagt u om alle informatie die betrekking heeft op de uitvoering van de beoogde verbouwing, waaronder in het bijzonder die met betrekking tot de keuze van en contractuele relatie met de daarbij betrokken aannemers. U vraagt daarbij in ieder geval om afschriften van:

- Het aanbestedingsbestek, waarin de wensen en eisen van de verbouwing zijn omschreven;
- Het contract, zoals dat is gesloten met de aannemer(s) van de verbouwing;
- Alle overige documenten die betrekking hebben op de kosten van de verbouwing van het paleis.

Bij brief van 22 september 2014, met kenmerk 1020164303, is door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan u bevestigd dat uw verzoek is ontvangen. Vervolgens is bij brief van 13 oktober 2014, met kenmerk 1020162661, aan u gemeld dat, in verband met de omvang van uw verzoek, de beslistermijn op uw verzoek voor vier weken is verdaagd tot 13 november 2014. Bij brief van 6 november 2014 is aan u medegedeeld dat de beslistermijn is opgeschort tot 5 december 2014 vanwege het vragen van zienswijzen aan derden.

Wettelijk kader

Uw verzoek valt onder de reikwijdte van de Wob. Voor de relevante Wob-artikelen verwijs ik u naar de bijlage 1.

Inventarisatie documenten

Op basis van uw verzoek zijn in totaal ruim 220 documenten aangetroffen, waarvan 195 mailconversaties. De overige documenten bestonden uit nota's, rapporten en memoranda.

Ons Kenmerk

1020164306

Ons Zaaknummer

1010367280

Uw brief (kenmerk)

Bijlagen

2

Het Rijksvastgoedbedrijf is een uitvoeringsdienst van het Rijk die op 1 juli 2014 is ontstaan uit een fusie van vier vastgoeddiensten: de Dienst Vastgoed Defensie, de Rijksgebouwendienst, het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf en de directie Rijksvastgoed

Zienswijzen

U bent er over geïnformeerd in de brief van 6 november 2014 dat er derde belanghebbenden zijn bij de openbaarmaking van de documenten en dat deze in de gelegenheid zijn gesteld hierover hun zienswijze te geven. Per mail bent u er over geïnformeerd dat de opschorting van de beslistermijn op 5 december zou eindigen en dat u uiterlijk 12 december 2014 een beslissing zou ontvangen op uw verzoek. Door de derde belanghebbenden zijn geen bedenkingen ingediend.

Besluit

Ik heb besloten gedeeltelijk aan uw verzoek tegemoet te komen door de informatie opgenomen in de bijgaande documenten gedeeltelijk openbaar te maken.

Ik heb daarnaast besloten om een groot aantal documenten in zijn geheel te weigeren omdat er, na weglating van informatie die ik weiger op bepaalde gronden (artikel 10, eerste lid, aanhef en onder b, artikel 10, tweede lid, aanhef en onder b en e van de Wob en artikel 11, eerste lid van de Wob), geen informatie over de bestuurlijke aangelegenheid overblijft die voor afzonderlijke verstrekking in aanmerking komt.

Tot slot heb ik besloten om van een aantal documenten alleen de samenvattingen gedeeltelijk openbaar te maken. De volledige inhoud van deze rapporten kunnen niet worden verstrekt op basis van artikel 10, eerste lid, aanhef en onder b, artikel 10, tweede lid, aanhef en onder b en e van de Wob en artikel 11, eerste lid van de Wob. De samenvattingen die openbaar worden gemaakt, geven een correcte weergave van de volledige inhoud van een aantal bouwkundige onderzoeksrapporten en een asbestrapport. Op grond van artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e, van de Wob zijn bepaalde zinsdelen in deze samenvattingen niet openbaar gemaakt.

De motivering van mijn besluit licht ik hieronder nader toe.

Motivering

Inleiding

Allereerst wil ik u wijzen op het volgende. Het uitgangspunt van de Wob is dat er, in het belang van een goede en democratische bestuursvoering, voor een ieder een recht op openbaarmaking van informatie bestaat. Bij de afweging omtrent het openbaar maken van informatie mag de persoon of het oogmerk van de verzoeker geen enkele rol spelen. Informatie die op grond van de Wob openbaar wordt gemaakt, is openbaar voor iedereen.

Artikel 3, vijfde lid, van de Wob bepaalt dat een verzoek om informatie wordt ingewilligd met inachtneming van het bepaalde in de artikelen 10 en 11 van de Wob. Een bestuursorgaan zal het verstrekken van de gevraagde informatie achterwege kunnen dan wel moeten laten wanneer zich één of meerdere van de in artikelen 10 en 11 van de Wob genoemde uitzonderingsgronden of beperkingen voordoen.

Veiligheid van de Staat

Op grond van artikel 10, eerste lid, aanhef en onder b, van de Wob blijft het verstrekken van informatie achterwege voor zover dit de veiligheid van de Staat zou kunnen schaden. Bij de toepassing van de Wob wordt de veiligheid van personen ook gerekend tot de veiligheid van de Staat. Naar mijn oordeel kan

Rijksvastgoedbedrijf
Bureau DG

Datum
18 DEC. 2014

Ons Kenmerk
1020164306

Ons Zaaknummer
1010367280

openbaarmaking van een aantal (passages uit) documenten de veiligheid van de Staat in gevaar brengen en daarom worden deze documenten of deze passages niet openbaar of gedeeltelijk openbaar gemaakt.

Zo bevat een deel van de documenten informatie over beveiligingsaspecten van paleis Huis ten Bosch. Deze informatie bestaat uit plattegronden, foto's, gedetailleerde ruimte-informatie en informatie over voorgenomen beveiligingsmaatregelen. Informatie daarover zou inzicht kunnen bieden in getroffen veiligheidsmaatregelen ten behoeve van de Koning en zijn gezin.

Openbaarmaking van dergelijke informatie kan tot gevolg hebben dat kwaadwillenden hun gedrag hierop kunnen afstemmen. Dit zou de persoonlijke veiligheid van de Koning en zijn gezin en de veiligheid van de Staat kunnen schaden. Waar mogelijk heb ik de passages die betrekking hebben op deze uitzonderingsgrond uit de betreffende documenten verwijderd.

Eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer

Op grond van artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e, van de Wob blijft verstrekking van informatie achterwege voor zover het belang daarvan niet opweegt tegen het belang dat de persoonlijke levenssfeer wordt geëerbiedigd. Het gaat hier over gegevens van persoonlijke aard, van ambtenaren of door burgers aan de overheid verstrekt in het vertrouwen dat deze alleen door de overheid worden gebruikt voor het doel dat bij het verschaffen daarvan wordt beoogd.

In een groot aantal documenten staan persoonsgegevens of informatie die raken aan de persoonlijke levenssfeer van personen. Ik ben van oordeel dat ten aanzien van deze gegevens het belang dat de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen wordt geëerbiedigd, zwaarder moet wegen dan het belang van openbaarheid. Daarom heb ik de desbetreffende gegevens uit deze documenten niet openbaar gemaakt. Naast namen van personen, gaat het in deze documenten eveneens om functienamen voor zover deze functienamen dermate verweven zijn met de personen die de functie uitoefenen, dat openbaarmaking van de functienaam de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen alsnog zou schaden.

Voor zover het de namen van ambtenaren betreft is hierbij het volgende van belang. Weliswaar kan, waar het gaat om beroepshalve functioneren van ambtenaren, slechts in beperkte mate een beroep worden gedaan op het belang van eerbiediging van hun persoonlijke levenssfeer. Dit ligt anders indien het betreft het openbaar maken van namen van de ambtenaren. Namen zijn immers persoonsgegevens en het belang van eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer kan zich tegen het openbaar maken daarvan verzetten. Daarbij is van belang dat het hier niet gaat om het opgeven van een naam aan een individuele burger die met een ambtenaar in contact treedt, maar om openbaarmaking van de naam in de zin van de Wob. De functies van de betrokken ambtenaren houden niet in dat deze beroepsmatig in het openbaar treden.

Daarnaast bevat een aantal documenten, gegevens en foto's die betrekking hebben op de (beoogde) inrichting van paleis Huis ten Bosch. Deze informatie geeft inzicht in onder meer de wensen en inrichting van de privévertrekken van de voormalige en toekomstige bewoners van het Koninklijk Huis. Om die reden ben ik van oordeel dat ten aanzien van deze informatie het belang dat de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen wordt geëerbiedigd, zwaarder moet wegen dan het belang van openbaarheid. Daarom heb ik de desbetreffende gegevens uit deze documenten niet openbaar gemaakt.

Rijksvastgoedbedrijf
Bureau DG

Datum

18 DEC. 2014
Ons Kenmerk
1020164306

Ons Zaaknummer
1010367280

Datum
18 DEC. 2014

Ons Kenmerk
1020164306

Ons Zaaknummer
1010367280

De economische of financiële belangen van de Staat

Op grond van artikel 10, tweede lid, aanhef en onder b, van de Wob blijft verstrekking van informatie achterwege voor zover het belang daarvan niet opweegt tegen de economische of financiële belangen van -onder meer- de Staat. Bij bepaalde passages uit de documenten is het financiële/economische belang van de Staat in het geding.

De financiële belangen van de Staat worden geschaad als bekend wordt welke prijs de Staat bereid is te betalen voor bepaalde uit te voeren werkzaamheden die die leiden tot de totale renovatie van het paleis Huis ten Bosch. Openbaarmaking van de verschillende financiële gegevens zou de onderhandelingspositie van het Rijksvastgoedbedrijf in de toekomst ernstig verslechteren aangezien het renoveren en het beheren van paleizen en referentieobjecten tot één van de primaire dienstverleningsactiviteiten behoort van het Rijksvastgoedbedrijf. Ik heb daarom besloten de desbetreffende informatie niet openbaar te maken.

Persoonlijke beleidsopvattingen in een stuk voor intern beraad

Artikel 11, eerste lid, van de Wob bepaalt dat in geval van een verzoek om informatie uit documenten, opgesteld ten behoeve van intern beraad, geen informatie wordt verstrekt over daarin opgenomen persoonlijke beleidsopvattingen.

Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat onder het begrip "documenten opgesteld ten behoeve van intern beraad" onder meer moeten worden begrepen: nota's van ambtenaren en hun politieke en ambtelijk leidinggevenden, correspondentie tussen de onderdelen van een ministerie en tussen ministeries onderling, concepten van stukken, agenda's, notulen, samenvattingen en conclusies van interne besprekingen en rapporten van ambtelijke adviescommissies. Ten aanzien van deze stukken moet van de bedoeling om ze als stukken voor intern beraad beschouwd te zien, uitdrukkelijk blijken of men moet deze bedoeling redelijkerwijs kunnen vermoeden. Deze beperking op de informatieverplichting is in de Wob opgenomen omdat een ongehinderde bijdrage van ambtenaren en van hen die van buiten bij het intern beraad zijn betrokken bij de beleidsvorming en -voorbereiding gewaarborgd moet zijn. Zij moeten in alle openhartigheid onderling en met bewindspersonen kunnen communiceren. Staatsrechtelijk zijn slechts de standpunten die het bestuursorgaan voor zijn rekening wil nemen relevant. Onder persoonlijke beleidsopvattingen worden verstaan: meningen, opinies, commentaren, voorstellen, conclusies met de daartoe aangevoerde argumenten.

Een groot deel van de documenten is opgesteld ten behoeve van intern beraad en bevat persoonlijke beleidsopvattingen. Ik verstrek daarover geen informatie. Ik acht het niet in het belang van een goede en democratische bestuursvoering indien de standpunten van ambtenaren zelfstandig worden betrokken in de publieke discussie. Ik zie dan ook geen aanleiding om met toepassing van artikel 11, tweede lid, van de Wob in niet tot personen herleidbare vorm informatie te verstrekken over deze persoonlijke beleidsopvattingen.

Voor zover er ook feitelijke informatie in de documenten staan, is die informatie in sommige gevallen zodanig verweven met de persoonlijke beleidsopvattingen dat die daar niet los van kan worden gezien. Ik heb daarom besloten een aantal documenten in zijn geheel te weigeren.

Indien ik heb besloten bepaalde informatie wel openbaar te maken dan heb ik deze persoonlijke beleidsopvattingen uit het document verwijderd.

Rijksvastgoedbedrijf
Bureau DG

Datum

18 DEC. 2014

Ons Kenmerk

1020164306

Ons Zaaknummer

1010367280

Aanbestedingsinformatie

Een deel van het Wob-verzoek heeft betrekking op het aanbestedingsbestek en de contracten die zijn afgesloten met aannemers van de verbouwing.

Bij besluit van 17 juli 2014, nummer D_IT30YFY, van de minister voor Wonen en Rijksdienst zijn opdrachten voor diensten, leveringen en werken in het kader van ontwerp, bouw, inrichting en onderhoud van woon- en werkverblijven van leden van het Koninklijk Huis geheim verklaard in de zin van de Aanbestedingswet. Dit geeft het Rijksvastgoedbedrijf de wettelijke mogelijkheid om met de vereiste terughoudendheid een vertrouwde marktpartij in te schakelen ter uitvoering van deze buitengewoon gevoelige opdrachten. Om de veiligheid van de Staat te borgen wordt informatie met betrekking tot de gecontracteerde aannemers niet openbaar gemaakt.

Om de veiligheid van de Koning en zijn familie te kunnen waarborgen is het van belang om inbreuk op het veiligheidsregime van de verblijven waar zij wonen en werken tot een minimum te beperken. De veiligheidsrisico's kunnen worden beperkt door de specificaties van diensten, leveringen en werken ten behoeve van bouw-, onderhouds-, en inrichtingswerkzaamheden aan deze woon- en werkverblijven niet openbaar te maken. Dat betekent dat plattegronden, bestekken, documenten over beveiligingsinstallaties en andere gevoelige informatie aangaande bouwkundige, installatietechnische en inrichtingsaspecten niet openbaar worden gemaakt.

Voor het besluit geheimverklaring diensten, leveringen en werken van 17 juli 2014 van de minister van Wonen en Rijksdienst verwijs ik u naar de website van overheid.nl: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0035376>.

Codering van gelakte delen

- 1) Persoonsgegevens, zoals namen, telefoonnummers, (e-mail)adressen en handtekeningen (artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e, Wob);
  - 2) Persoonlijke beleidsopvattingen in een document opgesteld ten behoeve van intern beraad (artikel 11, eerste lid, Wob);
  - 3) Informatie die niet opweegt tegen de economische of financiële belangen van de staat (artikel 10, tweede lid, aanhef en onder b, van de Wob)
  - 4) Informatie waardoor de veiligheid van de Staat in het geding kan komen (artikel 10, eerste lid, aanhef en onder b, Wob).
- A) Informatie die niet valt onder de reikwijdte van het Wob-verzoek. Het gaat daarbij om informatie die geen betrekking heeft op Paleis Huis ten Bosch. Hierdoor is sprake van een andere bestuurlijke aangelegenheid.

Wijze van openbaarmaking

De documenten treft u bij dit besluit in kopie aan. Tevens worden de openbaar gemaakte stukken op *www.rijksoverheid.nl* geplaatst, tenzij er sprake is van een individueel dossier.

Een afschrift van dit besluit zend ik aan belanghebbenden.

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
De minister voor Wonen en Rijksdienst,
namens deze,

Richard van Zwol
Secretaris-generaal

Rijksvastgoedbedrijf
Bureau DG

Datum
18 DEC. 2014

Ons Kenmerk
1020164306

Ons Zaaknummer
1010367280

Belanghebbenden kunnen binnen zes weken na bekendmaking van dit besluit daartegen per brief bezwaar maken bij de minister voor Wonen en Rijksdienst, Dienst Concernstaf en Bedrijfsvoering, Directie Constitutionele Zaken en Wetgeving, Postbus 20011, 2500 EA Den Haag. Het bezwaarschrift moet zijn ondertekend, voorzien zijn van een datum alsmede de naam en het adres van de indiener en dient vergezeld te gaan van de gronden waarop het bezwaar berust en, zo mogelijk, een afschrift van het besluit waartegen het bezwaar is gericht.

Bijlage 1 – Relevante artikelen uit de Wob

Artikel 1

In deze wet en de daarop berustende bepalingen wordt verstaan onder:

- a. document: een bij een bestuursorgaan berustend schriftelijk stuk of ander materiaal dat gegevens bevat;
- b. bestuurlijke aangelegenheid: een aangelegenheid die betrekking heeft op beleid van een bestuursorgaan, daaronder begrepen de voorbereiding en de uitvoering ervan;
- c. intern beraad: het beraad over een bestuurlijke aangelegenheid binnen een bestuursorgaan, dan wel binnen een kring van bestuursorganen in het kader van de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een bestuurlijke aangelegenheid;
- d. niet-ambtelijke adviescommissie: een van overheidswege ingestelde instantie, met als taak het adviseren van een of meer bestuursorganen en waarvan geen ambtenaren lid zijn, die het bestuursorgaan waaronder zij ressorteren adviseren over de onderwerpen die aan de instantie zijn voorgelegd. Ambtenaren, die secretaris of adviserend lid zijn van een adviesinstantie, worden voor de toepassing van deze bepaling niet als leden daarvan beschouwd;
- e. ambtelijke of gemengd samengestelde adviescommissie: een instantie, met als taak het adviseren van één of meer bestuursorganen, die geheel of gedeeltelijk is samengesteld uit ambtenaren, tot wier functie behoort het adviseren van het bestuursorgaan waaronder zij ressorteren over de onderwerpen die aan de instantie zijn voorgelegd;
- f. persoonlijke beleidsopvatting: een opvatting, voorstel, aanbeveling of conclusie van een of meer personen over een bestuurlijke aangelegenheid en de daartoe door hen aangevoerde argumenten;
- g. milieu-informatie: hetgeen daaronder wordt verstaan in artikel 19.1a van de Wet milieubeheer;
- h. hergebruik: het gebruik van informatie die openbaar is op grond van deze of een andere wet en die is neergelegd in documenten berustend bij een overheidsorgaan, voor andere doeleinden dan het oorspronkelijke doel binnen de publieke taak waarvoor de informatie is geproduceerd;
- i. overheidsorgaan:
  - 1°. een orgaan van een rechtspersoon die krachtens publiekrecht is ingesteld, of
  - 2°. een ander persoon of college, met enig openbaar gezag bekleed.

Artikel 10

1. Het verstrekken van informatie ingevolge deze wet blijft achterwege voor zover dit:
  - a. de eenheid van de Kroon in gevaar zou kunnen brengen;
  - b. de veiligheid van de Staat zou kunnen schaden;
  - c. bedrijfs- en fabricagegegevens betreft, die door natuurlijke personen of rechtspersonen vertrouwelijk aan de overheid zijn meegedeeld;
  - d. persoonsgegevens betreft als bedoeld in paragraaf 2 van hoofdstuk 2 van de Wet bescherming persoonsgegevens, tenzij de verstrekking kennelijk geen inbreuk op de persoonlijke levenssfeer maakt.
2. Het verstrekken van informatie ingevolge deze wet blijft eveneens achterwege voor zover het belang daarvan niet opweegt tegen de volgende belangen:
  - a. de betrekkingen van Nederland met andere staten en met internationale organisaties;
  - b. de economische of financiële belangen van de Staat, de andere publiekrechtelijke lichamen of de in artikel 1a, onder c en d, bedoelde bestuursorganen;
  - c. de opsporing en vervolging van strafbare feiten;
  - d. inspectie, controle en toezicht door bestuursorganen;
  - e. de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer;
  - f. het belang, dat de geadresseerde erbij heeft als eerste kennis te kunnen nemen van de informatie;
  - g. het voorkomen van onevenredige bevoordeling of benadeling van bij de aangelegenheid betrokken natuurlijke personen of rechtspersonen dan wel van derden.
3. Het tweede lid, aanhef en onder e, is niet van toepassing voorzover de betrokken persoon

heeft ingestemd met openbaarmaking.

4. Het eerste lid, aanhef en onder c en d, het tweede lid, aanhef en onder e, en het zevende lid, aanhef en onder a, zijn niet van toepassing voorzover het milieu-informatie betreft die betrekking heeft op emissies in het milieu. Voorts blijft in afwijking van het eerste lid, aanhef en onder c, het verstrekken van milieu-informatie uitsluitend achterwege voorzover het belang van openbaarmaking niet opweegt tegen het daar genoemde belang.

5. Het tweede lid, aanhef en onder b, is van toepassing op het verstrekken van milieu-informatie voor zover deze handelingen betreft met een vertrouwelijk karakter.

6. Het tweede lid, aanhef en onder g, is niet van toepassing op het verstrekken van milieu-informatie.

7. Het verstrekken van milieu-informatie ingevolge deze wet blijft eveneens achterwege voorzover het belang daarvan niet opweegt tegen de volgende belangen:

- a. de bescherming van het milieu waarop deze informatie betrekking heeft;
- b. de beveiliging van bedrijven en het voorkomen van sabotage.

8. Voorzover het vierde lid, eerste volzin, niet van toepassing is, wordt bij het toepassen van het eerste, tweede en zevende lid op milieu-informatie in aanmerking genomen of deze informatie betrekking heeft op emissies in het milieu.

Artikel 11

1. In geval van een verzoek om informatie uit documenten, opgesteld ten behoeve van intern beraad, wordt geen informatie verstrekt over daarin opgenomen persoonlijke beleidsopvattingen.

2. Over persoonlijke beleidsopvattingen kan met het oog op een goede en democratische bestuursvoering informatie worden verstrekt in niet tot personen herleidbare vorm. Indien degene die deze opvattingen heeft geuit of zich erachter heeft gesteld, daarmee heeft ingestemd, kan de informatie in tot personen herleidbare vorm worden verstrekt.

3. Met betrekking tot adviezen van een ambtelijke of gemengd samengestelde adviescommissie kan het verstrekken van informatie over de daarin opgenomen persoonlijke beleidsopvattingen plaatsvinden, indien het voornemen daartoe door het bestuursorgaan dat het rechtstreeks aangaat aan de leden van de adviescommissie voor de aanvang van hun werkzaamheden kenbaar is gemaakt.

4. In afwijking van het eerste lid wordt bij milieu-informatie het belang van de bescherming van de persoonlijke beleidsopvattingen afgewogen tegen het belang van openbaarmaking. Informatie over persoonlijke beleidsopvattingen kan worden verstrekt in niet tot personen herleidbare vorm. Het tweede lid, tweede volzin, is van overeenkomstige toepassing.

Groot onderhoud en renovatie paleis Huis ten Bosch

Het Rijksvastgoedbedrijf treft voorbereidingen voor groot onderhoud en renovatie van paleis Huis ten Bosch in Den Haag. Het gaat vooral om het aanpassen van zeer verouderde technische installaties (elektra, water, brandveiligheid), het verbeteren van de beveiliging en het verwijderen van asbest en houtrot. Ook is renovatie van gevels, daken en binnenwerk nodig. Het werk zal starten in 2015 en tot in 2017 duren. De kosten bedragen zo'n 35 miljoen euro.

Dat blijkt uit een overzicht van grote projecten van het Rijksvastgoedbedrijf in de begroting voor Wonen en Rijksdienst. In het overzicht staan ruim twintig projecten die 15 tot ruim 250 miljoen euro kosten. De renovatie van paleis Huis ten Bosch is daar één van.

Zijne Majesteit de Koning en zijn gezin zullen na de renovatie verhuizen naar paleis Huis ten Bosch. Dat was al eerder aangekondigd.

Eigendom van de Staat

Het paleis is eigendom van de Rijksoverheid en wordt door de Staat aan de Koning ter beschikking gesteld. Voor het laatst kreeg het complex grondig onderhoud bij de start van het koningschap van toenmalig Koningin Beatrix. Dat is ruim dertig jaar geleden, begin jaren tachtig. Alleen de Oranjezaal werd iets korter geleden gerestaureerd, rond de eeuwwisseling. Dat duurde drie jaar (1998-2001).

Tot 2014 was Huis ten Bosch het woon-/werkpaleis van Prinses Beatrix. Na de renovatie wordt Huis ten Bosch het woon/werk-paleis voor de Koning en zijn gezin.

In het gebouw zijn woonvertrekken, gastenverblijven en representatieve ruimtes. Het paleis zal na de renovatie ook weer gebruikt worden voor officiële ontvangsten zoals audiënties en bijeenkomsten zoals recent de Nuclear Security Summit (NSS).

Rijksmonument

Paleis Huis ten Bosch is een rijksmonument uit de 17^e eeuw. Het is een complex van 16 hectare. Het paleis behoort tot het Nederlandse architectonisch en cultuurhistorisch erfgoed dat goed onderhouden moet worden, ook voor de volgende generaties. Het complex staat in de top 100 van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Ook als het gebouw niet het woon/werk-paleis van de Koning en zijn gezin zou zijn, zou deugdelijk onderhoud nodig zijn. Dat gebeurt ook bij vele andere monumentale gebouwen die in gebruik zijn bij de Rijksoverheid (andere paleizen, musea, het Binnenhof, monumentale gerechtsgebouwen, gevangenissen, kazernes, kantoren).

Kosten renovatie

De kosten van de renovatie zijn begroot op 35 miljoen euro. Omgerekend komt dit neer op 4.000 à 5.000 euro per vierkante meter. Deze investering is vergelijkbaar met onderhoud en renovaties van soortgelijke panden waar zowel sprake is van monumentale waarde als beveiligingsaspecten.

Geplande werkzaamheden

De renovatie houdt in:

- het vernieuwen van de meer dan 30 jaar oude technische installaties (zoals de verouderde brandmeldinstallatie, loden waterleidingen, elektrische bedrading met ongeaarde stopcontacten)
- het aanpassen van de woonvleugel aan moderne eisen
- renovatie van gevels, daken en binnenwerk in beide vleugels
- tuin en terrein aanpassen aan andere woonfunctie en beveiligingseisen
- asbestverwijdering en herstel
- aanpak houtrot, bestrijding houtworm en zilvertisjes op sommige plekken
- aanpassen verouderde beveiliging en voorzeleningen beveiligingspersoneel

- vervangen verouderde stoffering
- restauratie beschadigd historisch meubilair
- tijdelijke werkruimte in de tuin van De Eikenhorst, de privé-woning van de Koning in Wassenaar; de gemeente Wassenaar heeft daar toestemming voor gegeven

Paleis Noordeinde

Ook aan paleis Noordeinde is en wordt groot onderhoud gepleegd. Noordeinde is het werkpaleis van de Koning.

Afgelopen zomer is de renovatie van het monumentale woonhuis Noordeinde 66 opgeleverd. Het pand is onderdeel van het paleis; het is ermee verbonden.

Sinds 2007 heeft het pand voor het merendeel leeggestaan en er is alleen zeer beperkt onderhoud uitgevoerd. Het huis was voor de verbouwing in een slechte staat van onderhoud.

De renovatie hield o.a. in:

- het vernieuwen van de verouderde technische installaties (elektra, waterleidingen, riolering)
- het verbeteren van de beveiligingsvoorzieningen
- een nieuwe keuken
- het installeren van een lift
- groot bouwkundig onderhoud aan gevels, daken en vloeren.

De totale kosten bedroegen 3,7 miljoen euro (excl. beveiligingskosten).

Een renovatie van de vleugel met keuken en bedrijfsrestaurant van paleis Noordeinde loopt nog en zal medio 2015 klaar zijn. Bij dit project gaat het om grootscheepse verbouwingen van functionele en restauratieve ruimtes. De kosten zijn zo'n 8 miljoen euro.

Rijksgebouwendienst
Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

STAATSGEHEIM CONFIDENTIEEL

Onderhoudsbehoefte Huis ten Bosch

inventarisatie van de onderhoudsbehoefte
Versie 2

Datum 30 oktober 2013
Status Definitief

Colofon

Versie

2

Contactpersoon

[REDACTED]

[REDACTED]

1

[REDACTED]

Rijksgebouwendienst
Directie Vastgoed
Projectontwikkeling
Korte Voorhout 7
Postbus 20952
2500 EZ Den Haag

Auteur

[REDACTED]

1

Inhoud

Inleiding.....	4
Onderhoudsbehoefte	5
Bijlage 1: Overzicht geplande onderhoudskosten per jaar en niet gepland onderhoud periode 2013-2017	7
Bijlage 2 Overzicht onderhoudsbehoefte noodzakelijke maatregelen, maatregelen afhankelijk van gebruikerswensen en overige maatregelen	8

Inleiding

Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix verhuist naar verwachting eind 2013-begin 2014 naar kasteel Drakensteyn. Op een later moment verhuizen Zijne Majesteit Koning Willem-Alexander en Hare Majesteit Koningin Maxima met hun kinderen naar paleis Huis ten Bosch. Het Paleis heeft tevens een representatieve functie en wordt, net als nu het geval is, ook in de toekomst gebruikt voor officiële ontvangsten en bijeenkomsten.

De minister voor Wonen en Rijksdienst heeft besloten dat de Rijksgebouwendienst in overleg met de Dienst van het Koninklijk Huis start met het maken van een plan voor het geschikt maken van het paleis Huis ten Bosch voor de Koning en zijn gezin. Daarnaast wordt er een inventarisatie gemaakt van de noodzakelijke onderhoudswerkzaamheden.

Dit rapport bevat de inventarisatie van de onderhoudsbehoefte van Paleis Huis ten Bosch in de komende 4 jaar (tot en met 2017) zowel gepland als niet gepland. In deze inventarisatie is nog geen rekening gehouden met de toekomstige gebruikerswensen omdat die nog niet bekend zijn.

Het rapport is tot stand gekomen in samenwerking met de directie Architecten en Advies en de directie Beheer.

Op dit moment wordt er ook een bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd. Daarnaast is aan een kostenadviesbureau gevraagd kostenramingen op te stellen voor verschillende renovatiescenario's.

Onderhoudsbehoefte

De technische installaties van het paleis Huis ten Bosch zijn ruim 30 jaar oud en aan het eind van hun technische levensduur. De laatste grote renovatie heeft plaatsgevonden bij de komst van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix en haar gezin begin jaren 80.

Uitgangspunt bij deze inventarisatie is dat het onderhoud in één keer in plaats van over meerdere jaren kan worden uitgevoerd en gelijktijdig met de realisatie van de gebruikerswensen.

Er is een splitsing gemaakt tussen (zeer) noodzakelijk en minder dringend onderhoud. Daarbij is rekening gehouden met onderhoudswerkzaamheden die tijdens de bewoning weinig overlast opleveren voor de toekomstige bewoners.

Met de volgende zaken is geen rekening gehouden in deze inventarisatie:

- * De wensen van de Koning zijn nog niet bekend. Verwacht mag worden dat het paleis functioneel moet worden aangepast voor de Koning en zijn gezin.
- * Het bouwhistorisch onderzoek. Monumentale ruimten en voorwerpen vragen mogelijk om een specifieke aanpak en speciale materiaaltoepassingen (bv. verlichtingsarmaturen en schakelmateriaal).
- * Specifieke beveiligings- en communicatievoorzieningen (bv. satellietontvangst tv), brandschelingen, stuur-, regel- en voedingsleidingen tbv W-installaties.
- * Asbestsanering van de gebouwen.
- * Eventuele aanpassingen van de gebouwen [REDACTED]

4

De totale onderhoudsbehoefte in de periode tot en met 2017 wordt geraamd op ca. € [REDACTED] miljoen. Hiervan wordt ca. € [REDACTED] miljoen gefinancierd uit 'Planmatig onderhoud 2013-2017' en het Programma 'Veilig werken op hoogte' (zie bijlage 1). Voor € [REDACTED] miljoen is nog geen financiering bekend. Ruim 80% (€ [REDACTED] miljoen) hiervan betreft het vernieuwen van de elektrische installaties. Bijna [REDACTED] miljoen is afhankelijk van de toekomstige gebruikerswensen. Dit betreft hoofdzakelijk onderhoud in het interieur. Deze kosten zijn voor bijna 80% voorzien in het 'Planmatig onderhoud 2013-2017' (zie bijlage 2). Van de overige kosten (ruim € [REDACTED] miljoen) is bijna 85% gepland (zie bijlage 2).

Alle vermeide kosten zijn incl. bijkomende kosten (factor 1,6 op de bouwkosten), incl. btw (factor 1,21 van de bouw- en bijkomende kosten) en 10% onvoorzien (factor 1,1 van de bouw- en bijkomende kosten incl. btw).

STAATSGEBIED CONFIDENTIEEL

Rijksvastgoedbedrijf
T&O

Interne postcode 420

Contactpersoon

T

orgd.minbzk.nl

Datum
16 juni 2014

Bijlage(n)
Restauratiebehoefte corps-
de-logis

memo

Restauratiebehoefte Paleis Huis ten Bosch

Beste [redacted] 1

In aansluiting op het gesprek dat jij, [redacted] en ik vorige week woensdag over Paleis Huis ten Bosch hadden, stuur ik je hier een beknopt overzicht van de restauratiebehoefte van het middendeel van het Paleis- zie bijlage. Ik heb dit overzicht samengesteld op basis van informatie en toelichting die ik van collega's van A&A kreeg.

Dit overzicht betreft een eerste inschatting van het hoogst-noodzakelijke, waarbij ik de houtworm en de zilversjes, evenals de staat van de gordijnen in de Chinese Zaal in geel heb gemarkeerd; in deze gevallen is ingrijpen urgent. Het gaat hier om elementen met een zeer hoge culturele waarde (zowel in nationaal als internationaal opzicht).

[redacted] 2

Zoals je kan zien, is de urgentie in andere vertrekken minder groot. Toch geeft de scheurvorming in de plafonds hier en daar reden tot zorg en is op zijn minst een constructief onderzoek nodig. De beschadigingen aan het schilderwerk zijn ultraard een meer esthetisch-representatieve kwestie, waarvan de uitvoering eenvoudiger gefaseerd plaats kan vinden.

[redacted] 2

[redacted] 2

Met een vriendelijke groet,

[redacted] 1

[redacted] 1

BIJLAGE**STAATSGEHEIM CONFIDENTIEEL**

13 juni 2014: eerste inschatting restauratiebehoefte Interieur Paleis Huis ten Bosch, gedefinieerd op basis van oculaire inspectie. Stofferling buiten beschouwing gelaten, tenzij van eminent cultuurhistorisch belang (Japanse en Chinese zalen). De Haagse vleugel en de Wassenaarse vleugel zijn - op de Witte Eetzaal na - buiten beschouwing gelaten.

Vertrek	Gloobaal schadebeeld	Geadviseerde acties
Blauwe Salon	Scheurvorming en vervulling van stucplafond, scheurvorming en plaatselijke beschadiging schilderwerk. [Vervulling van wandbespanning, slijtage vloerkleed.]	
Groene Salon	Scheurvorming en vervulling van stucplafond, scheurvorming en plaatselijke beschadiging schilderwerk. [Vervulling van wandbespanning, slijtage van vloerkleed.]	
Oranjezaal	Ontbreken van enkele houten vuilatten in de vloer, waterschade aan de vloer bij de kozijnen aan de tuinzijde, waterschade aan de kozijnen. [slijtage aan de onderzijde van de gordijnen.]	
Japanse zaal	Scheurvorming en vervulling van stucplafond, actieve houtworm in het paneelwerk, onthechting van het behang van het onderdoek. [Vervulling en waterschade van de gordijnen.]	
Chinese zaal	Scheurvorming en vervulling van stucplafond, scheurvorming en plaatselijke beschadiging schilderwerk, schade door zilverspjes aan Chinees papierbehang, historische gordijnen tot op de draad versleten.	
Witte eetzaal	Scheurvorming en vervulling van stucplafond, scheurvorming en plaatselijke beschadiging schilderwerk.	

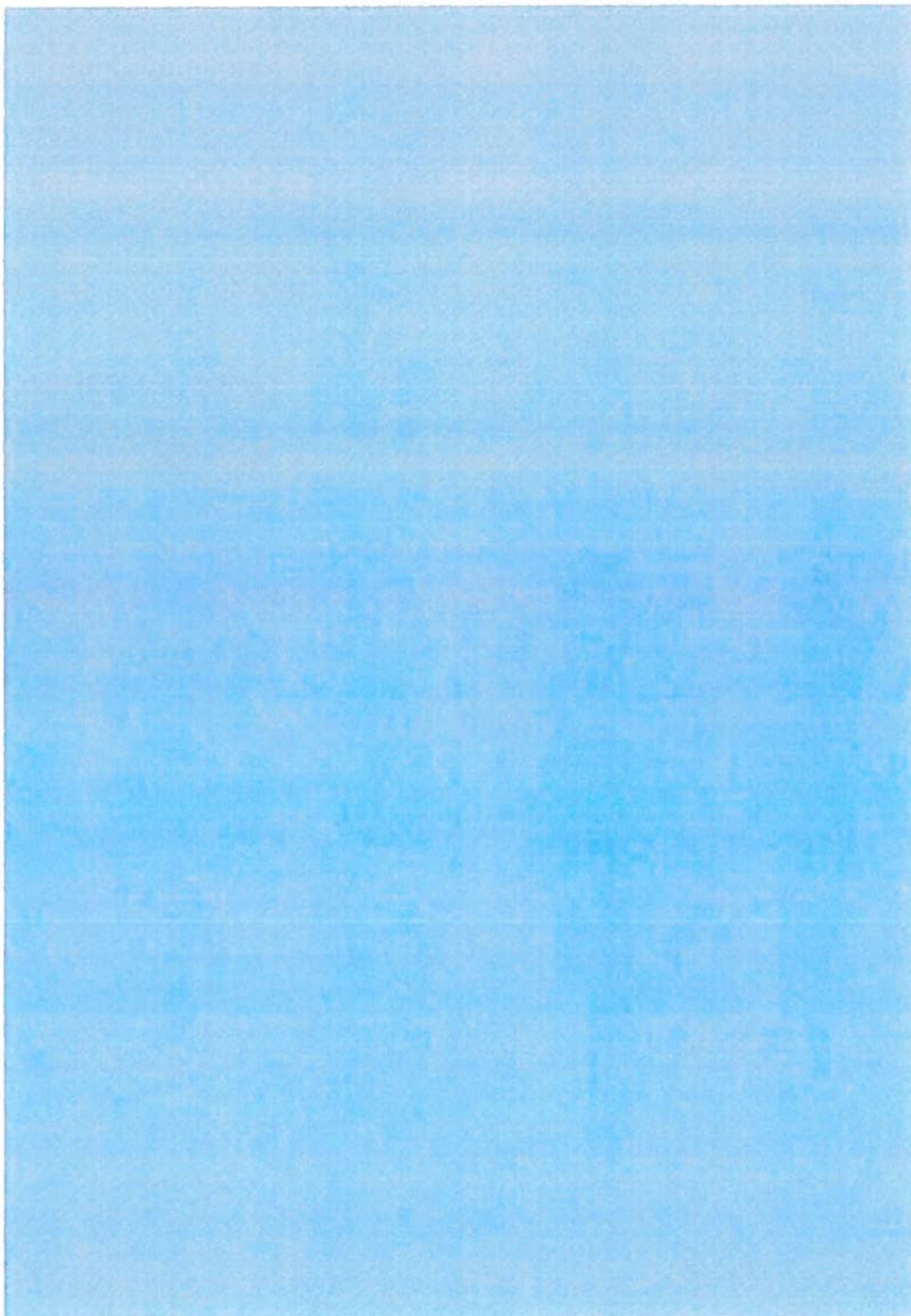

Balzaal	Scheurvorming en vervulling van stucplafond, scheurvorming en plaatselijke beschadiging schilderwerk. (Vervulling en slijtage van gordijnen.)	
Werkkamer en <i>petit cabinet</i> Z.M	Lichte scheurvorming en vervulling van stucplafond, scheurvorming en plaatselijke beschadiging schilderwerk.	
Venetiaanse kamer en <i>petit cabinet</i> ('poederkamer')	Lichte scheurvorming en vervulling van stucplafond, scheurvorming en plaatselijke beschadiging schilderwerk.	
Antichambres eerste verdieping (naast balzaal)	Scheurvorming en plaatselijke beschadiging schilderwerk.	
Tuinzaal	Vochtschade op verschillende plaatsen	

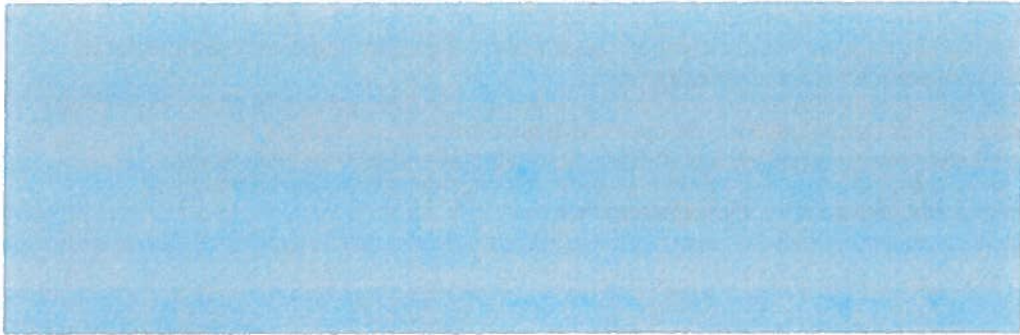
2

■■■■■■■■ (Atelier Rijksbouwmeester), i.s.m. ■■■■■■■ (A&A) en ■■■■■■■ (A&A) 1

Q&A's n.a.v. verhuizingen en verbouwingen paleizen

A

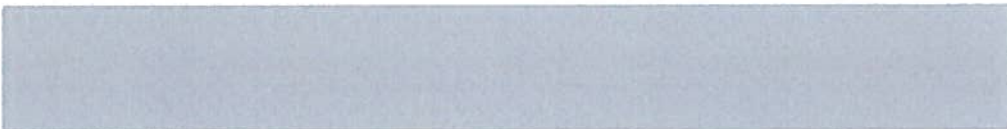

A

Huis Ten Bosch

11 HtB: Wat wordt bedoeld met 'voldoet niet meer aan de eisen van deze tijd'?

De technische installaties zijn meer dan 30 jaar oud en aan het einde van hun technische levensduur. Daarnaast is onderhoud nodig aan gevels, daken en binnenwerk in beide vleugels. In drie decennia is de techniek voortgeschreden, dus de infrastructuur wordt aan de eisen van de huidige tijd aangepast.

A

13 Wanneer zijn de kosten door de Rijksgebouwendienst in kaart gebracht?

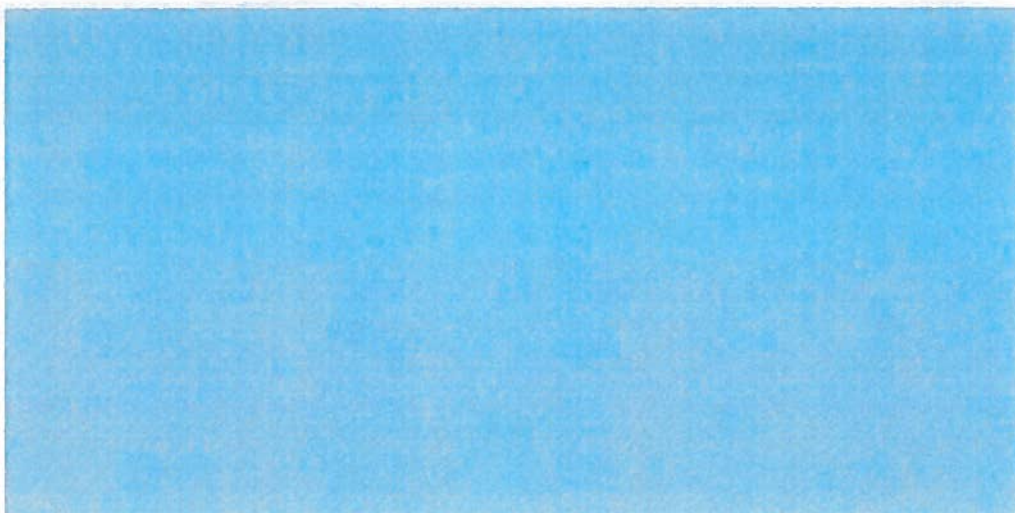
De omvang van de werken en de kosten moeten nog in beeld worden gebracht. Naar verwachting heeft de RGD het plan medio 2014 gereed.

14 Waar worden deze uitgaven opgevangen?

De uitgaven worden opgevangen binnen de Rijksbegroting.

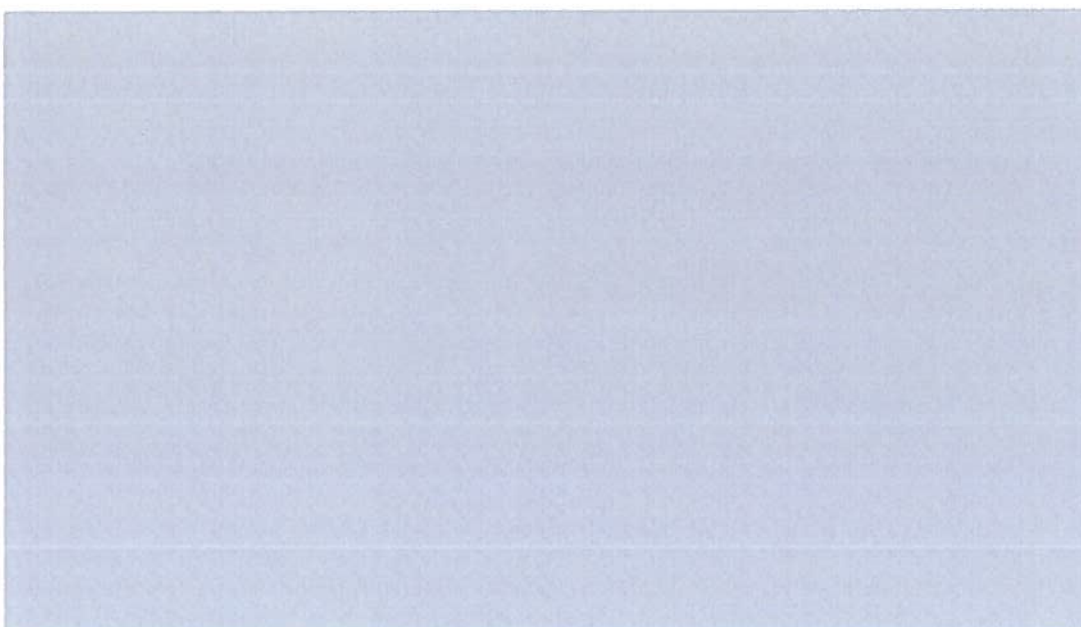
A

A

21 Is het passend om in economisch krappe tijden dergelijke uitgaven aan Paleizen te doen op kosten van de belastingbetaler?

Paleis Noordeinde en Paleis Huis ten Bosch zijn eigendom van de Rijksoverheid en ter beschikking gesteld aan het Staatshoofd als werk- en woonpaleis. Paleis Huis ten Bosch heeft naast woonfunctie ook een representatieve functie voor onder meer officiële ontvangsten en bijeenkomsten. Het onderhoud van deze historische en representatieve gebouwen is de verantwoordelijkheid van de Rijksgebouwendienst.

A

**Asbestinventarisatie Huis ten
Bosch te Den Haag 2010 + AANV. 2011**
(incl. inventarisatie d.b.v. herinspectie
2014)

28 september 2010

Asbestinventarisatie Huis ten Bosch te Den Haag 2010

**Asbestinventarisatie type A
Vertrouwelijk, STG**

1 Samenvatting

De asbestinventarisatie type A betreft een actualisatie van het asbestonderzoek uit 2003 :

- Naam : Huis ten Bosch, inclusief bijgebouwen
- Adres : Bezuidenhoutseweg
- Plaats : Den Haag
- Onderzoekdatum : 25 augustus 2010

Bij de asbestinventarisatie zijn de volgende asbesthoudende materialen aangetroffen:

Tabel 1.1 Aangevonden asbesthoudende materialen

Asbestlooppassing	ruimte	hoeveelheid
Plaat in schouw	073, 2.40, 2.44, 2.66	4 stuks (elk ca. 2 x 0,4m)
Plafondplaat	004	18 m ²
Plaat voor verwarming	139, (+179 aangenomen)	2 stuks (elk 1 m ²)
Plaat achterwand kast	115 (aangenomen)	1 stuks
Deur plaatje	2.14 (aangenomen), 3.16	3 stuks (elk 0,5 x 0,8m)
Brandwerende deur	2.41, (+ aangenomen 2.63 en NT deel)	1 (+ 2 stuks)
Borstwering plaat achter radiator	2.41, 2.44, 2.46, 2.47, 2.72, 2.73, 2.74, 2.76	18 stuks (elk ca 1,5 x 0,5m)
Plaat voor radiator	2.51, 2.75	2 stuks (elk 1 m ²)
Koord leiding doorvoer	3.16, 3.90, 3.94 (aangenomen)	10 stuks
Pakkingen	Cv ruimte 3.21	Ca. 32 stuks
Ramschoenen	Liftmachine ruimte (aangenomen) 3.31	2 stuks
Verhoogde vloerplaten	3.90	4 m ²
Platen op brandwerende deur	3.90 (aangenomen) 2 ^e Pieter Posthuis	2 stuks 1 stuks
Pakkingen	Gamme kelder	4 stuks
Plaat boven deur	Gamme kelder	4 stuks (elk 1,1 x 0,4 m)
Koord	Zolder tennishutje	1 stuks

Bij het onderzoek is naar voren gekomen dat er een redelijk vermoeden bestaat op de aanwezigheid van de volgende toepassingen.

Tabel 1.2 Redelijk vermoeden op de aanwezigheid van asbesttoepassingen

Redelijk vermoeden van de Asbesttoepassing	ruimte	plaats
De niet bemonsterde toepassingen welke als 'aangenomen' zijn aangegeven		
Convector platen	1.115	1 verdieping HTB

Bij het onderzoek zijn beperkingen van toepassing geweest, zie onderstaande tabel:

Tabel 1.3 Beperkingen bij de inventarisatie

Beperkingen bij de asbestinventarisatie
Het pand was in gebruik
Het gebruik van foto's in het rapport is door de RGD niet gewenst in verband met privacy
Bemonstering van asbestverdachte materialen is niet overal mogelijk geweest, veiligheidsshalve zijn de asbestverdachte materialen opgenomen in de lijst 'asbesthoudende materialen' met kenmerk 'aangenomen'

In de onderstaande tabel zijn de volgende zaken uitgesloten van de asbestinventarisatie

Tabel 1.4 Uitgesloten zaken van de asbestinventarisatie

Uitgesloten zaken van de asbestinventarisatie
De privé gedeelten eerste, tweede en derde verdieping:
ruimte 0.36 begane grond
Pieter Posthuis 1 (geen asbest verwacht vanwege complete verbouwing in 2002)
Hoogspanningsruimte Tweede Militair wachthuis ruimte 23

Als de uitgesloten ruimten juist voor sloop en/of verbouwing toegankelijk zijn, dient in een 2° fase de asbestinventarisatie type A te worden uitgevoerd

---

De sloopvergunningverlener verplicht de vergunningnemer tot een dergelijk onderzoek bij sloop en/of renovatie van de uitgesloten ruimten.

Indien een ruimte wordt gestript en/of totaal sloop van een ruimte plaatsvindt dient een aanvullend onderzoek 'asbestinventarisatie type B' te worden uitgevoerd. Hierbij worden mogelijk verborgen toepassingen voor inspectie bereikbaar gemaakt door destructief onderzoek. Een asbestinventarisatie type B wordt veelal uitgevoerd juist voor de daadwerkelijke sloop als de ruimte leeg en ontruimd is.

De sloopvergunningverlener verplicht de vergunningnemer tot een aanvullend asbestinventarisatie type B onderzoek indien een ruimte wordt gestript en/of totaal sloop van een ruimte plaatsvindt. De nog niet bemonsterde materialen dienen aanvullend te worden bemonsterd.

Samenvatting risico's

Het verrichte onderzoek is uitgevoerd in het kader van sloop. Hierbij wordt niet direct gekeken naar de verwachte blootstellingsrisico's voor de gebruikers ten gevolge van het asbest, wel worden risicovolle toepassingen vermeld.

Tijdens de inspectie zijn mogelijk risicovolle asbesthoudende toepassingen aangetroffen. Deze zijn als mogelijk risicovol beoordeeld op basis van de hechtgebondenheid van het materiaal (niet hechtgebonden) en/of ernstige beschadigingen en daardoor mogelijke besmettingen van de directe omgeving.

Uit de 1^e fase risicobeoordeling conform NEN 2991 is gebleken dat het niet hechtgebonden materiaal uitkomen op een reëel / potentieel gezondheidsrisico. Het betreft:

- Abv 013 plaat in schouw; kamer 073 (gerafelde rand)
- Abv 015 plaat in schouw; ruimte 2.40, 2.44, 2.68 (gerafelde rand)
- Abv 017 koord bij leidingdoorvoer; langs dak 3.16 (niet hechtgebonden, niet volledig afgeschermd)
- Abv 028 koord leiding doorvoer; ruimte voor 3.90, 3.94 (niet hechtgebonden, niet volledig afgeschermd)
- Abv 203 aangenomen plaat achter kast; ruimte 115 (niet hechtgebonden, vermoedelijk beschadigde randen)
- Abm 010 brandschol boven gangdeur; tennishuisje (niet hechtgebonden)
- Abv 027 koord om rookgaskanaal schoorsteen; tennishuisje (niet hechtgebonden)

Indien de mogelijk risicovolle toepassingen niet op korte termijn worden gesaneerd dient het risico te worden vastgesteld conform de norm NEN 2991 'Lucht- Risicobeoordeling in en rondom gebouwen of constructies waarin asbesthoudende materialen zijn verwerkt'.

De dan als risicovol beoordeelde asbest toepassingen dienen op korte termijn te worden gesaneerd (afschermen of verwijderen) in verband met het geconstateerde potentieel risico. Aansluitend dient dan een asbestbeheersplan te worden opgesteld voor alle resterende toepassingen.

Van de overige aangetroffen asbest toepassingen worden geen directe risico's verwacht.

RIJKS G E B O U W E N D I E N S T - O N T W E R P & T E C H N I E K
Afdeling Constructie

Aan : [REDACTED] 1
Van : [REDACTED] 1
Datum : 15 mei 1992
Onderwerp : Huls ten Bosch - gevel middendeel

Rapportage n.a.v. bezoek ter plaatse op 15 mei 1992

In aanvulling op het rapport van ..... (zie bijlage) geef ik hieronder mijn mening over hetgeen er aan de hand is en welke acties nodig zijn. E.e.a. sluit overigens voor een vrij groot deel goed aan bij het rapport.

Aangetroffen situatie

De gevel van het middendeel moet bij beschouwingen van krachten en vervormingen onderscheiden worden in het dikke, redelijk vervormbare metselwerk en de relatief dunne, harde en stijve bekleding van natuursteen.

Het middendeel heeft in het verleden enige vervormingen ondergaan. Die zijn verklaarbaar uit de samenstelling van de ondergrond, de vroegere uitbreiding van het middendeel, de beperkte koppeling tussen de buitenmuren en uit thermische effecten. Wellicht hebben ook hoekverdraaiingen van de vloerbalken bij de opleggingen en spatkrachten uit de kap enige invloed gehad.

Deze vervormingen zijn op zich niet verontrustend en zouden geen aanleiding zijn tot enige maatregel indien de natuursteenschil niet aanwezig was.

De onderdelen van de zandstenen schil zijn (ook t.o.v. elkaar) zodanig vervormd dat een deel van de ankers moet zijn bezwaken of losgetrokken. Tevens moeten er (plaatselijk) holtes ontstaan zijn tussen de natuursteen platen en het achterliggende metselwerk.

Ook zijn door de vervormingen de platen plaatselijk onder hoge spanning komen te staan. De aanwezige scheuren in (vooral) de hoekplasters zijn hier veelal door ontstaan.

Onderzoek en maatregelen op korte termijn

Het is gewenst te onderzoeken:

- in welke mate afgescheurde onderdelen van de platen het gevaar lopen naar beneden te vallen
- uit welk materiaal de voegen tussen de platen bestaan *1997 deel vervallen door [REDACTED]*
- in hoeverre tussen de platen en het metselwerk holtes aanwezig zijn
- in hoeverre de oorspronkelijk aanwezige ankers nog werkzaam zijn

Hiernaast is een vorm van opmeting zinvol, waarbij de verplaatsing van de platen t.o.v. elkaar en de figging t.o.v. een verticaal referentievlak wordt opgemeten. Daarmee kunnen dan al enige uitspraken worden gedaan over het aanwezig zijn van holtes en het functioneren van de oorspronkelijke verankeringen.

Onderzoek dat zich richt op de vervorming van het gehele middenstuk, al dan niet uitgebreid met allerlei specialiteiten zoals registratie van de fluctuatie in scheurwijdte van een aantal scheuren, van windsnelheid, windrichting, trillingen, temperaturen, relatieve vochtigheid en grondwaterstand lijkt mij op dit ogenblik niet erg zinvol.

Daarbij maak ik nadrukkelijk een uitzondering voor het doen van een "nulmeting" van hoogte en plaatselijk wellicht ook horizontale plaatsbepaling.

Zo'n meting is voor een belangrijk monument als Huis ten Bosch altijd zinnig om bij enig probleem in de toekomst op terug te kunnen vallen.

Gelijk met het onderzoek kunnen als tijdelijke maatregel losse stukken natuursteen worden vastgezet met (demonteerbare) boutjes.

T.b.v. het onderzoek zal een steiger moeten worden geplaatst.

Het onderzoek zal kunnen plaatsvinden m.b.v. o.a. kloppen, detectieapparatuur voor de ankers en een endoscoop.

Restauratieplan

Een restauratieplan zal zich naar mijn mening (vrijwel) uitsluitend moeten richten op de natuursteenschil en niet met het metselwerk, de fundering of achterliggende vloer- en kapconstructies.

Ideaaliter zal na herstel een natuursteenschil aanwezig zijn die bestaat uit gave platen, alle goed verankerd, die volledig zonder ruimte aansluiten op het achterliggende werk, zonder inwendige spanningen en met onderlinge voegen van een niet te harde samenstelling.

Zo'n schil zal dan een lange tijd zonder enige schade de (beperkte) vervormingen van het gebouwdeel kunnen doorstaan!

De meest extreme oplossing om dit te bereiken zal bestaan uit het volledig demonteren en opnieuw aanbrengen van de schil zijn.

De mate waarin volstaan kunnen worden met ingrepen waarbij de (meeste) platen op hun plaats blijven moet blijken uit het uit te voeren onderzoek.

3.0. Technische beoordeling

Gevel 1

Dit geveldeel is buiten het onderhoudsprogramma gelaten, omdat de toestand van de gehele gevel zodanig slecht is, dat het aan te bevelen is om op korte termijn maatregelen te nemen.

Beeld:

De zware pilasters van zandsteen aan de rechter- en linkerzijde zijn kennelijk al heel lang aan een soort schrankvorming onderhevig, gezien de herstellingen en de scheefstand van de zware platen onderling. Opvallend is dat er geen schranking is als monoliet, waarbij de platen onderling niet wisselen, maar dat de platen onderling juist wel verschuiven ten opzichte van elkaar, waardoor er door de grote spanning die op gaat treden op delen van de voegen tussen de platen, er inmiddels (zeker na de laatste schildersbeurt) op een aantal plaatsen delen van de platen losgescheurd zijn.

Omdat er bij de opname geen destructief onderzoek verricht kon worden, is er géén duidelijkheid over de plaats van de verankering van deze losgescheurde delen. Het spreekt voor zich dat gezien de plek en de hoge waarde van deze gevel uitstel van eventueel voorlopige voorzieningen tot gevaarlijke toestanden kan leiden.

Ook zichtbaar is een behoorlijke zijwaartse vervorming van de voorgevel en de haaks op deze gevel staande bouwmuren/zijgevels. De vervorming is van voren gezien een verticale bolling op de ontmoeting van zowel de rechter als de linker zijgevel.

De beide zijgevels zijn op deze ontmoetingshoeklijn ook bol (vertikaal gezien), echter bij de ontmoeting op de terugliggende gemetselde gevels zijn de ontmoetingslijnen weer recht.

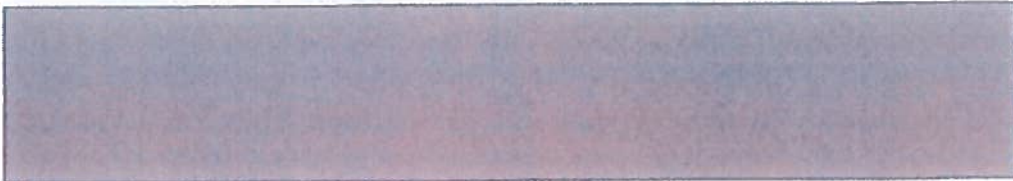
Het lijkt erop dat op de hoogte van de verdiepingsvloer er niet voldoende stijfheid (horizontaal) aanwezig is.

Het zal niet voldoende zijn de gevelbeplating/konstruktie weer goed te verankeren aan de bouwmuren/zijgevels, zonder de redelijke stijfheid van de konstruktie te controleren en eventueel te verbeteren.

Het schranken van de geschetste onderdelen zou normaal veroorzaakt worden door scheefstand van de bouwmuren/gevels, maar daar is hier (voorlopig) optisch gezien geen aanleiding toe.

Advies

2

Natuursteen bordessen links en rechts van de hoofdtrap voor deze gevel. Door verzakking van de ondergrond is het aanzien van deze bordessen behoorlijk aangetast. Door indringing van vocht zal er bij vorst steeds meer schade gaan ontstaan aan de natuursteen tegels (45 x 45).

Advies

2

Bliksemafleiding algemeen
.....

Op veel plaatsen zijn de bliksemafleidingen door de bodems van de goten gevoerd en daardoor ook door het holle houtwerk van de kroonlijsten. Gekonstateerd is dat de doorvoeren op een aantal plaatsen veel lager zitten dan de gootopstanden en plaatselijk is beschadigd.

Advies

2

Voegwerk onder maaiveld algemeen
.....

Net boven het maaiveld en onder de straat/aarde is het voeg-/pleisterwerk aangetast.

Advies

2

Bordes gevel 2A1 Hoofdgebouw
.....

De aansluiting van de kozijnen/bordesplaten en de koppen van de pilasters zijn niet waterdicht. Dit geeft slijtage op de pilasterkoppen en de onderliggende muren.

Advies

2

Gemetselde gevels algemeen
.....

Alhoewel reparaties aan metsel- en voegwerk vrijwel onzichtbaar kunnen worden uitgevoerd, wijzen wij, wellicht ten overvloede, erop, dat bijkleuren van de baksteen vóór het voegen moet geschieden.

N.B. Gekonstateerd is dat vrijwel alle gevels van de zijvleugels oorspronkelijk gekleurd zijn geweest, met waarschijnlijk een lijnolie met een licht oranje/okerkleurige kleurstof.

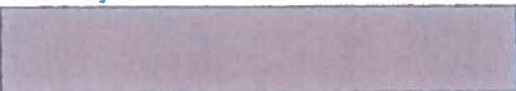
Het zou voor de totale eenheid van de vleugels plus de bescherming van deze gevels aan te bevelen zijn dit weer aan te brengen.

RIJKSGEBOUWENDIENST - ONTWERP EN TECHNIEK
afdeling Architectuur en Restauratietechniek

Aan : 1
van :
Datum : 27 mei 1993
Onderwerp : Ruimte Bosch Gevel Middendeel

Rapportage n.a.v. inspectie

Aanwezig:

 1

Deze rapportage is een eerste invulling van het in de rapportage d.d. 27 mei j.l. van voorgestelde onderzoek. 1

Doel van de inspectie

- Het onderzoeken of en in welke mate delen van de zandstenen platte vloeren los te komen van de gevel.
- Het provisorisch vastzetten van eventueel loszittende scherven.
- Het van dichtbij onderzoeken van de scheuren; welke richting, hoe gerepareerd, hoe oud, sporen van activiteit etc.
- Het "afkloppen" van de gevel met als doel het lokaliseren van eventuele holtes achter de platen.
- Het uitstippelen van een vervolgonderzoek en eventuele direct te nemen maatregelen.

Litkomsten

Geen van de zandstenen platen loopt direct gevaar naar beneden te vallen. De plekken ter hoogte van de vloer Balzaal, linker en rechter pilaster dienen echter binnen enkele maanden gerepareerd te worden.

- Het vastzetten van de meest gevaarlijk loszittende scherven is niet te adviseren. De loszittende scherven bestaan uit reparatiemortel. Een poging hier een gat in te boren zal vrijwel zeker resulteren in het barsten van de scherv. Gevaarlijk loszittende stukken zandsteen zijn niet aangetroffen.
- De scheuren lijken hoofdzakelijk veroorzaakt door het desintegrieren van het reparatiemateriaal. De reparaties van de scheuren zijn zeer oppervlakkig en niet erg deskundig uitgevoerd. Voorttoetreding, temperatuurspanningen en spanningen tussen diverse materialen (steen, reparatiemat. en verf) hebben de scheur doen openen. Geen sporen zijn gevonden van grotere verplaatsingen van pilasterplaten t.o.v. elkaar, of afgescheurde delen t.o.v. het moederblok. Diagonale scheuren, welke beginnen bij de verankeringsring en diagonaal naar links onder verlopen zouden doen verwachten dat aan de bovenzijde de scheur in de voeg of in de hand door zou gaan, omdat er anders geen beweging mogelijk zou zijn. Deze scheuren zijn echter niet of nauwelijks aangetroffen en de plaatsen waar deze aangetroffen werden vertonen het zelfde patroon als die in de onderliggende plaat.

Min of meer actieve scheuren bevinden zich aan de aansluiting met de zijgevels en de aansluiting van de pilasters op de gevelplaten. Deze scheuren worden veroorzaakt door beweging tussen de aan het achterliggende metselwerk verankerde pilasters en de waarschijnlijk los gestelde of slechts zwak verankerde en achter de pilastervallende dunne gevelplaten. Op de aansluiting van de gevel met de zijgevels is de cementvoeg van de zandsteen losgescheurd. Deze scheur is tot 1 millimeter breed.

- De pilasterplaten laten, d.m.v. kloppen slechts zeer sporadisch een holte

keren. Daar waar ielen duidelijk afgescheurd zijn is uiteraard een holte aanwezig. De dikke gevel- en zijgevelplaten laten een groter oppervlak aan alle kanten, wat dit de constructiewijze goed te verklaren is.

Conclusie

De beschadigingen zijn hoogstwaarschijnlijk terug te voeren op twee oorzaken.

1) In het verleden heeft de voorgevel een schrancking doorgemaakt. De beweging is gestopt of nagenoeg gestopt. De scheuren veroorzaakt door deze schrancking zijn op ondeugdelijke wijze gerepareerd en de hierover aangebrachte voeg trekt los, de reparatie begeeft het.

2) Roestende ankers van de platen drukken scherven los. Ten tijde van de schrancking heeft zich de kracht gekonsentreerd op deze ankers, waardoor de scheur van hieruit ontstaan is. De losgeraakte scherven zijn ondeugdelijk gerepareerd, de ankers waarschijnlijk niet of onvoldoende behandeld.

Actie

Een stap, welke op niet al te lange termijn moet worden genomen, is uitvoeren van een onderzoekje wat moet kunnen leiden tot een restauratieplan. Dit dient te bestaan uit het uitnemen van 1 of meerdere reparatieplekken ter plaatse van de verankering, het onderzoeken van deze verankering en het repareren op deugdelijke wijze. Tevens zou een voeg opengehaald moeten worden om te zien hoe diep het cementvoegwerk reikt. Een of meerdere scheuren zouden voorzien moeten worden van een zandsteenblokje, gipszegel o.i.d. om te kunnen controleren of de werking echt uit de gevel is. In een tweede fase zou een meetnet over de gevel gelegd moeten worden welke de positie van de diverse elementen in zowel de assen in als loodrecht op het gevelvlak vastlegt. De scheuren zouden zeer gedetailleerd in kaart moeten worden gebracht en de verankering zou d.m.v. detektie moeten worden opgezocht. De gevel zou systematisch moeten worden afgeklopt, de achterliggende holtten in kaart gebracht en de holttes zouden misschien d.m.v. kernboringen of entoscopie kunnen worden onderzocht.

Een derde fase zou, afhankelijk van de uitkomst van het scheuronderzoek, het repareren van de scheuren en roestende verankering zijn. Hierbij dient ook de losgescheurde voeg met de zijgevels opnieuw aangebracht te worden in een elastischer materiaal. Deze fase zou samen moeten vallen met het schilderen van de gevel.

Advies & Architecten
Ingenieurs - Constructie

ADVIES

Datum adviesaanvraag : 08 augustus 2005

Aanvrager : [REDACTED] 1

Directie : A&A, Restauratietechniek

Project/object : Huis Ten Bosch

Projectnummer : 80.05803

Inhoud : Scheurvorming gevelmetselwerk

Rapporteur : [REDACTED] 1

Datum rapport : 19 augustus 2005

Gezien : [REDACTED] 1

Ook zenden aan : Archief unit Constructie

Huis Ten Bosch: scheurvorming gevelmetselwerk 19 augustus 2005

Inleiding

Het 17e eeuwse Paleis bestaat uit een centraal gedeelte met twee verdiepingen en twee zijvleugels met één verdieping. De draagstructuur bestaat uit metselwerk, houten balklagen en houten kappen. De gebouwen zijn gefundeerd op staal.

Er is sprake van scheurvorming in de gevels.

Adviesvraag

Maak een opname van de scheuren in de gevels en geef een beoordeling.

Informatie

Een opname ter plaatse. De geconstateerde scheuren zijn vastgelegd op de volgende geveltekeningen:

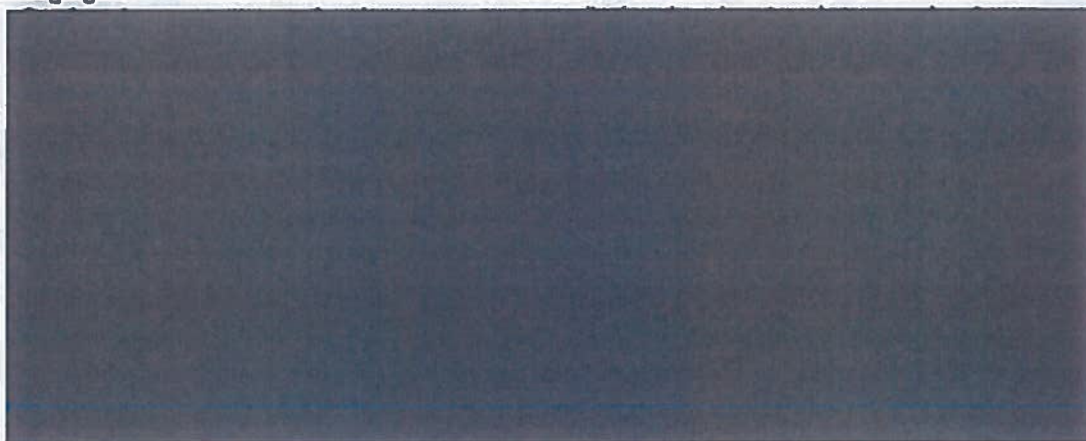
08-01-3-1-022 t/m 25;

08-01-2-1-025 t/m 27;

08-01-1-1-023; B.OZ.105 t/m 108 en B.OZ.105s

Overwegingen

•

•

•

•

2

Conclusie en advies

1. Er is sprake van lichte scheurvorming. Op enkele plaatsen bestaat de scheurwijdte uit enkele millimeters. De scheurvorming is het gevolg van een combinatie van kleine zettingen in de ondergrond en thermische werking. De scheurvorming is constructief gezien niet gevaarlijk.
2. Afhankelijk van de mate van overlast in de zin van lekkage en tocht of esthetische bezwaren kunnen de scheuren te zijner tijd bouwkundig worden hersteld. Dan valt ook te overwegen of ter plaatse van de naar buiten gedrukte stenen (zie overwegingen 3^e punt) de gevel moet worden open gehakt om de oorzaak te achterhalen.

314

Risico Inventarisatie en Evaluatie veilig werken op externe (dak-) vlakken betreffende op:

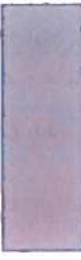
K-MAR gebouw
Haagse Bos 10
te Den Haag

Rechtsnummer Rgd	(G)F-nummer Rgd - volgnummer
Rijksgebouweenhedinst directie Balnear	Rijksbouwproject Directie Balnear
Commissie	Planus 2025
	5000 CA, Eindhoven
Integraal Projectaansluiting	
Projectant	
Beveiler	
Opdrachtnemer	
Opdrachtgever	
Projectant	
Inspecteur	
Hoger veiligheidsadvies	
Datum inspectie	05-01-2012
Datum rapportage	[Afwijking]

3+4

3+4

- Het is niet mogelijk om de risico's van een project te meten, alleen maar te schatzen.
- De risico's van een project zijn niet te meten.
- Het is niet mogelijk om de risico's van een project te meten, alleen maar te schatzen.
- Het is niet mogelijk om de risico's van een project te meten, alleen maar te schatzen.

Figuur 2: risico's van een project

1.3 Doel
 Het doel van de evaluatie is het vaststellen van de effectiviteit van de interventie. Dit kan worden gedaan door de resultaten van de interventie te vergelijken met de resultaten van de controlegroep.

- Het doel van de evaluatie is het vaststellen van de effectiviteit van de interventie.
- Het doel van de evaluatie is het vaststellen van de effectiviteit van de interventie.
- Het doel van de evaluatie is het vaststellen van de effectiviteit van de interventie.

1.4 Risico inventarisatie & Evaluatie
 Het doel van de risico inventarisatie is het vaststellen van de risico's van een project. Dit kan worden gedaan door de risico's van een project te identificeren en te beoordelen.

- Het doel van de risico inventarisatie is het vaststellen van de risico's van een project.
- Het doel van de risico inventarisatie is het vaststellen van de risico's van een project.
- Het doel van de risico inventarisatie is het vaststellen van de risico's van een project.

2. Opname gegevens
 2.1 Algemeen
 Het doel van de opname gegevens is het vaststellen van de gegevens die nodig zijn voor de evaluatie. Dit kan worden gedaan door de gegevens van een project te identificeren en te beoordelen.

- Het doel van de opname gegevens is het vaststellen van de gegevens die nodig zijn voor de evaluatie.
- Het doel van de opname gegevens is het vaststellen van de gegevens die nodig zijn voor de evaluatie.
- Het doel van de opname gegevens is het vaststellen van de gegevens die nodig zijn voor de evaluatie.

2.2 Vink 800005-001
 De algemene gegevens van het dossier zijn:

- Het doel van de opname gegevens is het vaststellen van de gegevens die nodig zijn voor de evaluatie.
- Het doel van de opname gegevens is het vaststellen van de gegevens die nodig zijn voor de evaluatie.
- Het doel van de opname gegevens is het vaststellen van de gegevens die nodig zijn voor de evaluatie.

2.2.2 Constructie
 Het doel van de constructie is het vaststellen van de constructie van de interventie. Dit kan worden gedaan door de constructie van de interventie te identificeren en te beoordelen.

- Het doel van de constructie is het vaststellen van de constructie van de interventie.
- Het doel van de constructie is het vaststellen van de constructie van de interventie.
- Het doel van de constructie is het vaststellen van de constructie van de interventie.

2.2.3 Toegankelijkheid
 Het doel van de toegankelijkheid is het vaststellen van de toegankelijkheid van de interventie. Dit kan worden gedaan door de toegankelijkheid van de interventie te identificeren en te beoordelen.

- Het doel van de toegankelijkheid is het vaststellen van de toegankelijkheid van de interventie.
- Het doel van de toegankelijkheid is het vaststellen van de toegankelijkheid van de interventie.
- Het doel van de toegankelijkheid is het vaststellen van de toegankelijkheid van de interventie.

344

344

3. Advies en motivatie

De in hoofdstuk 3 omschreven adviezen voor iedere vijfde kernruimte dienen eerst, voor toezichtgever met toestemming van de bestuursvoorzitter, te worden goedgekeurd. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de adviezen van het college kan toezien. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de adviezen van het college kan toezien. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de adviezen van het college kan toezien.

Voor iedere kernruimte geldt dat volgens de afbeeldingswijze een afbeelding of tekening die wordt gebruikt in de vorm van een tekening. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de afbeelding kan toezien. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de afbeelding kan toezien.

Als u niet zeker bent van het advies van de bestuursvoorzitter, wordt u verzocht het advies van de bestuursvoorzitter te raadplegen. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de afbeelding kan toezien. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de afbeelding kan toezien.

Voor gemeenten waar lang geleden is geweest in de jaren van 2010 naar het moment van de afbeelding, wordt een nieuw afbeelding van de kernruimte afgebeeld. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de afbeelding kan toezien. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de afbeelding kan toezien.

3.1 Onderhoudsring vlak 800005-001

De afbeelding 800005-001 is een tekening van de kernruimte die wordt gebruikt in de vorm van een tekening. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de afbeelding kan toezien. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de afbeelding kan toezien.

Om het volledige dak van het gebouw te kunnen zien, worden de volgende afbeeldingen gebruikt:

- Rondom het dak dienen er afbeeldingen te worden gemaakt.

Bij de afbeelding dient er tevens een tekening te worden gemaakt van de kernruimte die wordt gebruikt in de vorm van een tekening. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de afbeelding kan toezien. Het is van belang dat de bestuursvoorzitter de afbeelding kan toezien.

Bijlage:

1. Inventarisatie

Zie bijgevoegd Excel bestand

3+4

2. Kostenraming

Zie bijlageveld Excel bestand

3+4

3. Foto's

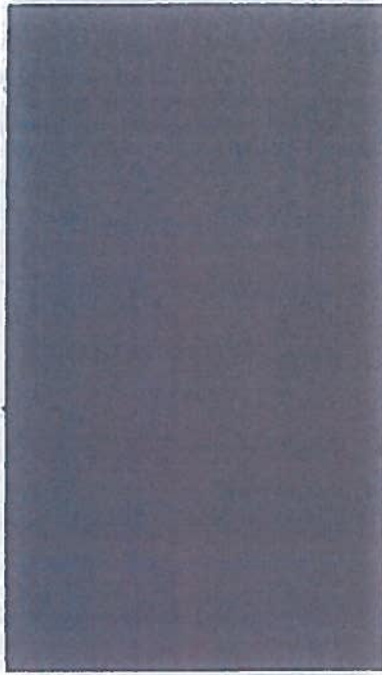
Het complex mocht op locatie niet gefotografeerd worden

|

[Redacted]

3+4

4.2 Advies situatie

4

[Redacted]

3+4

4. Tekeningen

4.1 Bestands Situatie

4

374

5 Normen

De lijst geeft de beschrijving van de standaard, de naam, de afkorting en het adres zoals aangegeven.

Norm of referentie	Benoeming
MEM EN 331-1/2/3/4/5	Ladders
MEM EN 703	Periportale beschermingsopstellingen tegen vallen - Meerdere verdiepingen
MEM EN 254	Periportale beschermingsopstellingen tegen vallen - Veiligheidslijnen
MEM EN 255- 1/2	Periportale beschermingsopstellingen tegen vallen - Schouderband
MEM EN 350	Periportale beschermingsopstellingen tegen vallen - Gordels voor werkopdrachten en -Landaud en verplaatsingsopstellingen voor personen
MEM EN 381	Periportale beschermingsopstellingen tegen vallen - Koppelschijven
MEM EN 382	Periportale beschermingsopstellingen tegen vallen - Algemeen leeuw voor gebruiksmogelijkheden
MEM EN 385	Periportale beschermingsopstellingen tegen vallen - Algemeen leeuw voor gebruiksmogelijkheden
MEM EN 517	Periportale beschermingsopstellingen tegen vallen - Draagbare opvangnetten
EN 795	Periportale beschermingsopstellingen tegen vallen - Veiligheidsvoorzieningen - Erten en bescherming
MEM EN 2404	Draagbaar klimrekstel Ladders en trappen Tussen deuren heen
MEM EN 6702	Technische grondslagen voor bouwconstructies - TGS 1990 - Buisleidingen en verbindingslijnen
MEM-EN 14122-4	Veiligheid van machines - Permanente bewegingsopstellingen bij machines - Deel 4 - Vaste delen
Europese Richtlijn 89/656/EEG	
AI-15	Verpakkingen op craden
ANB-01	
ANB-01-1	
ANB-01-2	
ANB-01-3	
ANB-01-4	
ANB-01-5	
ANB-01-6	
ANB-01-7	
ANB-01-8	
ANB-01-9	
ANB-01-10	
ANB-01-11	
ANB-01-12	
ANB-01-13	
ANB-01-14	
ANB-01-15	
ANB-01-16	
ANB-01-17	
ANB-01-18	
ANB-01-19	
ANB-01-20	
ANB-01-21	
ANB-01-22	
ANB-01-23	
ANB-01-24	
ANB-01-25	
ANB-01-26	
ANB-01-27	
ANB-01-28	
ANB-01-29	
ANB-01-30	
ANB-01-31	
ANB-01-32	
ANB-01-33	
ANB-01-34	
ANB-01-35	
ANB-01-36	
ANB-01-37	
ANB-01-38	
ANB-01-39	
ANB-01-40	
ANB-01-41	
ANB-01-42	
ANB-01-43	
ANB-01-44	
ANB-01-45	
ANB-01-46	
ANB-01-47	
ANB-01-48	
ANB-01-49	
ANB-01-50	
ANB-01-51	
ANB-01-52	
ANB-01-53	
ANB-01-54	
ANB-01-55	
ANB-01-56	
ANB-01-57	
ANB-01-58	
ANB-01-59	
ANB-01-60	
ANB-01-61	
ANB-01-62	
ANB-01-63	
ANB-01-64	
ANB-01-65	
ANB-01-66	
ANB-01-67	
ANB-01-68	
ANB-01-69	
ANB-01-70	
ANB-01-71	
ANB-01-72	
ANB-01-73	
ANB-01-74	
ANB-01-75	
ANB-01-76	
ANB-01-77	
ANB-01-78	
ANB-01-79	
ANB-01-80	
ANB-01-81	
ANB-01-82	
ANB-01-83	
ANB-01-84	
ANB-01-85	
ANB-01-86	
ANB-01-87	
ANB-01-88	
ANB-01-89	
ANB-01-90	
ANB-01-91	
ANB-01-92	
ANB-01-93	
ANB-01-94	
ANB-01-95	
ANB-01-96	
ANB-01-97	
ANB-01-98	
ANB-01-99	
ANB-01-100	

3+4

3+4

Risico Inventarisatie en Evaluatie veilig werken op externe (dak-) vlakken betreffende op:

1st Pieter Posthuis
Haagse Bos 10
te Den Haag

Rapportnummer Rpd	JOR-nummer Rpd - volgsamenl
Rijksbouwinstansi directie Beheer Onderaansver	Rijksbouwinstansi Directie Beheer Postbus 2025 5000 CA, Eindhoven
Integraal Projectovernamecontract Projectleider	[Redacted] 1 T P
Beheerder	[Redacted] 1
Opdrachtnemer Onderaansver	[Redacted] 1
Projectleider	[Redacted] 1 Handhaving voor schied
Inspecteur	[Redacted] 1 Handhaving
Hoof van projectovername	[Redacted] 1 Handhaving voor gezant en inhoudelijk schied met pangs
Datum versie Datum rapportage	09-01-2012 (Afschrijven)

3+y

3+y

Inhoudsopgave

1.1	ADRESBESLISDINGS	3
1.2	WETTELIJK HADOR	4
1.3	DEN	5
1.4	RISICO INFORMATIEVE & EVALUATIE	6
2.	OPNAME GEGEVENS	6
2.1	AUSKUNFT	6
2.2	VAK (800005-001)	6
2.2.1	Koninkrijk estonia (800005-001)	6
2.2.2	Denemarken	6
2.2.3	Tsjechië	6
2.3	VAK (800005-002)	6
2.3.1	Koninkrijk estonia (800005-002)	6
2.3.2	Denemarken	6
2.3.3	Tsjechië	6
3.	ADRES EN MOTIVATIE	7
3.1	Overname van VAK (800005-001)	7
3.2	Overname van VAK (800005-002)	7
BILJAGE:		
1	INFORMATIE	9
2	Koninkrijk	10
3	Foto's	11
4	Tsjechië	12
4.1	BESTANDELIJKE	13
4.2	ADRES INFORMATIE	13
5	Resumen	14

1. Algemeen

Wanneer de hoogte bereikt twee meter is met een afstand van 2,5 m. De basis van de vegetatie...

1.1 Algemeen risico's

- Om te weten de reden waarom is gemiddeld veilig bewaard en tussentijdse onderhoud te krijgen aan...

1.2 Wettelijk kader

- De Europese richtlijn van de Wetten op Hoogte...

Veelers het adresboek ook volgen de werken ingepast door middel van permanente collectieve...

Geometrische en geometrische besnoeiing van planten met de voorkeur wordt gegeven aan...

Figuur 1. Geometrische besnoeiing

Alle hier niet aan zijn worden verduidelijkt in de tekstuele versie van de afbeelding van de afbeelding...

3+4

Hierop is dan vooral aandacht voor leverbaar zijn, onder andere:

- De vrije voorraad moet groot zijn dan deze meer
- De levering na een vrije voorraad duurt langer (voorraadbeheer)
- Productie moet een voorraad zijn (voorraadbeheer)
- Het management moet een voorraad hebben (voorraadbeheer)

Voor een grafische weergave van een voorraadbeheer systeem, zie figuur 2

Figuur 2. Grafische weergave van voorraadbeheer

1.3 Doel

Het doel van de inventarisatie is het vaststellen of het benodigde object voldoende aan de werkelijke behoeften op het gebied van veilig werken op de werf. Indien dit niet het geval is, worden de risico's hiervan aangegeven en passende maatregelen geadviseerd.

De maatregelen zijn gebaseerd op basis van een risicobehoorlijke aanpak:

- Bij een risico: steiger wordt onderhouden, geschikt maken om veiligheidsniveau
- Het object wordt onderhouden
- Het object wordt vervangen
- Het object wordt verwijderd

1.4 Risico Inventarisatie & Evaluatie

Ter vaststelling van de mate van de risico's is per object een overzicht van een risico per onderdeel in bijlage 1 opgenomen, om te controleren of de mate van de risico's voldoende is en of bijlage 4 (figuur 4).

De inventarisatie wordt als volgt geïnterpreteerd: de mate van de risico's wordt geïnterpreteerd op de volgende manier:

- Inventarisatie van de risico's
- Inventarisatie van de risico's
- Overhoud van de risico's op de werf (op de werf)

Wanneer het risico van een object voldoende is, wordt de mate van de risico's aangegeven op de werf. Wanneer het risico van een object niet voldoende is, wordt de mate van de risico's aangegeven op de werf.

3+4

2. Opname gegevens

2.1 Algemeen

Het doel van de opname van de gegevens is het vaststellen of het benodigde object voldoende aan de werkelijke behoeften op het gebied van veilig werken op de werf. Indien dit niet het geval is, worden de risico's hiervan aangegeven en passende maatregelen geadviseerd.

- 1° Project Startplan
- Aantal objecten: 2

2.2 Vlak 800006-001

De opname gegevens van het object zijn:

- 2.2.1 **Kenmerken ontwerp (dik-)** vlak
  - Het worden van het benodigde ontwerp (dik-) vlak wordt met beschrijving bij het object beschreven
  - Diktype: vlak
  - Niet hoogte Lo v. materiaal: vlak
  - Niet hoogte Lo v. materiaal: vlak
  - Niet hoogte Lo v. materiaal: vlak
  - Niet hoogte Lo v. materiaal: vlak

2.2.2 Constructie

Het worden van het benodigde ontwerp (dik-) vlak wordt met beschrijving bij het object beschreven

- Het worden van het benodigde ontwerp (dik-) vlak wordt met beschrijving bij het object beschreven
- Het worden van het benodigde ontwerp (dik-) vlak wordt met beschrijving bij het object beschreven
- Het worden van het benodigde ontwerp (dik-) vlak wordt met beschrijving bij het object beschreven
- Het worden van het benodigde ontwerp (dik-) vlak wordt met beschrijving bij het object beschreven

2.2.3 Toegankelijkheid

Het doel van de opname van de gegevens is het vaststellen of het benodigde object voldoende aan de werkelijke behoeften op het gebied van veilig werken op de werf.

2.3 Vlak 800006-002

De opname gegevens van het object zijn:

- 2.3.1 **Kenmerken ontwerp (dik-)** vlak
  - Het worden van het benodigde ontwerp (dik-) vlak wordt met beschrijving bij het object beschreven
  - Diktype: vlak
  - Niet hoogte Lo v. materiaal: vlak
  - Niet hoogte Lo v. materiaal: vlak
  - Niet hoogte Lo v. materiaal: vlak
  - Niet hoogte Lo v. materiaal: vlak

3+4

2.2.2 Constructie

Hier wordt van het bijbehorende ontwerp ook een verslag of uitkomsten onderzoek verslagen opbouw van de draagconstructie en beschrijvende constructie ontworpen.

De opbouw van binnen naar buiten is als volgt:

- Constructie
- Isolatie
- (Dak) / oorspronkelijke
- Ballast (indien aanwezig)

- Pluis
- Grind
- Ziek, vermoedelijk aansluiting met dak met
- gipsplaat met houten
- Grind

2.2.3 Toegang hellend

Hier ook kan maatregelen worden genomen om de toegankelijkheid te verbeteren.

3+4

3. Advies en motivatie

De in hoofdstuk 2 beschreven afwijkingen voor p. 202 en/of andere zaken zijn, naar mening, niet met het doel van de aanbesteding op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen.

Voor de afwijkingen wordt de aanbesteding afgevoerd en het resultaat is tevens om te worden geëvalueerd. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen.

Als u opmerkingen voor het ontwerp en het ontwerp wordt afgevoerd en het resultaat is tevens om te worden geëvalueerd. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen.

Voor gebieden waar het ontwerp wordt afgevoerd en het resultaat is tevens om te worden geëvalueerd. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen.

3.1 Onderbouwing vlak 8000006-001
Dit vlak 8000006-001 is een te worden geëvalueerd en het resultaat is tevens om te worden geëvalueerd. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen.

Om het vlak 8000006-001 te worden geëvalueerd en het resultaat is tevens om te worden geëvalueerd. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen.

• Rondom het vlak 8000006-001 is te worden geëvalueerd en het resultaat is tevens om te worden geëvalueerd. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen.

3.2 Onderbouwing vlak 8000006-002
Dit vlak 8000006-002 is een te worden geëvalueerd en het resultaat is tevens om te worden geëvalueerd. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen.

Om het vlak 8000006-002 te worden geëvalueerd en het resultaat is tevens om te worden geëvalueerd. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen.

• Rondom het vlak 8000006-002 is te worden geëvalueerd en het resultaat is tevens om te worden geëvalueerd. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen. Het is niet mogelijk om de afwijkingen op te lossen.

314

314

Risico Inventarisatie en Evaluatie veilig werken op externe (dak-) vlakken betreffende op:

Palais "Huis ten Bosch"
Haagse Bos 10
te Den Haag

Rapportnummer Rpt	Rpt-nummer Rpt -volgnummer
Rijksbouwonderneming directie Beheer Onderzoner	Rijksbouwonderneming Directie Beheer Postbus 2025 5000 CA Eindhoven
Integraal Projectoverzichttable Projectleider	[Redacted] 1 [Redacted] 1 T [Redacted] 1 F [Redacted] 1
Beheerder	[Redacted] 1
Opdrachtnemer Opdrachtnemer	[Redacted] [Redacted] [Redacted] 1 [Redacted] [Redacted]
Projectleider	Handtekening voor akkoord
Inspicteur	[Redacted] 1 Handtekening
Hoger Vraagstukvraag	[Redacted] 1 Handtekening voor goedgekeurd en inhoudelijk akkoord met advies
Datum inspectie Datum rapportage	05-01-2012 [Afschrijfblijft]

3+4

3+4

Inhoudsopgave

1.1	ALGEMEEN REKONING	12
1.2	WETTELIJKHEDEN	12
1.3	Over	12
1.4	Risico Involutarie & Evaluatie	12
2	OPNAME (BEGRIJVEN)	13
2.1	ALGEMEEN	13
2.2	VAK 00053-001	14
2.2.1	Kennmerk externe (bak-) vak	14
2.2.2	Constructie	14
2.2.3	Tegengesteld	15
2.3	VAK 00053-002	15
2.3.1	Kennmerk externe (bak-) vak	15
2.3.2	Constructie	16
2.3.3	Tegengesteld	16
2.4	VAK 00053-003	16
2.4.1	Kennmerk externe (bak-) vak	16
2.4.2	Constructie	16
2.4.3	Tegengesteld	16
2.5	VAK 00053-004	16
2.5.1	Kennmerk externe (bak-) vak	16
2.5.2	Constructie	16
2.5.3	Tegengesteld	16
2.6	VAK 00053-005	16
2.6.1	Kennmerk externe (bak-) vak	16
2.6.2	Constructie	16
2.6.3	Tegengesteld	16
2.7	VAK 00053-006	16
2.7.1	Kennmerk externe (bak-) vak	16
2.7.2	Constructie	16
2.7.3	Tegengesteld	16
2.8	VAK 00053-007	16
2.8.1	Kennmerk externe (bak-) vak	16
2.8.2	Constructie	16
2.8.3	Tegengesteld	16
2.9	VAK 00053-008	16
2.9.1	Kennmerk externe (bak-) vak	16
2.9.2	Constructie	16
2.9.3	Tegengesteld	16
2.10	VAK 00053-009	16
2.10.1	Kennmerk externe (bak-) vak	16
2.10.2	Constructie	16
2.10.3	Tegengesteld	16
2.11	VAK 00053-010	16
2.11.1	Kennmerk externe (bak-) vak	16
2.11.2	Constructie	16
2.11.3	Tegengesteld	16
3	ADVISEN (MOTIVATIE)	17
3.1	Overzicht van 00053-001	17
3.2	Overzicht van 00053-002	17
3.3	Overzicht van 00053-003	17
3.4	Overzicht van 00053-004	17
3.5	Overzicht van 00053-005	17
3.6	Overzicht van 00053-006	17
3.7	Overzicht van 00053-007	17
3.8	Overzicht van 00053-008	17
3.9	Overzicht van 00053-009	17
3.10	Overzicht van 00053-010	17
3.11	Overzicht van 00053-011	17
BIJLAGE:		
1	Involutarie	18
2	Kostenlijst	18
3	Form 1	20
4	Tecnisplan	21
4.1	Beschrijvende Situatie	21
4.2	Form 1 situatie	21
5	Notitie	25

3+4

3. Foto's

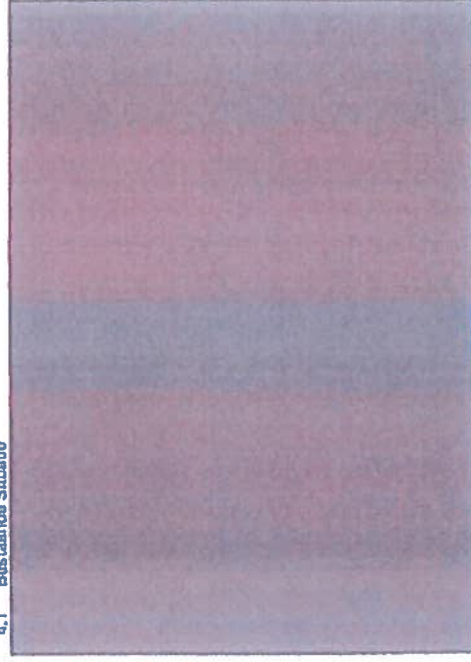
Het complete moedje en locatie niet gefotografeerd worden

3+4

4. Tokeningon

4.1 Bestaande Situatie

4

314

Bijlage:

- 1. Inventarisatie
Zie bijgevoerd Excel bestand

314

- 2. Kostenraming
Zie bijgevoerd Excel bestand

3+4

3+4

Inhoudsopgave

1.1	ALGEMEEN	3
1.2	WERKLIJK KADER	4
1.3	DOEL	5
1.4	RISICO IDENTIFICATIE & EVALUATIE	5
2.	OPNAME GEBIEDENS	6
2.1	ADRES	6
2.2	VIAK B00017-001	6
2.2.1	Kennelijke situatie (dikw.) weg	6
2.2.2	Constructie	6
2.2.3	Tegemoetkoming	6
2.3	VIAK B00017-002	6
2.3.1	Kennelijke situatie (dikw.) weg	6
2.3.2	Constructie	6
2.3.3	Tegemoetkoming	6
3.	ADVIES EN MOTIVATIE	7
3.1	Overname van VIAK B00017-001	8
3.2	Overname van VIAK B00017-002	8
BILJAGE		9
1	INTEGRITEIT	9
2	Kostenbegroting	10
3	...	11
4	Tegemoetkoming	12
4.1	Bekende situatie	12
4.2	Adres situatie	13
5	Normen	14

1. Algemeen

Wanneer de hoogte van de ... (bij een valhoogte > 2,5 m) ...

1.1 Algemeen risico's

- Om binnen de ... (bij een valhoogte > 2,5 m) ...

1.2 Werkelijk kader

- Uitgangspunten bij de ...

Vragen: Het ... (bij een valhoogte > 2,5 m) ...

Conclusie: ... (bij een valhoogte > 2,5 m) ...

Figuur 1: ...

Als hier niet aan ... (bij een valhoogte > 2,5 m) ...

314

Risico Inventarisatie en Evaluatie veilig werken op externe (dak-) vlakken betreffende hebbende op:

Wachthuis DKDB
Haagse Bos 10
te Den Haag

314

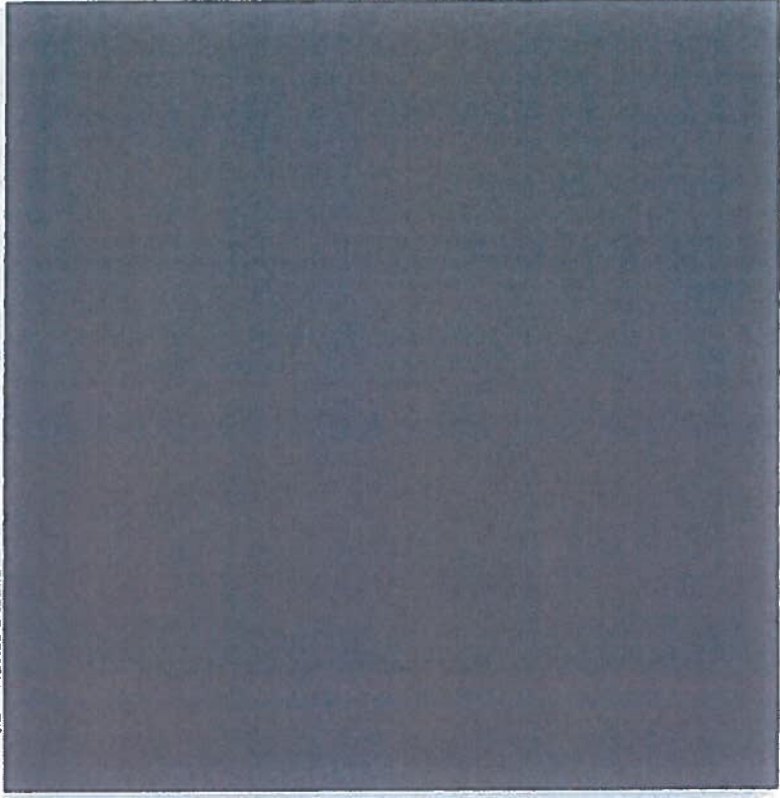
Reportnummer Rpt.	[Dit nummer Rpt. - volgnummer]
Rijksbouwmeester Directie Beheer Onderzees	Reijgstuurmeester Directie Beheer Postbus 2025 5000 CA Eindhoven
Integrale Projectverantwoordelijke Projectleider	[Redacted] T [Redacted] F [Redacted]
Beheerder	[Redacted]
Opdrachtgever Opdrachtgever	[Redacted] [Redacted] [Redacted] [Redacted] [Redacted]
Projectleider	Handtekening voor akkoord
Inspecteur	[Redacted] Handtekening
Hoger Vrijheidszwaarte	[Redacted] Handtekening voor geen en inhoudelijke akkoord met zwaarte
Datum inspectie Datum rapportage	09-01-2012 (Afschermings)

374

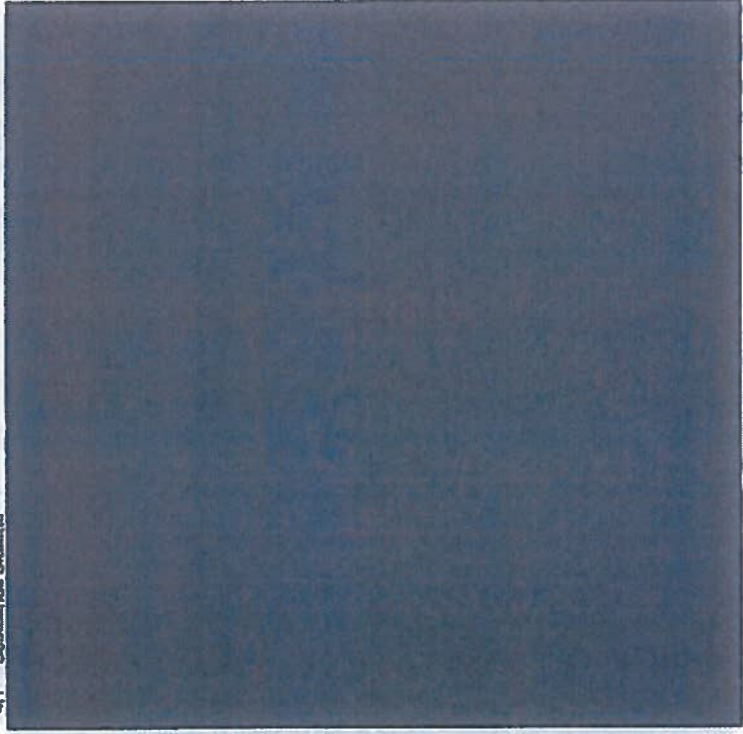
4.2 Advies situatie

374

4. Tekeningen

4.1 Bestaande Situatie

3+4

2. Kostenraming
Zie Digitalwerd Excel bestanden

3+4

3. Foto's
Het complex mocht op locatie met gedigitaliseerd worden

3+y

Om het volgende dat, wat veilig in te nemen omdan de volgende voorzettingen te worden aangebracht

- Personen met dalk octrooi of patenten te worden aangebracht

By de afdeling van de ingenieus die geest een octrooi te worden aangebracht met daaronder vermeld alle noodige paragrafen van het ontwerp.

3+y

Bijlage:

1. Inventarisatie

Zie bijlageverval Escal bestand

314

- Plan is een aantal risicoanalyse van de uitwerking om de risico's
- De vijf volgende items prouwen zijn dat om te maken
  - De redenering van de vier is dat het bereik van de risico's (binnen/buiten)
  - Procedureel moet de risico's zijn aangegeven (geen tek. berekening)
  - Het risicoanalyse moet de risico's aangegeven zijn
- Voor het grafische weergegeven van een risicoanalyseplan zie figuur 2

FIGUUR 2: grafische weergave van een risicoanalyseplan

1.3 Dood

Het doel van de analyse is het vaststellen of het bouwwerk veilig is voor de gebruiker van de constructie. De risico's van de vier zijn dat om te maken. Het bereik van de risico's (binnen/buiten) is worden de risico's aangegeven en de risico's aangegeven.

- De risico's van de vier zijn dat om te maken. Het bereik van de risico's (binnen/buiten) is worden de risico's aangegeven en de risico's aangegeven.
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
  - Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
  - Het bereik van de risico's (binnen/buiten)

1.4 Risico inventarisatie & Evaluatie

Ter vaststelling van de risico's van de vier zijn dat om te maken. Het bereik van de risico's (binnen/buiten) is worden de risico's aangegeven en de risico's aangegeven.

- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)

De risico's van de vier zijn dat om te maken. Het bereik van de risico's (binnen/buiten) is worden de risico's aangegeven en de risico's aangegeven.

314

2. Opname gegevens

2.1 Algemeen

Het doel van de analyse is het vaststellen of het bouwwerk veilig is voor de gebruiker van de constructie. De risico's van de vier zijn dat om te maken. Het bereik van de risico's (binnen/buiten) is worden de risico's aangegeven en de risico's aangegeven.

- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)

2.2 Vlak 800007-001

De opname gegevens van het vlak zijn:

- 2.2.1 **Konstruktie** (ook-) vlak
- Hier worden van het bouwwerk de volgende gegevens vastgesteld:
- Dikte
  - Materiaal
  - Hoogte (o.v. maaiveld)
  - Hoogte (o.v. maaiveld)
  - Hoogte (o.v. maaiveld)

2.2.2 Constructie

Hier wordt van het bouwwerk de volgende gegevens vastgesteld:

- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)

- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)

2.2.3 Toegankelijkheid

Hier wordt van het bouwwerk de volgende gegevens vastgesteld:

- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)
- Het bereik van de risico's (binnen/buiten)

2.3 Vlak 800007-002

De opname gegevens van het vlak zijn:

- 2.3.1 **Konstruktie** (ook-) vlak
- Hier worden van het bouwwerk de volgende gegevens vastgesteld:
- Dikte
  - Materiaal
  - Hoogte (o.v. maaiveld)
  - Hoogte (o.v. maaiveld)
  - Hoogte (o.v. maaiveld)

374

374

1. Algemeen

Werkten de besprek bevestig grote risico's met zacht mee (1,1 t/m 2,5 m). De breuk van de veldwaaier...
1.1 Algemeen risico's
1.2 Wettelijk kader

INHOUDSOPGAVE
1 ALGEMENE RISICO'S
2 WETTELIJK KADER
3 OPNAME GEGEVENS
4 ADVIES EN MOTIVATIE
5 OORDEELVORMING VAN 800007-001
6 ONTOEWANING VAN 800007-002
7 ONTOEWANING VAN 800007-003

Figuur 1: profieler weerslagerecorders

Als hier niet aan leen worden volstaan, mag in laatste resolutie gebruik worden gemaakt van veldwaaier (zie figuur 2). In deze situatie kan de beweging ontstaan wel de afbreuk van de...

314

314

Risico inventarisatie en Evaluatie veilig werken op externe (dak-) vlakken betrekking hebbende op:

OR800007
21 Pieter Posthuus
Haagse Bos 10
te Den Haag

Rapportnummer Rfd	OR-nummer Rfd - volgnummer
Rijksgebouwen dienst directie Beheer Opleiding	Rijksgebouwen dienst Directie Beheer Periode 2025 5000 CA Eindhoven
Integraal Projectverantwoordelijke Projectleider	[Redacted] 1 T [Redacted] F [Redacted] 1
Beheerder	[Redacted] 1
Opdrachtgever Opdrachtnemer	[Redacted] 1 [Redacted] [Redacted] [Redacted] [Redacted] [Redacted]
Projectleider	Herontwikkeling voor vloer
Inspecteur	[Redacted] 1 Herontwikkeling
Hoofd veiligheidszorg	[Redacted] 1 Herontwikkeling voor gezamenlijk en inhoudelijke afstemming met directie
Datum versie Dobson rapportage	09-01-2012 (Afschrijftijd)

3+4

3. Foto's

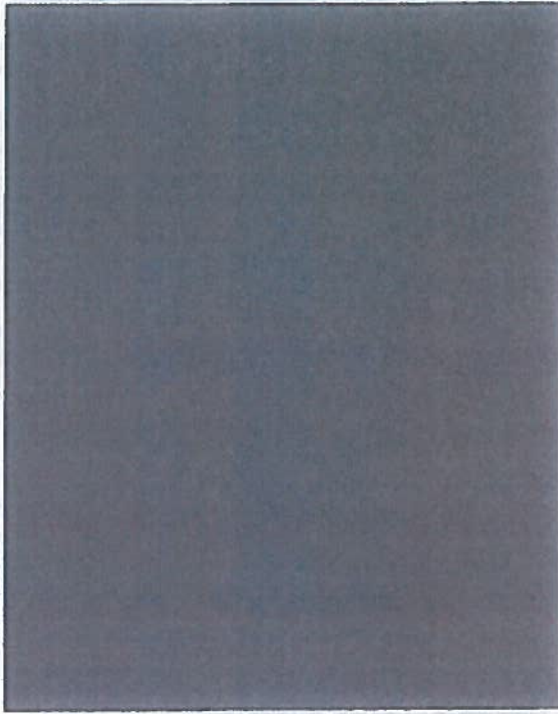
Het complex moet op locatie met gefotografeerd worden

3+4

4. Tekeningen

4.1 Bestaande Situatie

4

344

Bijlage:

- 1 Inventarisatie
Zie bijlagevers Excel bestand

344

- 2. Kostenraming
Zie bijlagevers Excel bestand

314

314

2.5.7 Keurmerk/e externe (dik-) vlak
 Het worden van het beschrijvende elemente (dik-) vlak heeft met betrekking tot het dak beschreven

- Daktype pda
- Nik hoogte 10 v maaiveld meer 4
- Goed hoogte vlak 10 v maaiveld meer 4
- Hoogtevlak gras

2.5.2 Constructie
 Het wordt van het beschrijvende elemente (dik-) vlak de waarde of het document onderzoek verkregen, opbouw van de dragende constructie en beschrijvende constructie beschreven

De opbouw van binnen naar buiten, is als volgt

Laagbeschrijvingen opbouw van binnen -> buiten

- Constructie hout
- Isolatie geen
- (Dik-) beschrijvende Zink / Leed
- Bekled (andere relevant) geen

2.5.3 Toegankelijkheid
 Het dak kan maximaal betreden worden middels een of twee voorziening

2.6 Vlak 800053-005
 De algemene gegevens van het vlak zijn

2.6.1 Keurmerk/e externe (dik-) vlak
 Het worden van het beschrijvende elemente (dik-) vlak heeft met betrekking tot het dak beschreven

- Daktype pda
- Nik hoogte 10 v maaiveld meer 4
- Goed hoogte vlak 10 v maaiveld meer 4
- Hoogtevlak gras

2.6.2 Constructie
 Het wordt van het beschrijvende elemente (dik-) vlak de waarde of het document onderzoek verkregen, opbouw van de dragende constructie en beschrijvende constructie beschreven

De opbouw, van binnen naar buiten, is als volgt

Laagbeschrijvingen opbouw van binnen -> buiten

- Constructie hout
- Isolatie geen
- (Dik-) beschrijvende Zink / Leed
- Bekled (andere relevant) geen

2.6.3 Toegankelijkheid
 Het dak kan maximaal betreden worden middels een of twee voorziening

09-01-2012 blz. 9 of 25

2.7 Vlak 800063-006
 De algemene gegevens van het vlak zijn

2.7.1 Keurmerk/e externe (dik-) vlak
 Het worden van het beschrijvende elemente (dik-) vlak heeft met betrekking tot het dak beschreven

- Daktype pda
- Nik hoogte 10 v maaiveld meer 4
- Goed hoogte vlak 10 v maaiveld meer 4
- Hoogtevlak gras

2.7.2 Constructie
 Het wordt van het beschrijvende elemente (dik-) vlak de waarde of het document onderzoek verkregen, opbouw van de dragende constructie en beschrijvende constructie beschreven

De opbouw, van binnen naar buiten, is als volgt

Laagbeschrijvingen opbouw van binnen -> buiten

- Constructie hout
- Isolatie geen
- (Dik-) beschrijvende Zink / Leed
- Bekled (andere relevant) geen

2.7.3 Toegankelijkheid
 Het dak kan maximaal betreden worden middels een of twee voorziening

2.8 Vlak 800053-007
 De algemene gegevens van het vlak zijn

2.8.1 Keurmerk/e externe (dik-) vlak
 Het worden van het beschrijvende elemente (dik-) vlak heeft met betrekking tot het dak beschreven

- Daktype pda
- Nik hoogte 10 v maaiveld meer 4
- Goed hoogte vlak 10 v maaiveld meer 4
- Hoogtevlak gras

2.8.2 Constructie
 Het wordt van het beschrijvende elemente (dik-) vlak de waarde of het document onderzoek verkregen, opbouw van de dragende constructie en beschrijvende constructie beschreven

De opbouw, van binnen naar buiten, is als volgt

Laagbeschrijvingen opbouw van binnen -> buiten

- Constructie hout
- Isolatie geen
- (Dik-) beschrijvende Zink / Leed
- Bekled (andere relevant) geen

2.8.3 Toegankelijkheid
 Het dak kan maximaal betreden worden middels een of twee voorziening

09-01-2012 blz. 10 of 25

314

2.9.2 Toegankelijkheid
Het dak kan momenteel bereikt worden middels een speciale voorziening

2.9 Vlak 800053-008
De algemene gegevens van het dakvlak zijn

- 2.9.1 Kenmerken enoms (dak-) vlak
Het worden van het betreffende enoms (dak-) vlak soms met betrekking tot het dak beschreven
- Daktype
- Nak hoogte Lo v. maaiveld
- Goed hoogte vlak Lo v. maaiveld
- Hebingshoek

2.9.2 Constructie
Het wordt van het betreffende enoms (dak-) vlak de verdere of het document ontbrekende veringen, gebouw

- van de structuur en de bouwconstructie beschreven
- De opbouw van binnen naar buiten is als volgt
- Laagbeschrijvingen opbouw van binnen -> buiten
- Constructie
- Isolatie
- (dak-) beschikingsop
- Bekist (indien relevant)

2.9.3 Toegankelijkheid
Het dak kan momenteel bereikt worden in slechts een speciale voorziening

2.10 Vlak 800053-009
De algemene gegevens van het dakvlak zijn

- 2.10.1 Kenmerken enoms (dak-) vlak
Het worden van het betreffende enoms (dak-) vlak soms met betrekking tot het dak beschreven
- Daktype
- Nak hoogte Lo v. maaiveld
- Goed hoogte vlak Lo v. maaiveld
- Hebingshoek

2.10.2 Constructie
Het wordt van het betreffende enoms (dak-) vlak de verdere of het document ontbrekende veringen, gebouw

- van de structuur en de bouwconstructie beschreven
- De opbouw van binnen naar buiten is als volgt
- Laagbeschrijvingen opbouw van binnen -> buiten
- Constructie
- Isolatie
- (dak-) beschikingsop
- Bekist (indien relevant)

314

2.10.2 Toegankelijkheid
Het dak kan momenteel bereikt worden in slechts een speciale voorziening

2.11 Vlak 800053-010
De algemene gegevens van het dakvlak zijn

- 2.11.1 Kenmerken enoms (dak-) vlak
Het worden van het betreffende enoms (dak-) vlak soms met betrekking tot het dak beschreven
- Daktype
- Nak hoogte Lo v. maaiveld
- Goed hoogte vlak Lo v. maaiveld
- Hebingshoek

2.11.2 Constructie
Het wordt van het betreffende enoms (dak-) vlak de verdere of het document ontbrekende veringen, gebouw

- van de structuur en de bouwconstructie beschreven
- De opbouw van binnen naar buiten is als volgt
- Laagbeschrijvingen opbouw van binnen -> buiten
- Constructie
- Isolatie
- (dak-) beschikingsop
- Bekist (indien relevant)

2.11.3 Toegankelijkheid
Het dak kan momenteel bereikt worden middels een speciale voorziening

2.12 Vlak 800053-011
De algemene gegevens van het dakvlak zijn

- 2.12.1 Kenmerken enoms (dak-) vlak
Het worden van het betreffende enoms (dak-) vlak soms met betrekking tot het dak beschreven
- Daktype
- Nak hoogte Lo v. maaiveld
- Goed hoogte vlak Lo v. maaiveld
- Hebingshoek

2.12.2 Constructie
Het wordt van het betreffende enoms (dak-) vlak de verdere of het document ontbrekende veringen, gebouw

- van de structuur en de bouwconstructie beschreven
- De opbouw van binnen naar buiten is als volgt
- Laagbeschrijvingen opbouw van binnen -> buiten
- Constructie
- Isolatie
- (dak-) beschikingsop
- Bekist (indien relevant)

3+y

3+y

Om al deze zaken van belang in te richten dienen de volgende voorzieningen te worden aangegaan:

Rondom het dak dienen er daklijsten te worden aangebracht

By de dakopbouw dient er tegen de gevel een daklijst te worden aangebracht met daarnaast een passende afwatering van het dakvlak.

3.4 Onderbouwning vlak 800053-004

Dak 800053-004 is voor een plat zinken / lozen dak welke momenteel niet volledig is ingekort (zie ook bijlage 4 1 bestaande situatie)

Om het dak veilig te kunnen bereiken dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

Er dient een voor gemiddelde schuine ladder te worden aangebracht van welkaf het dakvlak veilig bereikbaar is.

Om het volledige dak van belang in te richten dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

Er dient een voor horizontaal verlaten op te worden aangebracht

Er dient een voor op het dakvlak welke bij de dakbouw van dakvlak 800053-007 wordt aangebracht

3.5 Onderbouwning vlak 800053-005

Dak 800053-005 is voor een plat zinken / lozen dak welke momenteel niet volledig is ingekort (zie ook bijlage 4 1 bestaande situatie)

Om het dak veilig te kunnen bereiken dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

Er dient een voor gemiddelde schuine ladder te worden aangebracht van welkaf het dakvlak veilig bereikbaar is.

Om het volledige dak van belang in te richten dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

Er dient een voor op het dakvlak welke bij de dakbouw van dakvlak 800053-007 wordt aangebracht

Om dakvlak dient te worden vermeld op het dakvlak welke bij de dakbouw van dakvlak 800053-007 wordt aangebracht

3.6 Onderbouwning vlak 800053-006

Dak 800053-006 is voor een klein oppervlakte en wordt een plat zinken / lozen dak welke momenteel niet volledig is ingekort (zie ook bijlage 4 1 bestaande situatie)

Om het dak veilig te kunnen bereiken dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

Er dient een voor op het dakvlak welke bij de dakbouw van dakvlak 800053-007 wordt aangebracht

Om het volledige dak van belang in te richten dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

Er dient een voor op het dakvlak welke bij de dakbouw van dakvlak 800053-007 wordt aangebracht

Om dakvlak dient te worden vermeld op het dakvlak welke bij de dakbouw van dakvlak 800053-007 wordt aangebracht

3.7 Onderbouwning vlak 800053-007

Dak 800053-007 is een heiband dak welke momenteel niet volledig is ingekort (zie ook bijlage 4 1 bestaande situatie)

Om al deze zaken van belang in te richten dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

Rondom het dak dienen er daklijsten te worden aangebracht

By de dakopbouw dient er tegen de gevel een daklijst te worden aangebracht met daarnaast een passende afwatering van het dakvlak.

3.8 Onderbouwning vlak 800053-008

Dak 800053-008 is een heiband dak welke momenteel niet volledig is ingekort (zie ook bijlage 4 1 bestaande situatie)

Om al deze zaken van belang in te richten dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

Rondom het dak dienen er daklijsten te worden aangebracht

By de dakopbouw dient er tegen de gevel een daklijst te worden aangebracht met daarnaast een passende afwatering van het dakvlak.

3.9 Onderbouwning vlak 800053-009

Dak 800053-009 is een heiband dak welke momenteel niet volledig is ingekort (zie ook bijlage 4 1 bestaande situatie)

Om al deze zaken van belang in te richten dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

Rondom het dak dienen er daklijsten te worden aangebracht

By de dakopbouw dient er tegen de gevel een daklijst te worden aangebracht met daarnaast een passende afwatering van het dakvlak.

3.10 Onderbouwning vlak 800053-010

Dak 800053-010 is een heiband dak welke momenteel niet volledig is ingekort (zie ook bijlage 4 1 bestaande situatie)

Om al deze zaken van belang in te richten dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

Rondom het dak dienen er daklijsten te worden aangebracht

By de dakopbouw dient er tegen de gevel een daklijst te worden aangebracht met daarnaast een passende afwatering van het dakvlak.

3.11 Onderbouwning vlak 800053-011

Dak 800053-011 is een heiband dak welke momenteel niet volledig is ingekort (zie ook bijlage 4 1 bestaande situatie)

Om al deze zaken van belang in te richten dienen de volgende voorzieningen te worden aangebracht:

3+4

Redden het ook deuren of raambanden te worden aangemaakt.
Bij de aanleg van deuren of ramen die op een dak zijn te worden onderhouden met een
benodigde gegevens van het ontwerp.

3+4

Bijlage:

- 1. Inventarisatie
Zie ingeleverd Excel bestand

314

2. Kostenraming
Zie bijgeleverd Excel bestand

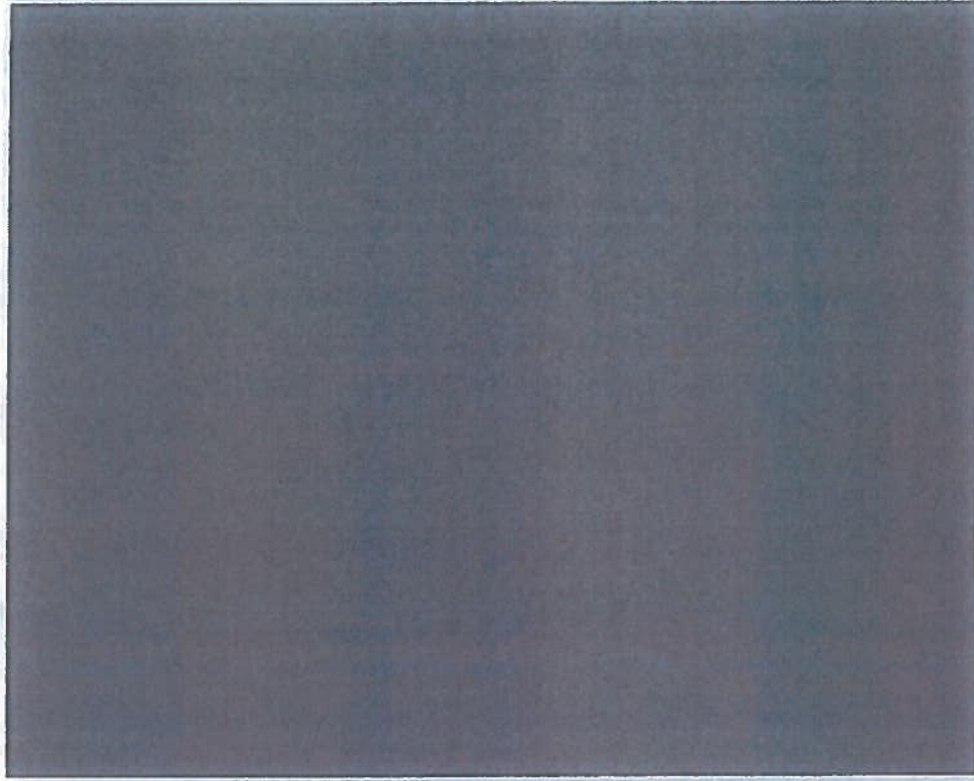
314

3. Foto's
Het comolax mocht en hoort niet gefotografeerd worden

3+4

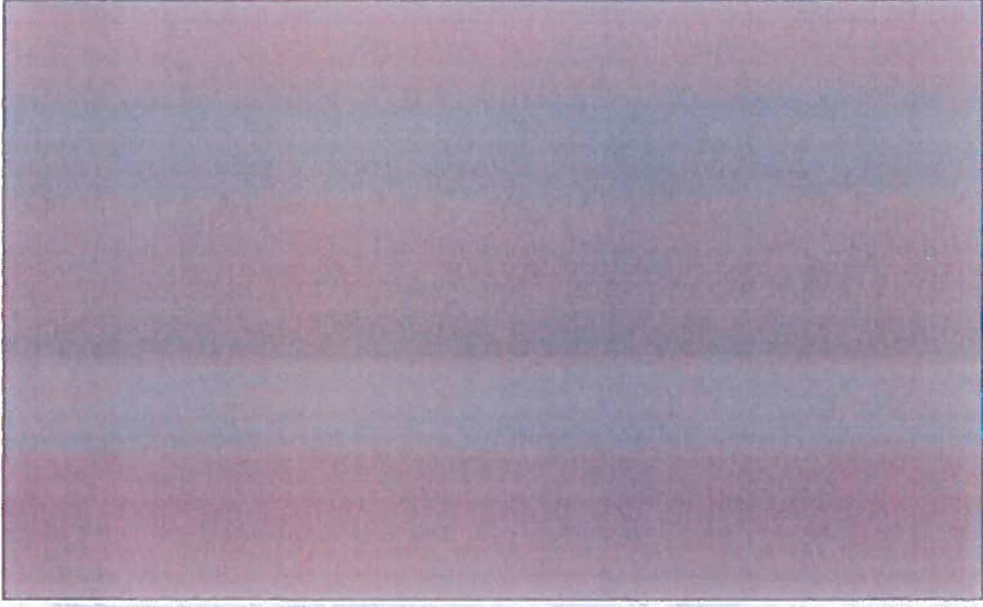
- 4. Tokoningsen
  - 4.1 Bestemde Situatie
- Zie volgende pagina

3+4

4

09-01-2012

09-01-2012

3+4

4.2 Advies situatie
2e verdieping complex

09-01-2017

09-01-2017

APB 2014

Paleizen

- Paleis Huis ten Bosch en Paleis Noordeinde zijn rijksmonument, eigendom van de overheid en zijn door de wetgever ter beschikking gesteld aan het Staatshoofd als werk- en woonpaleis.
- Huis ten Bosch heeft naast de woonfunctie ook een representatieve functie voor onder meer officiële ontvangsten en bijeenkomsten.
- Het overgrote deel van de kosten zou ook moeten worden gemaakt indien Koning en Koningin en hun gezin niet zouden verhuizen.
- Het is een monument en daarom is het van belang dat het goed onderhouden wordt, ook voor de volgende generaties.
- Inzicht in de uitgaven aan paleizen (Noordeinde, Huis ten Bosch, Paleis op de Dam) wordt gegeven via de Begroting van W&R, zoals ook het geval is bij andere overheidsgebouwen.
- De drie paleizen samen kosten ongeveer 15 miljoen euro per jaar. Daarnaast vinden er investeringen plaats. Voor Huis ten Bosch zo'n 35 miljoen euro, [redacted]

A

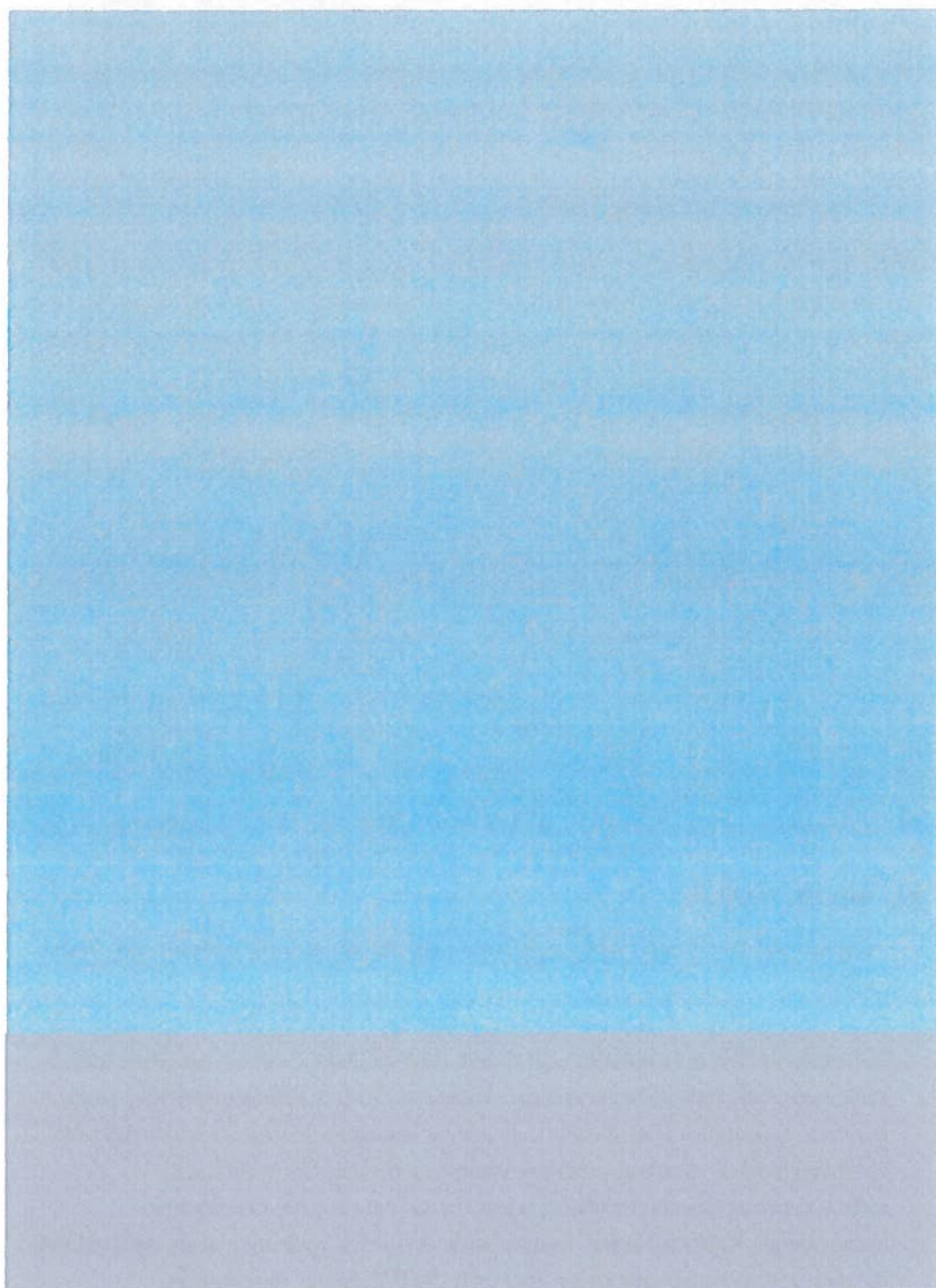
Q&A's

1. Algemeen

Is het passend om in economisch krappe tijden dergelijke uitgaven aan paleizen te doen op kosten van de belastingbetaler?

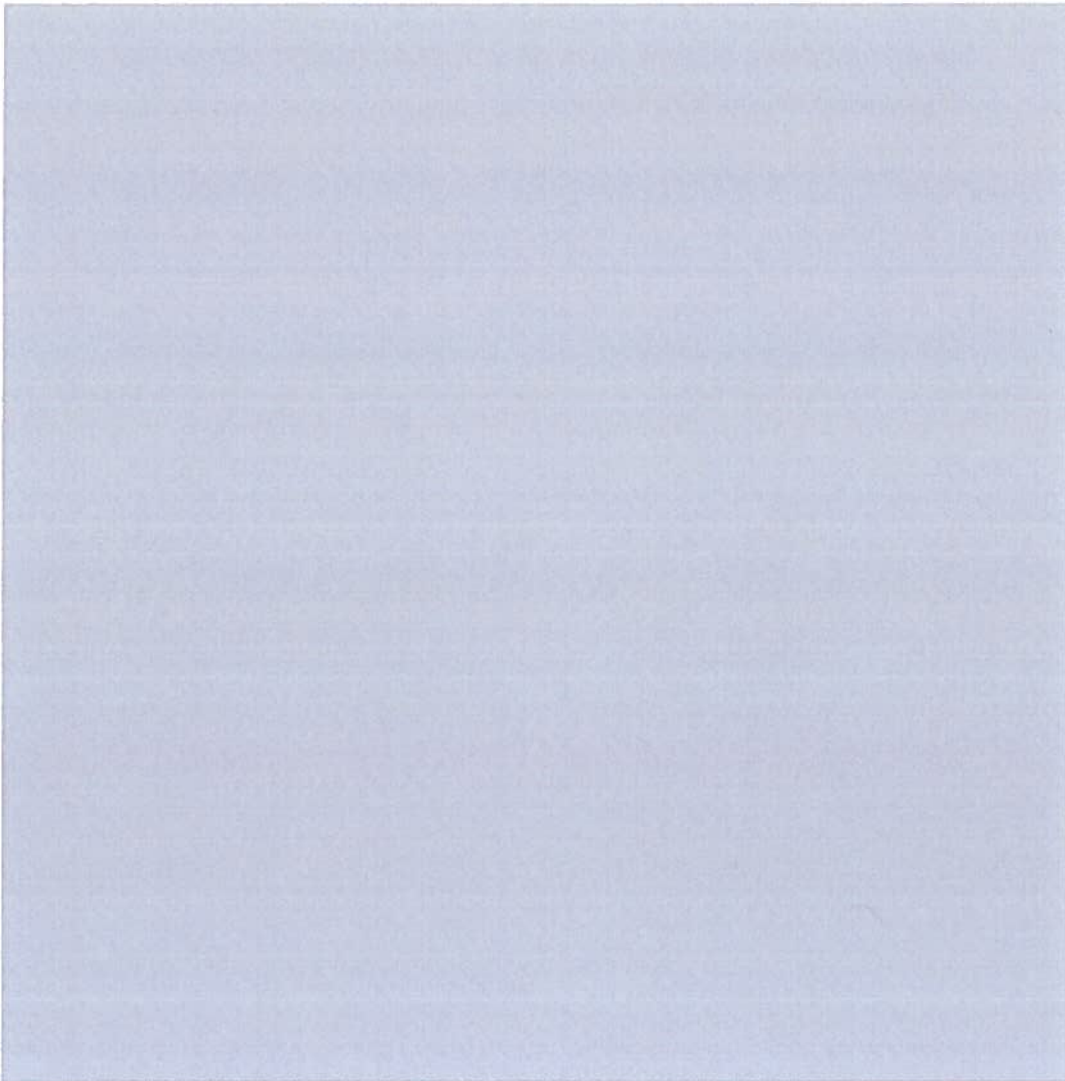
- Onderhoud van dergelijke monumenten is nodig, ook in economisch minder goede tijden, zoals nu. Los van het gebruik moeten de panden onderhouden worden.
- Paleis Noordeinde en Huis ten Bosch zijn eigendom van de Rijksoverheid en door de wetgever (op basis van Wet financieel statuut van het KH) ter beschikking gesteld aan het staatshoofd als werk- en woonpaleis.
- Huis ten Bosch heeft naast de woonfunctie ook een representatieve functie voor onder meer officiële ontvangsten en bijeenkomsten. Het onderhoud van deze monumentale en

representatieve gebouwen is de verantwoordelijkheid van het
Rijksvastgoedbedrijf (RVB).

A

A

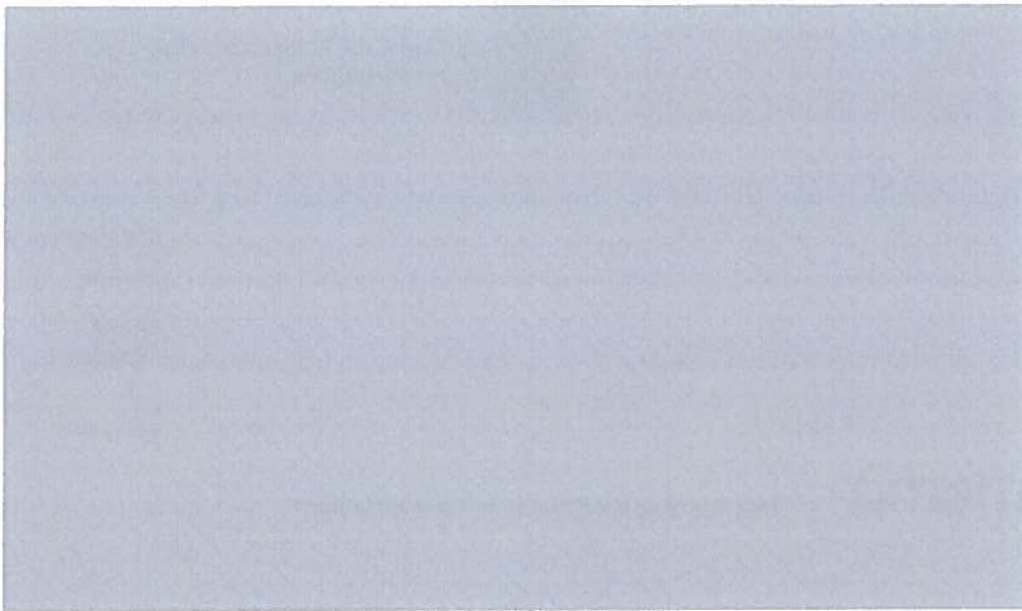

A

2. Huis ten Bosch

Wat wordt bedoeld met 'voldoet niet meer aan de eisen van deze tijd'?

De technische installaties zijn meer dan 30 jaar oud en aan het einde van hun technische levensduur. Daarnaast is onderhoud nodig aan gevels, daken en binnenwerk in beide vleugels en aan het terrein en tevens moet er asbest worden verwijderd. Daarbij wordt de infrastructuur en de inrichting aan de eisen van de huidige tijd aangepast. Kijk zelf eens in een huis waar 30 jaar niks aan veranderd is: dan zie je dat modernisering van de inrichting niet gek is.

A

Wat zijn de kosten van de renovatie van Htb?

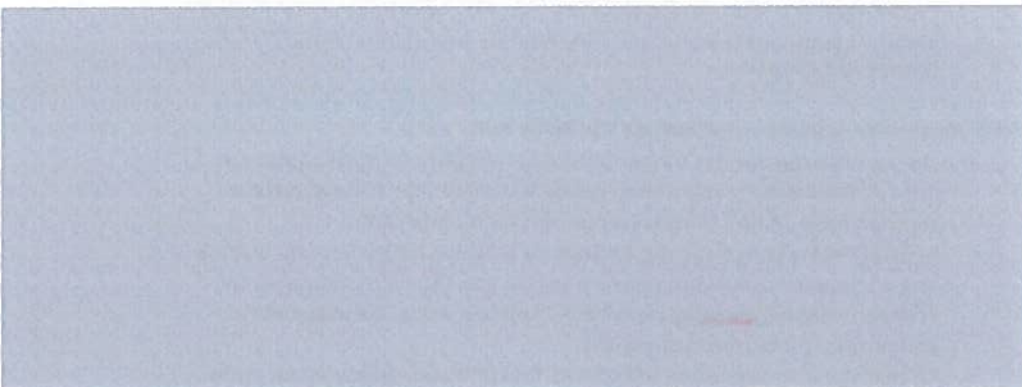
- Vooralsnog wordt rekening gehouden met een bedrag van €35 mln.

Waar worden deze uitgaven opgevangen?

- De uitgaven worden opgevangen binnen de Rijksbegroting, in het bijzonder de begroting van W&R.

Wanneer start de verbouwing van HtB? Hoe lang gaat het duren?

- In de periode van november tot en met februari zal het asbest uit het paleis worden verwijderd. Daarna start de renovatie. In het eerste kwartaal van het volgende jaar komt een planning beschikbaar met de doorlooptijd van het gehele project.

A

memo

Huisvesting Koninklijk Huis - paleis Huis ten Bosch

Aanleiding

- De Koning en zijn gezin zullen te zijner tijd naar paleis Huis ten Bosch verhuizen. Deze huisvestingsbeweging vloeit voort uit de abdicatie van koningin Beatrix en de opvolging door koning Willem-Alexander. In de media is al gecommuniceerd over de op termijn aanstaande zijnde verhuizing.
- In Huis ten Bosch is sinds de betrekking van het pand door koningin Beatrix decennialang niet geïnvesteerd. Dat maakt dat er op dit moment sprake is van verouderde (technische) installaties en mogelijk materiaalgebruik dat niet meer voldoet aan de huidige eisen (asbest). Daarom is een totale vernieuwingsinvestering noodzakelijk voordat de Koning en zijn gezin Huis ten Bosch zullen betrekken.
- Medio 2014 rondt de Rgd het voorbereidend onderzoek naar de status van het pand af. Dan zal ook de ordegrrootte van de benodigde investeringen in kaart kunnen worden gebracht.
- Het is van belang dat er - vooruitlopend op de daadwerkelijke aanvang van de renovatie aan het paleis - een ambtelijke afspraak is tussen BZK en Financiën over de financiering die voor deze investering nodig is.
- ██████████ en ██████████ hebben op 14 maart een gesprek over de uitvoering van de 1 begroting 2014 en de voorbereiding van de begroting 2015. De investeringshoogte voor Huis ten Bosch zal dan nog niet bekend zijn, maar idealiter wordt dit gesprek wel benut om tot ambtelijke overeenstemming over de financiering te komen.

Historie en uitgangspunten huisvesting Koninklijk Huis

- Op grond van de Wet Financieel Statuut Koninklijk Huis (WFSKH) worden door de Staat drie staatspaleizen aan de Koning ter beschikking gesteld: Huis ten Bosch, Paleis Noordeinde en het Paleis op de Dam.
- In de WFSKH is vastgelegd dat de Staat verantwoordelijk is voor de huisvesting en dat alle kosten voor rekening van de Staat komen, behoudens die voorzieningen die duidelijk als privé zijn aan te merken. De objecten worden om niet ter beschikking gesteld.
- De minister voor Wonen en Rijksdienst is verantwoordelijk voor de terbeschikkingstelling van de Staatspaleizen, de Rijksgebouwendienst treedt op

als eigenaar. De taakverdeling tussen de eigenaar en gebruiker, De Dienst van het Koninklijk Huis (DKH), is geregeld volgens voornoemde wet.

- Huisvestingskosten voor de Koning die voortvloeien uit investeringen betreffen rijksbrede problematiek en geen problematiek van de (toevallige) minister op wiens begroting de posten zijn gestald. Er is hiervoor, anders dan voor regulier onderhoud, geen vrij beschikbaar budget op de begroting van BZK.
- Budget voor huisvesting voor de Koning wordt geclaimd¹ en via de leenfaciliteit gefinancierd. Uitvoering vindt plaats analoog aan het rijkshuisvestingsstelsel. De uit de lening voortvloeiende gebruiksvergoeding (rente en afschrijving) moet budgettair worden afgedekt en worden opgenomen in de Kasverplichtingen-begroting via het zogenoemde inputartikel op de W&R-begroting).

Casus Huis ten Bosch

- Iedere nieuwe regeerperiode van een Koning vergt een investering in de renovatie van zijn toekomstige woonpaleis om dit weer op het niveau van de eisen van de huidige tijd te krijgen. [REDACTED]
[REDACTED] 2
[REDACTED] De laatste grote renovatie, los van de Oranjezaal, in Huis ten Bosch is ca. 35 jaar geleden.
- De kosten voor de benodigde renovatie van Huis ten Bosch zijn nog niet vastgesteld omdat de omvang van het project nog niet bekend is. Naar deze omvang wordt momenteel studie verricht door de Rgd. Rond juni is er meer duidelijkheid over de kosten. Duidelijk is al wel dat alle technische installaties, die veelal aan het eind of voorbij hun technische levensduur zijn, vervangen zullen moeten worden. (Zie de bijlage voor een voorlopig inzicht in de benodigde vervangingen).
- Ervaringen uit het verleden met Paleis Soestdijk en het Paleis op de Dam leren dat er voor de renovatie aan Huis ten Bosch rekening moet worden gehouden met een miljoeneninvestering.
- Huis ten Bosch heeft de status van monument. Door deze status vergt de verbouwing extra zorgvuldigheid en kan het paleis niet op de meest doelmatige wijze gerenoveerd worden. De status vereist namelijk voorzichtigheid en instandhouding van vrijwel alle historische elementen.

Financiering en effect op de Rijksbegroting

- Financiering voor huisvesting van de Koning loopt conform de gemaakte afspraak uit 2010 via de leenfaciliteit. Hieruit resulteert een jaarlijkse gebruiksvergoeding die door generaal middelenverstrekking gedekt moet worden.
- Het effect op de rijksbegroting wordt zichtbaar in de vorm van de gebruiksvergoeding (rente en aflossing). In de markt is de factor 1:10 gebruikelijk

¹ Conform afspraken tussen VROM/Rgd en IRF uit 2010 rond de systeemwijziging inputfinanciering.

voor de verhouding tussen investering en jaarlijkse huurkosten. Medio dit jaar kan de jaarlijkse gebruiksvergoeding worden ingeschat, deze is nodig vanaf 2017².

Datum
25 februari 2014

_____

1 _____

_____

_____

2

Bijlage

Datum
25 februari 2014

De laatste renovatie van paleis Huis ten Bosch vond eind jaren '70 plaats ten behoeve van de inhuizing van toenmalig Koningin Beatrix. [REDACTED] 2
[REDACTED] De afgelopen (bijna) 35 jaar is het paleis door de Rgd onderhouden, maar zijn er geen renovaties geweest.

Wat moet er gebeuren?

Momenteel wordt door de Rgd onderzocht wat er precies aan renovatie moet gebeuren. In juni verwacht de Rgd daar goed zicht op te hebben (incl. betrouwbare cijfers). De doelstelling is het paleis voor de komende regeerperiode van de Koning weer geschikt te maken voor nieuwe bewoning. Voor nu is het kwalitatieve beeld dat in ieder geval:

- Alle technische installaties en bekabelingen (klimaat, sanitair, elektra, beveiliging, keuken, transport) vervangen moeten worden;
- Dak en gevel, waar nodig, gerestaureerd moeten worden;
- De bijgebouwen, waar nodig, gerenoveerd moeten worden;
- [REDACTED] 4
[REDACTED]
- [REDACTED] 4
- Waar aanwezig, asbest verwijderd moet worden;
- Beschermende maatregelen genomen moeten worden;
- Bouwkundige restauraties binnen moeten plaats vinden als gevolg van uitvoeren vervanging technische installaties.
- Bouwkundige afwerking (kunst, kroonluchters, schouwen etc.) uitvoeren;
- Inrichting stoffering aangepakt moeten worden;
- Tuinherinrichting/bestrating uitgevoerd moet worden.

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK
tbv Intern overleg 3 maart

Rijksgebouwendienst
Vestgoed
Assetmanagement

Contactpersoon

█ 1

M █ 1

Datum

1 maart 2014

memo

Eerste oefening budget project Huis ten Bosch ten
behoefte van de start van het claimtraject

(alleen voor intern gebruik)

Eerste indicatie kosten renovatie Huis ten Bosch ten behoeve van start claimtraject

Geschat en kijkend naar referenties; Investeringskosten inclusief alle bijkomende kosten en btw █ mln tot █ mln. 3

Aangenomen per m2 bvo

Huis ten Bosch █ tot █ voor de vleugels 3
█ tot █ voor het middendeel 3

Referenties

Hubertus
Soestdijk
Noordende
Het Loo
KPA
Six

3

De voormalige VROM hoofdzetel █ tot █ (nog controleren op 3
julstheld)

Karakter van het project

De werktuigbouwkundige- en elektrotechnische installaties zijn zo'n 35 jaar oud en aan het einde van hun technische levensduur (15 en 25 jaar) Naar verwachting zullen alle installaties moeten worden vervangen, de bekabelingen, de cv- leidingen, de standleidingen en het rioleringsstelsel. Dat brengt een golf aan bouwkundige werkzaamheden met zich mee aan wanden, vloeren en plafonds.

Verder zijn er onderhoudswerken noodzakelijk aan de schil van het paleis.

Datum
1 maart 2014

De gewenste functionele verbeteringen in de woonvleugel omvatten in hoofdzaak een beperkte bouwkundige herindeling.

[REDACTED] De tuin 1
moet worden aangepast. [REDACTED] 4

[REDACTED]
[REDACTED] 2

De twee vleugels zijn samen circa 4250 m2, middendeel circa 2000 m2, totaal 6250 m2 bvo

Voor de vleugels gerekend met een bandbreedte van € [REDACTED] tot € [REDACTED] 3
Voor het middendeel gerekend met een bandbreedte van € [REDACTED] tot € [REDACTED] 3
Voor de werken buiten het paleis stelposten aangenomen van € [REDACTED] mln en € [REDACTED] 3 mln

Kosten van de beide vleugels totaal bandbreedte € [REDACTED] mln tot € [REDACTED] mln. 3
Kosten van het gehele complex bandbreedte € [REDACTED] mln tot € [REDACTED] mln. 3

Complex Huys ten Bosch

- Wassenaar vleugel € [REDACTED] € [REDACTED] 3
- Haagse vleugel € [REDACTED] € [REDACTED] 3
- Middendeel Oranjezaal
- Pieter posthuys 1
- Pieter posthuys 2
- [REDACTED] 4
- [REDACTED]
- Bijgebouwen
- Landschap bestrating
- Tennisbaan

Indicatief met veel onbekenden € [REDACTED] mln € [REDACTED] mln 3
€ [REDACTED] mln € [REDACTED] mln 3

Bouwkosten

Splitsing maken

- Onderhoud
- Functionele wensen gebruikers
- Beveiliging (rekening V&J)
- Duurzaamheid
- Stoffering
- Inrichting

Datum
1 maart 2014

Planning

Bouwvoorbereiding 2014. Bouwperiode 2 a 3 jaren.

Uitwerking in mogelijke projectonderdelen

1. Demontage
2. Handhaven klimaatcondities / brandmeiding tijdens bouw
3. Tijdelijke handhaving keuken tijdens bouw
4. Beschermende maatregelen
5. Asbestverwijdering
6. Restauratie dak en gevels
7. Functionele aanpassingen
8. Bouwkundige restauratie binnen
9. Vervangen installaties (klimaat, sanitair, elektra, beveiliging, keuken, transport)
10. Bouwkundige afwerking, kunst, kroonluchters, schouwen enz)
11. Inrichting stoffering

Onderstaande tekst uit de nota aan minister Blok van 29 januari

1. Paleis Huis ten Bosch

De vleugels van het paleis zijn in de jaren '70 gerenoveerd. Het middendeel (corps de logis, Oranjezaal) is eind jaren '90 gerenoveerd. Het middendeel bestaat in hoofdzaak uit de Oranjezaal en is in een goede staat.

De installaties zijn grotendeels inmiddels aan het einde van hun technische levensduur. Er zijn een aantal bouwtechnische gebreken aan de daken en de gevels. Het interieur veroudert de laatste jaren in toenemende mate. De verblijfsruimten en de badkamers zijn gedateerd. De woonvleugel is onhandig ingedeeld en de verkeersruimten ontberen privacy.

Het is echter niet zo dat hier sprake is van een verwaarloosd paleis. Alles functioneert en mankementen zijn altijd direct verholpen.

De inmiddels

1

gekozen Interieurarchitect [REDACTED] heeft een rondgang gemaakt door het paleis en werkt momenteel aan een programma van eisen. Daarnaast is [REDACTED] gevraagd om als architect op te treden. [REDACTED]

Datum
1 maart 2014

1

Om enig gevoel te krijgen van de kosten van een gehele renovatie van de beide vleugels is inschatting gemaakt met kengetallen, die zijn verkregen uit de renovatie van het interieur van het Koninklijk Paleis Amsterdam.

De geschatte renovatiekosten van de vleugels lopen uiteen van € [REDACTED] mln. tot € [REDACTED] mln. Eventuele kosten aan het middendeel zijn niet meegenomen. Ook aanpassingen en onderhoud aan de bijgebouwen zijn niet gerekend. [REDACTED]

2

[REDACTED] In totaal moeten de renovatiekosten van het complex Huls ten Bosch naar huidig inzicht geschat worden op ca € [REDACTED] mln tot € [REDACTED] mln. Hiervan kan circa 3 € [REDACTED] mln gedekt worden vanuit het Planmatig Onderhoud bij de RVB lo. Het 3 restant ad € [REDACTED] mln, bij de variant van € [REDACTED] mln, zal bij het ministerie van 3 Financiën geclaimd moeten gaan worden als onderdeel van de komende Voorjaarsnotabesluitvorming.

Ter aankondiging is een passage opgenomen in de begrotingsvoorstellen van het Rijksvastgoedbedrijf i.o. voor de Uitvoeringsbrief 2014. Rond de zomer van 2014 is een meer concrete raming van de renovatiekosten beschikbaar.

Met Financiën is in 2010 afgesproken dat investeringen in paleizen generaal worden geclaimd. Bij een investering van € [REDACTED] mln via de leenfaciliteit moet 3 gedacht worden aan een jaarlijkse gebruiksvergoeding van circa € [REDACTED] mln. 3

STAATSGEHEIM CONFIDENTIEEL
Minister Blok

[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]

nota

Huis ten Bosch

Akkoord SG/DG

Aanleiding

Het Rijksvastgoedbedrijf werkt momenteel aan een plan voor het geschikt maken van paleis Huis ten Bosch voor Zijne Majesteit de Koning en zijn gezin. De functionele wensen van de Koning worden in het plan opgenomen met de noodzakelijke technische vervangingen.

Beslispunten

- Geen. De nota is ter informatie stand van zaken.

Kernpunten

- Paleis Huis ten Bosch is in de jaren '70 gerenoveerd

- [Redacted]

2

- [Redacted]

2

STAATSGEHEIM CONFIDENTIEEL
Dg Rijksvastgoedbedrijf

Rijksvastgoedbedrijf

Contactpersoon
Michiel Heerdink

Datum
8 juli 2014

nota

paleizen stand van zaken juli 2014

Akkoord SG/DG

Aanleiding

U hebt op 14 juli een gesprek met ZMK en HMK.

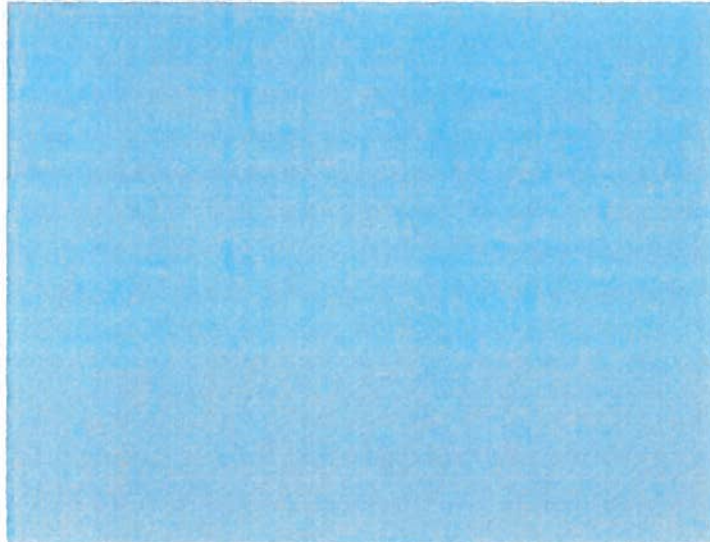
Besilspunten/advies/besilstermijn

- De nota is ter informatie.

Kernpunten

1. De 3 staatspaleizen

3. Project Huls ten Bosch

A

A

Datum
8 juli 2014

1. De 3 staatspaleizen

Op grond van de Wet Financieel Statuut Koninklijk Huis worden door de Staat aan de Koning 3 staatspaleizen ter beschikking gesteld :Huis ten Bosch, complex Paleis Noordeinde en het Koninklijk Paleis Amsterdam.

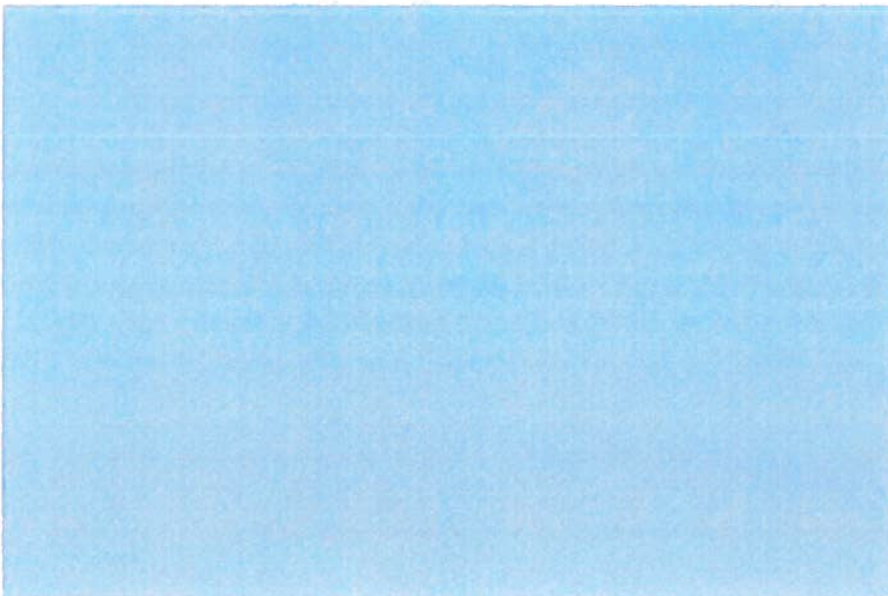
Het Rijksvastgoedbedrijf heeft de verantwoordelijkheid voor de terbeschikkingstelling van de objecten, omdat deze 3 paleizen tot de vastgoedportefeuille van het RVB behoren.

Het begrip 'Ter beschikkingstelling' is niet nader uitgewerkt in de wet, maar is op basis van de historie en huidige verwachtingen, in grote mate vergelijkbaar met 'turn key'. Wat inhoudt dat alle, ook maar enigszins aan de huisvesting en het gebruik gerelateerde kosten zoals stoffering, wandbekleding, kroonluchters e.d. voor rekening van de Staat komen.

Er is geen 'huurcontract' of een document met een afbakening van verantwoordelijkheden.

De huisvestingskosten voor de Koning zijn rijksbrede problematiek en niet die van de (toevallige) minister op wiens begroting de posten gestald zijn. Er is geen vrij beschikbaar budget, anders dan voor regulier onderhoud, op de begroting van BZK beschikbaar hiervoor.

Huisvesting voor de Koning wordt in principe via de leenfaciliteit gefinancierd en analoog aan het rijkshuisvestingsstelsel uitgevoerd. De uit de lening voortvloeiende gebruiksvergoeding moet uiteindelijk budgettair afgedekt worden.

A

Datum
8 juli 2014

A

3. Project Huis ten Bosch

Het paleis is de afgelopen regeerperiode normaal onderhouden. Er hebben na het groot onderhoud in 1980 en 1981 geen grote technische vervangingen plaatsgevonden. Inmiddels is een groot deel van de installaties over het einde van hun technische levensduur heen.

Huis ten Bosch is voorafgaand aan de troonswisseling van (toen) Koningin Beatrix eind jaren '70 aangepast aan permanent woongebruk. De investeringskosten daarvan bedroegen toen, omgerekend naar huidige prijspeil, circa € 32 mln. Het paleis is inmiddels functioneel en technisch gedateerd en oogt ook als zodanig. Zo is bijvoorbeeld de indeling ongeschikt uit het oogpunt van privacy voor de Koning en zijn gezin, voldoen de beveiligingsmaatregelen niet meer aan de huidige eisen en zijn de logeervertrekken verouderd. Enkele voorbeelden die dit laten zien zijn: ongeaard elektrisch in het hele paleis, aanwezigheid van asbest, gebruik van ijzeren rioleringspijpen die doorroesten, houtrot in de dakconstructie en enkele dak lekkages, etc.

2

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

Datum
1 juli 2014
Kenmerk

nota

Startnotitie PPS Huis ten Bosch:
wel of geen DBFMO-uitvoering

Akkoord SG/DG

Aanleiding

Paleis Huis ten Bosch is 35 jaar geleden voor het laatst gerenoveerd. Het is inmiddels functioneel en technisch gedateerd en oogt ook als zodanig.

[Redacted text block]

2

[Redacted text block]

2

Gezien het feit dat de Investeringsom boven de € 25 mln ligt, zou in principe een Public-Private Comparator (PPC) moeten worden uitgevoerd om te bepalen of de verbouwing in DBFMO¹-vorm kan worden uitgevoerd. Indien er echter op voorhand overwegingen lijken te zijn om niet voor DBFMO te kiezen, kan besloten worden af te zlen van het uitvoeren van een PPC. Beide besispunten - het niet uitvoeren van een PPC en het niet als DBFMO-project uitvoeren van de verbouwing - komen in deze nota aan de orde.

Besispunten

De stuurgroep PPC wordt gevraagd te besluiten dat:

1. op basis van de hieronder genoemde overwegingen, DBFMO niet de meest geëigende contractvorm is voor het project;
2. op grond van het besluit ad 1, er geen PPC hoeft te worden uitgevoerd.

¹ Design Build Finance Maintain Operate, een geïntegreerde contractvorm waarbij alle aspecten van het project (ontwerp, bouw, financiering, onderhoud, catering etc.) aan één consortium voor een langere periode (vaak 20 jaar of meer) worden gegund.

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

Pagina 1 van 3

[Redacted]

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

Datum
1 juli 2014
Kenmerk

Overwegingen

[Redacted] 2

[Redacted] 2

Conclusie en advies

Alles afwegend, wordt geconcludeerd dat het contracteren van de renovatie van Huis ten Bosch door middel van DBFMO niet de aangewezen contractsvorm is.

[Redacted] 2
Het uitvoeren van een PPC wordt dan ook niet zinvol geacht.

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

Pagina 2 van 3

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

Achtergrondinformatie

Datum
1 juli 2014

Kenmerk

Het constitutioneel kader

In de Wet Financieel Statuut Koninklijk Huis (WFSKH) is vastgelegd dat Paleis Noordeinde, Paleis Huis ten Bosch en het Paleis op de Dam aan de Koning tot gebruik ter beschikking worden gesteld. Tevens is vastgelegd dat bij Koninklijk Besluit aan de Koning ten laste van het Rijk tijdelijk andere woon- en werkverblijven tot gebruik ter beschikking kunnen worden gesteld.

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

Pagina 3 van 3

Minister voor Wonen en Rijksdienst

Rijksvastgoedbedrijf
Transacties & Ontwikkeling

Datum

Kenmerk

nota

Verbouwing Huls ten Bosch niet in DBFMO-uitvoering

Uitgeraad directeur

1

Aanleiding

Met deze nota informeer ik u dat de op handen zijnde verbouwing van Huls ten Bosch niet in DBFMO-vorm zal worden uitgevoerd. De daartoe aangewezen stuurgroep 'PPC' heeft dit besloten door in te stemmen met de in bijgevoegde nota voorgestelde beslispunten. De stuurgroep PPC (Public-Private Comparator) is in het leven geroepen om interdepartementaal namens betrokken Ministers te besluiten of een project groter dan € 25 mln al dan niet in DBFMO-vorm wordt uitgevoerd. In een Public Private Comparator wordt de eventuele meerwaarde van DBFMO t.o.v. traditionele uitvoering onderzocht.

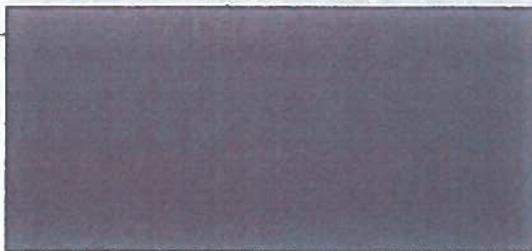
De Stuurgroep bestaat uit drie deelnemers:

- Rijksvastgoedbedrijf; 1
- Ministerie van Financiën; 1
- Gemandateerd vertegenwoordiger van de klant, 1
 Dienst Koninklijk Huis.

2

Paraaf BR/BO

1

Berekening Investeringskosten verbouwing HTB

Kostensoort	Bedrag	Toelichting
1. Bouwkosten B, E en W		
2. Demontage		
3. Asbestverwijdering en herstel na asbestverwijdering		
4. Dak- en gevelrenovatie		
5. Houtrot en ongediertebestrijding		
6. Niet gebouwgebonden kosten, waaronder uithulzing, opslag, bouw bureau, energiekosten, Mockups etc.		
7. Landschap		
8. Eerste inrichting		
9. Stofferling		
10. Beveiliging+hulsvesting beveiliging		
11. Straafgetal Bouwsom tbv 35 min		
12. kunstregeling		
13. Onvoorzien en marge tegenvallende aanbesteding		
14. sub totaal bouwkosten		
15. Advieskosten		
16. BTW		
17. leges		
18. bouwrente leenfaciliteit		
19. Rgd ontwikkelkosten, Incl nazorg 5 jaar		
20. Totaal investeringskosten	€ 35.000.000	

Projectinfo				
Projectnaam	H88	Objectnummer	-	
Projectnummer	10394	Straat	-	
Gebouwfunctie	overige ruimtes	Postcode	2500	
Opdrachtgever	-	Plaats	Den Haag	
Opsteller	-	Bruto vloeroppervlakte	6 000 m ²	
Datum gewijzigd	4 jul-14			

Investeringskostenoverzicht	Eigenaarskosten	Afzetkosten	Totale kosten	per m ² BVO	Totale kosten geïndexeerd
Grondkosten	€	€	€	€	€
Verwerving					
Bouwrp maken					
Overige grondkosten					
Bouwkosten (aannameingsom)	€	€	€	€	€
Bouwkundige werken					
Werkwijklundige installaties / klimaattoelating					
Elektrotechniek					
Lift en transport					
Bouw- en instal. voorzieningen					
Vaste inrichting					
Terrein/parkeren					
Overige zaken behorend tot bouwkosten					
Verzekeringen					
Aanloopkosten					
Onderhoud terrein					
Bouwkundig Onvoortien					
Bedrijfsinstallaties / Losse inrichtingen	€	€	€	€	€
Bijkomende kosten	€	€	€	€	€
Grondrente*					
Bouwrenta*	3	3	3	3	3
Onvoorziene uitgaven Pvt					
Risico verrzekening tijdens de bouw					
Hoffingen (heges)					
Aansluitkosten*					
Agd ontwikkelingskosten*					
Voorbereidings- en begeleidingskosten					
Beeldende kunst (kunstbudget)					
Bijzondere toeslag					
Totaal excl. Btw	€	€	€	€	€
Incl. 21% BTW					
Totaal incl. Btw	€	€	€	€	€ 35.000.000
Idem geïndexeerd tot start bouw	€	€	€	€	
Investeringskosten per afschrijvingsgroep (geïndexeerd)					
Grond (incl. parkeren)					
Casco					
Afbouw					
Inbouw					
Installaties					
Parkerende/garage					
Totaal afschrijvingsgroepen incl. Btw	€		€	€	
Kostenindicatoren investeringen					
excl. Btw / m ² BVO	€	€			
Factor invest./bouwkt eigenaar (excl. grondkosten)	3				
Planmatig onderhoud / m ² BVO	n t b				
Dagelijks onderhoud / m ² BVO	n t b				
Invest. kosten		€			
limitatieve lijst		€			
niet limitatieve lijst		€	3		

*niet met btw belast

Berekening Rgd ontwikkelingskosten

Projectmanager	weken	aantal uren per week	uurtarief	€	€	per jaar	
Ondersteuner	48	48	€	€	€	per jaar	

A&A advieskosten

Projectmanager en ondersteuner	€		
A&A advieskosten	€	(inzake van ca. [redacted] + ca. [redacted] marge vanwege 'meelopen' in ontwerp, A&A team bestaat uit 15 adviseurs)	3
ECA, leidinggevend, andere directies	€	(lijfborging, Inkoopadvies, mbreng VB)	
	€		

Perceel	Advieskosten	percentage van totaal	wijze van aanbesteden
Overvall architect-nisse opdrachten	€		
Interieur, tuin- en restauratie advies	€		
Lichtadvies	€		
Installatie advies	€		
constructeur	€		
Adviseur beveiliging	€		
Bouwfysicus (incl Brandveiligheid)	€		
Technisch manager, bouwdirectie	€		
Toezicht bouwplaats	€		
Kostendeskundige	€		
Keine specifieke adviezen/diensten	€		
Totaal Advieskosten	€	100%	

Datum
29 april 2012

Daarover valt zonder dit eerste onderzoek en zonder een vermoedelijke richting die ulti te voeren plannen te zijner tijd zullen gaan nemen, op dit moment niets zinnigs te zeggen.

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

2

Besilspunten

1. Uw Instemming om voor het paleis Huis ten Bosch een eerste bouwhistorisch onderzoek uit te laten voeren;
2. Uw Instemming om voor dit onderzoek een bedrag ter beschikking te stellen van [REDACTED] ten laste van het budget voor economisch beheer 3 ([REDACTED] in 2012 en [REDACTED] in 2013). 3

afkeurd

afkeurd

Kernpunten

- De noodzaak van groot onderhoud aan het paleis Huis ten Bosch;
- Mogelijke functionele aanpassingen na een troonwisseling;
- Bouwhistorische onderzoek is nodig voorafgaand aan het maken van een plan voor ulti te voeren onderhoud en functionele aanpassingen;
- Benodigd geraamd budget [REDACTED] 3

Financiering bouwhistorisch onderzoeken

1. Het MT heeft besloten (nota 23 februari 2011) dat het profijtbeginsel leidend is voor de toedeling van de kosten van een bouwhistorisch onderzoek. Hetgeen inhoudt dat steeds nagegaan wordt waar het belang bij het resultaat ligt. Dus:

a) als het motief voor onderzoek wordt ingegeven door het belang van de zittende, of nieuwe, gebruiker (ook bij MEF-objecten), dan worden de kosten voor het onderzoek doorberekend aan die gebruiker, cq. ten laste gebracht van het onderliggende project.

b) als het motief voor onderzoek niet is ingegeven door het belang van de zittende, of nieuwe, gebruiker, maar voortvloeit uit de algemene taakopdracht van de Rgd (financiering generiek via Input of één opslag), draagt de Rgd als vraagopwerpende organisatie de kosten. Dit is o.m. het geval wanneer het een inputgefinancierd monument zonder huilvestingsfunctie betreft.

Datum
28 april 2012

c) de directeur Vastgoed kan besluiten om een andere sleutel voor de financiering te hanteren, als gemotiveerd wordt dat het motief voor onderzoek een gecombineerd belang dient van gebruiker en Rgd.

2. Dat als de directie Vastgoed, als uitvloeiing van de keuze onder 1b en 1c, kosten moet dragen, deze ten laste worden gebracht van het budget voor economisch beheer (met een geraamd beslag [REDACTED] hetgeen nadere afstemming behoeft in DR), dan wel ten laste komen van het MEF-budget als het een inputmonument (MEF) betreft. Dat voor een kostbare bouwhistorische ontleding vooraf een schriftelijke motivatie verlangd wordt, vanuit het daartoe opgestelde Plan van Onderzoek, waaruit blijkt dat de kosten van het onderzoek in een juiste verhouding staan met het belang van de onderzoeksvraag en/of met een te voorziene waarde aantasting (doelmatigheidstoets door C&B).

Toelichting

Na haar ambtsaanvaarding in 1980 maakte Hare Majestelt de Koningin kenbaar om in Den Haag te willen wonen en te werken. Het plan van de toen gaande renovatie van het paleis aan het Noordeinde is toen aangepast, in die zin dat het paleis geschikt werd gemaakt als een zogenaamd werkpaleis. De met de renovatie van het paleis Noordeinde belaste architect, de heer K. Kruger, kreeg toen ook de opdracht om Huis ten Bosch geschikt te maken voor bewoning door het staatshoofd. Dat laatste is zeer sober uitgevoerd. Later zijn er nog wel een aantal restauraties geweest, waaronder die van de Oranjezaal. Architect Kruger heeft ongetwijfeld het nodige onderzoek uitgevoerd, maar niet grondig. Daar was ook geen tijd voor. Er is nu geen overzicht van het verrichte onderzoek. Evenmin is duidelijk waar eventueel materiaal zich bevindt en hoe diepgaand het al dan niet is. Het is lastig om aan te geven wat en hoe diepgaand wat moet worden onderzocht. Daarom is het nodig dat bronnen en archieven worden verkend ten einde duidelijkheid te krijgen over de beschikbaarheid en de locatie van de belangrijkste gegevens met betrekking tot de geschiedenis van het hoofdgebouw in de periode vanaf de jaren zeventig. Het accent zal moeten liggen op de gedane ingrepen in de vleugels van het hoofdgebouw, in het Corps de Logis en op het terrein. Het resultaat van deze onderzoeken zal het kader moeten zijn waarbinnen later nog (eventueel) aanvullend bouwhistorisch onderzoek zal moeten worden uitgevoerd. Een programma van onderzoek voor dit aanvullende bouwhistorische onderzoek is echter pas te schrijven, wanneer tenminste enigszins duidelijk is op welke onderdelen en aspecten ingrepen betrekking zullen (kunnen) hebben.

Het bouwhistorisch onderzoek

Het eerste bouwhistorisch onderzoek zal hoofdzakelijk gericht zijn op de delen die het resultaat zijn van de verbouwing van 1734-1739 van architect Daniel Marot. In deze periode werd het Huis ten Bosch met twee vleugels uitgebreid en

Datum
28 april 2012

onderging de centraalbouw uit 1645-1650 van architect Pieter Post een belangrijke wijziging. Omdat van de zeventiende-eeuwse centraalbouw tijdens de recente restauratie van ca. tien jaar geleden de bel-etageruimten reeds uitgebreid zijn onderzocht zullen van deze periode alleen de bovenliggende ruimten en die ruimten en gebouwonderdelen worden meegenomen die met de verbouwing van 1734-1739 een gedaanteverwisseling ondergingen. Het bouwhistorisch onderzoek heeft echter vooral tot doel om de vleugels uit de bouwperiode van 1734-1739 in kaart te brengen. Daarvoor dient vooral de recente verbouwing uit 1977-1980 – die tamelijk veel impact heeft gehad op de bouwkundige structuur en de originaliteit van de in 1734-1739 toegevoegde vleugels – te worden geanalyseerd. Dit omdat van deze ingrijpende verbouwing de documentatie bij de Rijksgebouwendienst spaarzaam is of geheel ontbreekt.

Naast het in kaart brengen van de oorspronkelijke opzet van de bouwkundige structuur zal ook per ruimte de interieurafwerking worden onderzocht. Diepgang en aard van het onderzoek naar de interieurafwerking zal waarschijnlijk per ruimte verschillen.

Voor de analyse van de oorspronkelijke opzet, de latere wijzigingen en restauraties is tevens een diepgaand archiefonderzoek van belang. Aansluitend op het archiefonderzoek zal vervolgens getracht worden originele bouwonderdelen zoals bijvoorbeeld schouwen – die tijdens de recente verbouwing werden verwijderd – te traceren voor documentatie. Deze documentatie heeft een tweeledig doel, namelijk: als onderdeel om de bouw- en gebruiksgeschiedenis in kaart te brengen en als onderzoeksgegeven voor de mogelijkheid voor eventuele herplaatsing.

Van beide vleugels zullen van iedere bouwlaag een uitgebreide bouwhistorische documentatie en opmeting moeten worden gemaakt, die in plattegronden en doorsneden worden vastgelegd. Ook is opmeting noodzakelijk van de ruimten op de verdiepingen van de centraalbouw. Daar waar nodig zal van afzonderlijke ruimten de plafond- en wandafwerking nader worden vastgelegd. Een en ander zal worden uitgewerkt in documentatie- en faseringstekeningen en in rapportages van de bouw- en gebruiksgeschiedenis.

Berekening Startbudget Htb tbv 2014

opsteller: [redacted] |

Datum: 5-mrt 14

Startbudget is gebaseerd op alle kosten die naar verwachting in 2014 worden gemaakt.

Achterliggende documenten voor inschatting van de kosten:

- 1 offerte [redacted] 21-2-2014 |
- 2 offerte [redacted] 17-2-2014 |
- 3 offerte [redacted] 21 febr 2014 |
- 4 detailplanning 2014
- 5 detailplanning VO fase HTB
- 6 Eerste globale conceptplanning HTB d.d. 5-2-2014
- 7 concept werkafsprake [redacted] 14-0029 d.d. 18-2-2014 |
- 8 offerte [redacted] d.d. 13 februari 2014 |

Ontwerpkosten VO

[redacted] (3)	€	3
[redacted] (1)	€	
Intekenen, vo, verwerken toetsing		
[redacted] (2)	€	
[redacted] (8)	€	
Adviseur E en K	€	
Constructeur	€	
Beveiliging	€	
Bouwfysica	€	
asbest	€	
bouwhistorisch onderzoek vervolg	€	
subtotaal	€	
Bouwkosten		
Demoneren incl onvoorz (4)	€	3
Asbestsanering incl onvoorz*	€	
*(globale inschatting, inschatting gez met A&A, [redacted])		
subtotaal	€	
BTW	21% over bouw- en ontwerpkosten	€
Rgd ontwikkelkosten		
A&A (7)	€	3
PM en PD	€	
subtotaal	€	
Totaal verwachting te besteden in 2014	€	

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

Instemming huisvestingsproject

Naam gebruiker: Dienst van het Koninklijk Huis

Naam project: renovatie Huis ten Bosch

Hierbij stemmen ondergetekenden in met het in uitvoering nemen van het hierboven genoemde project.

De middelen voor dit project zijn deels voorzien binnen het artikel "artikel Uitvoering rijksvastgoedbeleid" van de begroting voor Wonen en Rijksdienst.

Adres	: Haagse Bos 10
Project	: Renovatie Huis ten Bosch
Projectnummer	: 10394
Offerte/Klantvraagnummer	: 5447/3768
Investeringsbedrag	: [redacted] 3
Reeds eerder ingestemd	:
Totale investering	: € 35 mln
Opleverdatum	: 1 juli 2017

Financiering:

Taakstellende Investeringskosten prijspeil 1 januari 2014 €35.000.000,- inclusief BTW en alle bijkomende kosten.

Vanuit de leenfaciliteit € 15 mln (te dekken met een gebruiksvergoeding vanaf de oplevering vanuit het huisvestingsbudget paleizen) en €20 mln donatie aan voorziening Huis ten Bosch.

Rijksvastgoedbedrijf
Vastgoedbeheer
AS&I

Korte Veehouw 7
Postbus 20952
2500 EZ Den Haag
www.rpd.nl

Coördinator

[redacted] 1
Gryd.minbzk.nl

Datum
24 juni 2014

Betreft
Huis ten Bosch
uitvoering budget

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

[redacted] 2
[redacted] 1
Pagina 3 van 3

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

Rijksgebouwendienst
Vastgoed
Asset Management

Korte Vaathout 7
Postbus 20952
2500 EZ Den Haag
www.rgd.nl

Contactpersoon

[redacted] |
@rgd.mlnbzk.nl

Betreeft
Huis ten Bosch startbudget
2014

Instemming voorbereiding huisvestingsproject

Naam gebruiker: Paleizen, Huis ten Bosch

Naam project: Renovatie en aanpassingen Paleis Huis ten Bosch

Hierbij stemmen ondergetekenden in met het in voorbereiding nemen van het hierboven genoemde project.

De middelen voor dit project zijn niet voorzien binnen het artikel "artikel Uitvoering rijksvastgoedbeleid" van de begroting voor Wonen en Rijksdienst.

Adres	: Haagse Bos 10
Project	: Plan van Aanpak
Projectnummer	: 10394
Offerte/Klantvraagnummer	: 5789 / 3768
Vorbereidingskosten	: [redacted] 3
Opleverdatum	: medio juni 2014
Financiering	: eerder ingestemd met [redacted] en [redacted] 3

Nu gevraagd om in te stemmen met [redacted]. Het totaal van de instemmingen 3 voor dit project komt zo op € [redacted]. Bedrag is per direct benodigd om 3 adviseurs technische onderzoeken te kunnen laten uitvoeren. De resultaten hiervan zijn nodig om een Voorlopig Ontwerp (VO) te kunnen maken.

Kosten voorbereiding voor het VO.

Projectmanager	€ [redacted]
Technische adviseurs	€ [redacted]
Project ondersteuners	€ [redacted] 3
Inhuur externe expertise	€ [redacted]
Totaal	€ [redacted]

Als deze opdracht een vervolg krijgt in een huisvestingsproject, factureren wij de kosten niet afzonderlijk behalve de kosten voor de externe advisering. De interne kosten van de voorbereidingen vallen dan onder de ontwikkelingskosten van het huisvestingsproject.

Toelichting

Voor het maken van een VO voor het aanpassen en deels renoveren van Paleis Huis ten Bosch zijn ontwerpen en technische onderzoeken nodig. De werkzaamheden hiervoor zijn in volle gang. Externe adviseurs zullen de komende maanden de onderzoeken verrichten en ontwerpvoorstellen maken. Medio september zullen de ontwerpvoorstellen er liggen met de kostenramingen

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

Pagina 1 van 2

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

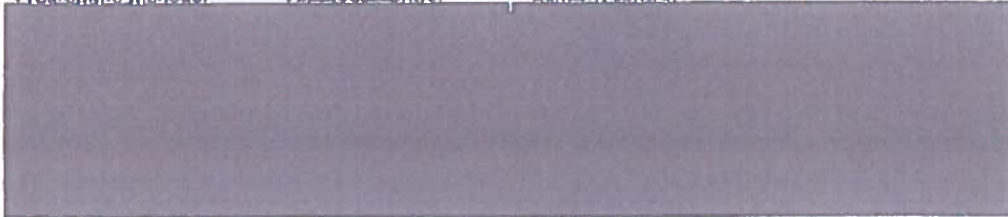
Rijksgebouwendienst
Vastgoed
Asset Management

De omvang van het project is dus nu nog niet bekend. De financiering evenmin. De besluitvorming over de scope van het project en het budget is eerst na de zomer van 2014 te verwachten.

Akkoord Rgd/
Programma manager

Akkoord Rgd/
Vastgoed control

Akkoord Rgd/
Concern control

Datum: 11-3-2014

Datum:
11-4-2014

Datum:
11-4-2014

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

Pagina 1 van 2

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK

gebouwendienst
goed
Management

Voerhout 7
2009S2
EZ OenHaag
.rgd.nl

contactpersoon

 1
i.mnbz.nl

eft
ten Bosch startbudget

Instemming voorbereiding huisvestingsproject

Naam gebruiker: Paleizen, Huis ten Bosch

Naam project: startbudget 2014

Hierbij stemmen ondergetekenden in met het in voorbereiding nemen van het hierboven genoemde project.

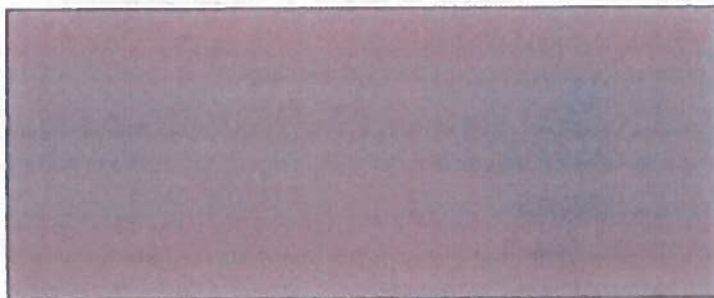
De middelen voor dit project zijn niet voorzien binnen het artikel "artikel Uitvoering rijksvastgoedbeleid" van de begroting voor Wonen en Rijksdienst.

Adres	: Haagse Bos 10
Project	: Plan van Aanpak
Projectnummer	: 10394
Offerte/Klantvraagnummer	: 5789 / 3768
Voorbereidingskosten	: € 3
Opleverdatum	: 31 december 2014
Financiering	: eerder ingestemd met en 3

Ontwerpkosten voorlopig ontwerp	
Demontage	
Asbestsanering	
BTW	
Rgd ontwikkelkosten	

In totaal bedraagt deze investering € . Als deze opdracht een vervolg ³ krijgt in een huisvestingsproject, factureren wij de kosten niet afzonderlijk behalve de kosten voor de externe advisering. De interne kosten van de voorbereidingen vallen dan onder de ontwikkelingskosten van het huisvestingsproject.

Toelichting
Werkzaamheden voor het maken van een voorlopig ontwerp.

Rijksgebouwendienst
Directie Vastgoed
t.a.v. [REDACTED] 1
Postbus 20952
2500 EZ 's-Gravenhage

Datum: ..-03-2012

Betreft: bouwhistorisch onderzoek Paleis Huis ten Bosch te 's-Gravenhage

Geachte heer [REDACTED], 1

Aansluitend op het overleg met U, [REDACTED] 1
[REDACTED] van d.d. 1 febr. jl. doe ik U hierbij toekomen een
vrijblijvende offerte tot het verrichten van een bouwhistorisch onderzoek van het Paleis Huis
ten Bosch te 's-Gravenhage.

Het bouwhistorisch onderzoek zal hoofdzakelijk gericht zijn op verbouwing van 1734-1739
van architect Daniel Marot. In deze periode werd het Huis ten Bosch met twee vleugels
uitgebreid en onderging de centraalbouw uit 1645-1650 van architect Pieter Post een
belangrijke wijziging. Omdat van de zeventiende-eeuwse centraalbouw tijdens de recente
restauratie van ca. tien jaar geleden de bel-etageruimten reeds uitgebreid zijn onderzocht
zullen van deze periode alleen de bovenliggende ruimten en die ruimten en
gebouwonderdelen worden meegenomen die met de verbouwing van 1734-1739 een
gedaanteverwisseling ondergingen. Als uitgangspunt zal dienen het Programma
Bouwhistorisch Onderzoek Paleis Huis ten Bosch Den Haag van [REDACTED] 1
[REDACTED]

Het bouwhistorisch onderzoek heeft een driedelig doel:

- 1) het in kaart brengen van de bouwperiode van 1734-1739
- 2) het traceren en in kaart brengen van de verscheidene wijzigingen en restauraties,
zoals vermeld in het Programma Bouwhistorisch Onderzoek Paleis Huis ten Bosch
Den Haag
- 3) de vergaarde bouwhistorische kennis inbrengen in de verwachte aanstaande
verbouwingwerkzaamheden en het uitvoeren van een aanvullende
bouwhistorische documentatie gedurende deze verbouwing

Voor het in kaart brengen van de bouwperiode 1734-1739 dient vooral de recente verbouwing
uit 1977-1980 - die tamelijk veel impact heeft gehad op de bouwkundige structuur en de
originaliteit van de in 1734-1739 toegevoegde vleugels - te worden geanalyseerd. Omdat van
deze ingrijpende verbouwing de documentatie spaarzaam is of geheel ontbreekt is
samenwerking met [REDACTED] en [REDACTED] die toentertijd betrokken 1
waren bij deze verbouwing, van belang. Deze kennisoverdracht zal geschieden door het o.a.
afnemen van interviews, evt. op locatie.

Naast het in kaart brengen van de oorspronkelijke opzet van de bouwkundige structuur zal ook per ruimte de interieurafwerking worden onderzocht. Diepgang en aard van het onderzoek naar de interieurafwerking zal waarschijnlijk per ruimte verschillen.

Voor de analysering van de oorspronkelijke opzet, de latere wijzigingen en restauraties is tevens een diepgaand archiefonderzoek van belang en zal in hoofdzaak door mevr. [REDACTED] 1 [REDACTED] uitgevoerd worden. Deze gegevens zullen vervolgens in samenwerking met mevr. [REDACTED] 1 worden gekoppeld aan de bouwhistorische bevindingen. Aansluitend op het archiefonderzoek zal vervolgens getracht worden originele bouwonderdelen zoals bijvoorbeeld schouwen - die tijdens de recente verbouwing werden verwijderd - te traceren voor documentatie. Deze documentatie heeft een tweeledig doel, namelijk: als onderdeel om de bouw- en gebruiksgeschiedenis in kaart te brengen en als onderzoeksgegeven voor de mogelijkheid voor evt. herplaatsing.

Voor het bouwhistorisch onderzoek zullen de door dhr. [REDACTED] 1 aan mij ter beschikking gestelde tekeningen als ondergrond worden gebruikt en overige via het uit te voeren archiefonderzoek verkregen werk.

Van beide vleugels zal van iedere bouwlaag een uitgebreide bouwhistorische documentatie en opmeting worden gemaakt waarbij de plattegronden en enkele doorsneden worden vastgelegd. Van de centraalbouw de tweede verdiepingsruimten en de in 1734-1739 toegevoegde en gewijzigde ruimten. Daar waar nodig zal van afzonderlijke ruimten de plafond- en wandafwerking nader worden vastgelegd.

In het aanvullend bouwhistorisch onderzoek zullen tijdens de verwachte aanstaande verbouwingwerkzaamheden die constructieonderdelen worden vastgelegd die dan tijdelijk zichtbaar zijn.

De uitwerking omvat:

- 1) Documentatie- en faseringstekeningen
- 2) Rapportage bouw- en gebruiksgeschiedenis.

De te verrichte werkzaamheden omvatten:

1) Bouwhistorische documentatie en opmetingen ter plaatse:

[REDACTED] uur à [REDACTED] 3

2) Kennisoverdracht K. van den Ende en H. Brouwer:

[REDACTED] uur à [REDACTED] 3

3) Uitwisseling en koppeling onderzoeksgegevens met het archiefonderzoek, in samenwerking met P. van der Heiden:

[REDACTED] uur à [REDACTED] 3

4) Traceren en documentatie van bouwonderdelen:

[REDACTED] uur à [REDACTED] 3

5) Uitwerking bouwhistorische gegevens en archiefonderzoek:

[REDACTED] uur à [REDACTED] 3

6) Aanvullende bouwhistorische documentatie gedurende de verwachte aanstaande verbouwing: [REDACTED] uur à [REDACTED] 3

€	[REDACTED]
€	[REDACTED]
€	[REDACTED] 3
€	[REDACTED]
€	[REDACTED]
€	[REDACTED]

7) Uitwerking aanvullende bouwhistorische documentatie:		
■ uur à ■ 3	€	■ 3
8) Bijwonen vergaderingen of het geven van voordrachten P.M.	€	■ 3
9) Reis- en verblijfkosten	€	
10) Materiaalkosten	€	+
Totaal	€	■ excl. BTW.

Voor het bijwonen van vergaderingen of het geven van voordrachten zal per vergadering of voordracht een vergoeding van € ■ worden gerekend (ca. ■ uur incl. reiskosten en excl. BTW.) en apart in rekening worden gebracht. Het aantal bij te wonen vergaderingen of geven van voordrachten in nader overleg.

Aanvang en oplevering van de opdracht in nader overleg. Desgevraagd zullen tussenverantwoordingen over de vorderingen van de werkzaamheden en/of bijzondere bouwhistorische of archivalische vondsten worden afgelegd.

Alle verzamelde bouw- en historische gegevens zullen worden uitgewerkt in een verslaglegging en bouwhistorische tekeningen. Deze zullen na voltooiing en goedkeuring digitaal (pdf-bestand) worden aangeleverd. Als gedurende het proces besloten wordt tot het separaat invoeren van brongegevens in het computerprogramma Onderzoeksassistent van de Rijksgebouwendienst dient rekening gehouden te worden met extra werkzaamheden op urendeclaratiebasis.

Betalingcondities: in maandelijkse termijnen.
Omdat sprake is van een kostenraming zal op basis van werkelijk bestede tijd gedeclareerd worden.

De offerte heeft een geldigheidsduur van drie maanden na dagtekening.

Wanneer U akkoord gaat met deze offerte zie ik graag een schriftelijke opdrachtbevestiging tegemoet.

Mochten er nog vragen zijn, dan kunt U altijd contact opnemen voor een nadere toelichting van de werkzaamheden van het bouwhistorisch onderzoek en de uitwerking.

Hopende U passend geïnformeerd te hebben,
Tekent met hoogachting,

■ 1

3+4

Rijksgebouwendienst
Directie Vastgoed
t.a.v. [redacted] 1
IPC 410
Postbus 20952
2500 EZ 's-Gravenhage

's-Gravenhage, 18 april 2012

Onderwerp: offerte Historisch Onderzoek Huis ten Bosch

Geachte heer [redacted] 1

Hierbij bled ik u aan mijn offerte inzake het historisch onderzoek met betrekking tot paleis Huis ten Bosch te 's-Gravenhage.

Op basis van het *Programma bouwhistorisch onderzoek paleis Huis ten Bosch Den Haag*, opgesteld door de heer [redacted] (april 2012) ben ik gevraagd het onderzoek naar de restauratie-, onderhouds- en ontstaansgeschiedenis van het paleis te verrichten. Het documenteren van de vele interventies en de bouwgeschiedenis heeft tot doel het bouwhistorisch onderzoek met gegevens te faciliteren.

In eerste instantie ligt de focus op het onderzoek van de Wassenaarse (oost) en Haagse (west) vleugel, die in de 18de eeuw aan weerszijden van het 17de-eeuwse *corps de logis* werden gebouwd. Daarnaast wordt in het *Programma* aandacht gevraagd voor de invloed van de aanbouw van de vleugels op het *corps de logis*, voor verbouwingen op de eerste verdieping van het centrale bouwdeel en de inrichting die verbonden is aan het gebouw en mede tot het rijksbezit behoort. Tenslotte wordt in het *Programma* de ontwikkeling van de tuinen gerelateerd aan de dertien Interventieperioden als aandachtspunt gesteld.

De werkzaamheden voor deze opdracht bestaat voor het grootste gedeelte uit archiefonderzoek. Materiaal voor dit onderzoek is aanwezig in de grote hoeveelheid archieven die zich bevinden in de archieven van de Rijksgebouwendienst, het Nationaal Archief, het Koninklijk Huisarchief en Dienst Koninklijk Huis, het Gemeentearchief Den Haag en het archief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Voor het verzamelen van documentatie over de meest recente en ingrijpende interventie van het paleis in de jaren zeventig van de vorige eeuw, bestaat bovendien de mogelijkheid tot het vastleggen van de *oral history*: gegevens aangaande de restauratie, die toentertijd niet schriftelijk zijn gedocumenteerd.

De werkzaamheden rond de vraagstelling om zoveel mogelijk gegevens aangaande de interventies van de dertien genoemde perioden te verzamelen en te ordenen tot een overzicht van ontstaans-, restauratie- en onderhoudsgeschiedenis van het paleis Huis ten Bosch zijn moeilijk in te schatten. De omvang en de relevantie van het archiefmateriaal is namelijk geen vast gegeven. Ik heb daarom een ureschatting gemaakt voor de verschillende werkzaamheden.

Werkzaamheden	Aantal uren
1. Literatuuronderzoek	
2. Archiefonderzoek: Rijksgebouwendienst Nationaal Archief Koninklijk Huisarchief en Dienst Koninklijk Huis Gemeentearchief Den Haag Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	
3. Interviews oud-medewerkers bureau Kruger	
4. Rapportage	
5. Overleg opdrachtgever en projectteam	
Totaal	

3

De werkzaamheden laten zich moeilijk in een strikt aantal uren vastleggen. Ik stel daarom voor om op uurbasis te declareren, voorlopig tot een maximum van 468 uur. Door regelmatig tussentijds overleg met opdrachtgever (adviseur Rijksbouwmeester [redacted] en [redacted] 1 onder begeleiding van de heer [redacted] kan de voortgang worden gevolgd en kan 1 eventuele aanpassing van het urenal plaatsvinden.

Offerte op basis van uurprijs [redacted] voor [redacted] uur: 3
Totaal excl. 19% btw [redacted] 3

- werkzaamheden vinden plaats vanaf datum opdracht, in overleg met opdrachtgever en de heer [redacted] 1
- het rapport historisch onderzoek wordt aangeleverd op CD
- declaratie op basis van bestede uren. Over de voortgang van de werkzaamheden vindt overleg plaats.

In afwachting van uw reactie,

Hoogachtend,

[redacted] 1

3+4

Rijksgebouwendienst
Directie Vastgoed
t.a.v. [redacted] 1
Postbus 20952
2500 EZ Den Haag

Den Haag, 4 april 2012

**OFFERTE INZAKE PROGRAMMA BOUWHISTORISCH ONDERZOEK
PALEIS HUIS TEN BOSCH DEN HAAG**

Geachte heer [redacted] 1

Hierbij zend ik u op uw verzoek mijn offerte inzake bovengenoemd project betreffende voorbereiding bouwhistorisch onderzoek paleis Huis ten Bosch te Den Haag. E.e.a. zoals recent met u en de heer [redacted] adviseur Monumenten, Atelier Rijksbouwmeester werd besproken.

Het door mij te schrijven programma geeft een kader aan waarbinnen het bouwhistorisch onderzoek dient te worden uitgevoerd.

Het accent van het onderzoek ligt op de beide vleugels van het paleis, die in het tweede kwart van de 18de eeuw tot stand kwamen. Evenwel behoort het centrale deel (midden 17de eeuw) eveneens tot het onderzoek.

Het programma zal door de beoogde bouwhistorici als leidraad voor het onderzoek worden gebruikt. De offertes zullen op genoemd programma gebaseerd zijn. Ten aanzien van het bovenstaande hebben diverse afstemmende besprekingen plaatsgevonden.

Mijn tijdsbesteding zal [redacted] uur nodig zijn. 3

[redacted] uur 3 [redacted] 3 € [redacted] 3
excl. b.t.w.

Met hoogachting en vriendelijke groet,

3+4

PALEIS HUIS TEN BOSCH

DEN HAAG

Bouwhistorisch onderzoek HAAGSE EN WASSENAARSE VLEUGEL

eerste deel

in opdracht van
Rijksgebouwendienst
Directie Vastgoed
Den Haag

UITVOERING

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

1

AUTEURS

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

1

VOORLOPIGE VERSIE
December 2013

1 Inleiding

In dit rapport zijn de beide vleugels van het paleis Huis ten Bosch behandeld, die vanaf 1733 tot 1739 gebouwd werden en waarmee het oorspronkelijke, tussen 1645 en 1650 gebouwde zomerverblijf van Amalia van Solms in het Haagse Bos, aanzienlijk werd uitgebreid. Het bouwhistorisch onderzoek betreft in principe het gehele paleis. De ingrepen in het gebouw zijn echter van een verschillend karakter. In het oorspronkelijk 17de-eeuwse corps de logis of middengebouw, bevinden zich hoofdzakelijk monumentale, representatieve vertrekken. Door de tijd heen, zijn deze vertrekken goeddeels intact gebleven en als zodanig zorgvuldig gerestaureerd. De vleugels, waarin de verblijf- en huishoudelijke functies zijn ondergebracht, zijn echter veel gevoeliger voor aanpassingen vanwege comfort en gebruikseisen. Het tweede deel van het onderzoek zal uitgebreider ingaan op de ontstaansgeschiedenis van het paleis als geheel en de latere verbouwingen, uitbreidingen en modernisering. Voorts zal het paleiscomplex nader worden geduid en zal worden beschreven welke plaats het 17de-eeuwse bouwwerk en de latere uitbreidingen innemen, gezien in het licht van de Nederlandse architectuurtraditie.

Het eerste deel van het onderzoek heeft zich zodoende geconcentreerd op de twee verbouwingen c.q. restauraties die in de jaren vijftig en de tweede helft van de jaren zeventig van de vorige eeuw hebben plaatsgevonden. Belangrijkste bronnen bij dit onderzoek vormden de archieven van de Rijksgebouwendienst, het Koninklijk Huisarchief en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het gebouw zelf. Het onderzoek ter plaatse is in zoverre enigszins beperkt geweest, omdat ten tijde van het onderzoek het paleis volledig in functie was en destructief onderzoek niet mogelijk was. De vaststelling van de aanwezigheid van houten draagconstructies uit de bouwtijd en de aanwezigheid van latere, moderne betonnen draagconstructies, zoals deze op de tekeningen in deze rapportage zijn aangegeven, zijn gebaseerd op waarnemingen ter plaatse en op het bestuderen van de tekeningen afkomstig uit de archieven. Zowel van de restauratie uit de jaren vijftig als van de restauratie uit de jaren zeventig uit de vorige eeuw, is een redelijk groot bestand aan bestek- en werktekeningen beschikbaar. Door het ontbreken van goede revisietekeningen is niet in alle gevallen te achterhalen of de op tekening gezette aanpassingen ook daadwerkelijk zijn uitgevoerd. Vergelijking van de tekeningen met het uitgevoerde werk leert namelijk dat regelmatig van de plannen werd afgeweken. Een inhaalslag om het paleis als geheel goed in kaart te brengen is dus van belang.

Uit archiefonderzoek, dat gericht is op de verkenningen naar de 20ste-eeuwse aanpassingen van het paleis, is gebleken dat het complex voor de Tweede Wereldoorlog vrij ongeschonden was en dat de originaliteit van het monument toen nog zeer groot was.

Evenwel was de impact van de oorlogsperiode aanzienlijk en werd het voortbestaan van het paleis, dat in de kustverdedigingslinie van de Duitse bezetter lag, ernstig bedreigd. Na moeizame onderhandelingen kon de dreigende sloop worden afgewend. Dat gold helaas niet voor de twee 17de eeuwse bouwhuizen en enige houten schuren. Van de tuinaanleg voor het paleis bleef eveneens niets bewaard.

Na de oorlog werd paleis Huis ten Bosch in eerste instantie voor tijdelijke bewoning geschikt gemaakt. Toen echter bleek dat het complex zich bouwkundig in een zeer onderkomen staat bevond en dat de brandveiligheid geenszins gegarandeerd kon worden, werd het noodzakelijk geacht ingrijpendere maatregelen te treffen. Bovendien ontbrak elke vorm van comfort omdat het gebouw feitelijk nooit anders was gebruikt dan als zomerpaleis waarvoor het oorspronkelijk ook gebouwd werd.

Om het 17de-eeuwse corps de logis en de 18de-eeuwse vleugels geschikt te maken voor incidentele bewoning door het toenmalige staatshoofd en haar familie, de ontvangst van hoge gasten en het geven van diners mogelijk te maken, bleken buitengewoon ingrijpende maatregelen nodig te zijn.

De verbouwing/restauratie die in de jaren vijftig van de vorige eeuw plaatsvond, had aanzienlijke gevolgen voor de oorspronkelijke structuur van de vleugels en gelukkig in mindere mate voor de structuur van het corps de logis.

De tweede ingreep die in de tweede helft van de jaren zeventig van de vorige eeuw plaatsvond, had vooral te maken met de verbetering van het wooncomfort en de vervanging en modernisering van technische installaties. Deze werkzaamheden hielden verband met de aanstaande bewoning van kroonprinses Beatrix, die haar moeder in 1980 opvolgde als staatshoofd, en die het paleis in 1981 met haar gezin betrok. Feitelijk werd het paleis daarmee voor het eerst in zijn bestaansgeschiedenis permanent bewoond.

De ontstaansgeschiedenis van paleis Huis ten Bosch begint omstreeks het midden van 17de eeuw wanneer de Grafelijkheid van Holland aan Amalia van Solms, echtgenote van stadhouder Frederik Hendrik, een terrein aan de oostzijde van het 'Haagsche Bosch' ter beschikking stelt om een zomerverblijf te laten bouwen. Het huis dat tussen 1645 en 1650 naar ontwerp van Pieter Post werd gebouwd, bestond uit een grote centrale zaal met aan weerszijden appartementen.

Het sobere classicistische bouwwerk met drie bouwlagen en een kap sloot geheel aan bij de mode van die tijd en het wonen in de gecultiveerde natuur. Na het overlijden van Frederik Hendrik in 1647, toen de bouw van het huis nog niet voltooid was, besloot Amalia de wanden van de grote zaal geheel van schilderijen te laten voorzien met allegorieën op de heldendaden van haar overleden echtgenoot. De naam van deze inmiddels beroemde zaal werd aanvankelijk gebruikt als aanduiding voor het huis als geheel; namelijk de 'Sael van Oranje'. De benaming 'Huys in 't Bosch' en 'Huis ten Bosch' komen pas later in gebruik. Na eerdere kleinschalige aanpassingen en modernisering en aan het einde van de 17de eeuw wanneer stadhouder Willem III het huis gebruikt, worden in de jaren dertig van de 18de eeuw in opdracht van stadhouder Willem IV plannen ontwikkeld om het 17de eeuwse buitenhuis van twee vleugels te voorzien en als zodanig te verbouwen tot een modern, representatief zomerpaleis dat als passend werd geacht bij de status van nieuwe stadhouder, die in 1734 was gehuwd met de Engelse koningsdochter Anna van Hannover.

De ontwerpen van de schuin naar voren geplaatste vleugels die door middel van een binnenpaviljoen aansloten op het bestaande 17de eeuwse bouwwerk, werden vervaardigd door Daniël Marot. Op de binnenpaviljoens sloten tussenvleugels aan met rechthoekige eindpaviljoens.

Tegelijkertijd met de nieuwbouw van de vleugels werd het bestaande gebouw zowel van binnen als van buiten gemoderniseerd zodat een geheel ontstond. De Oranjezaal bleef, behoudens het wijzigen van de schouw echter geheel ongemoeid.

De vleugels leverden op de begane grond een forse vergroting van het aantal dienstruimten en in de westelijke vleugel werden, zo bleek uit recent archief onderzoek, zeer uitgebreide keukens, waterkelders en provisiekelders aangelegd.

Op de bel-etage gaven de vleugels een uitbreiding van het aantal woon- en ontvangstvertrekken. Het barokke ontwerp van Daniël Marot was uitermate doordacht en volledig symmetrisch ingedeeld. Het (onuitgevoerde) tuinontwerp van Marot met daarin de plattegrond van de hoofdverdieping van het paleis geeft een gedetailleerd beeld van het imposante geheel.

Hoewel de bouw in 1739 werd voltooid werd de afwerking en aankleding van de binnenruimten nog enige decennia verder voortgezet. De voegtijdige dood van Willem IV in 1751 maakte echter een einde aan de bouwcampagne en veel plannen bleven hierdoor onuitgevoerd. In een anonieme reisbeschrijving uit 1767 wordt zelfs nog melding gemaakt van enkele onafgewerkte vertrekken.

Gedurende de tweede helft van de 18de eeuw bleef paleis Huis ten Bosch in gebruik als zomerpaleis van de stadhouderlijke familie. Met name nadat Willem V in 1767 in het huwelijk was getreden met Wilhelmina van Pruisen werd de bewoning gedurende de zomermaanden geïntensiveerd en vonden er vele ontvangsten, diners en luisterrijke bals plaats.

Na de vlucht van de stadhouderlijke familie in 1795 als gevolg van de Franse overheersing werd Huis ten Bosch nationaal bezit en achtereenvolgens in gebruik genomen als museum en als ambtswoning van Raadspensionaris Schimmelpenninck.

Vanaf 1806 liet koning Lodewijk Napoleon als koning van Holland het paleis Huis ten Bosch moderniseren en gereed maken voor zijn bewoning die feitelijk slechts een zomer lang standhield alvorens hij zijn residentie (voorlopig) naar Utrecht liet verplaatsen.

Na het herstel van de onafhankelijkheid in 1813 keerde de voormalige stadhouderlijke familie terug in Nederland en werd de zoon van Willem V als soevereine vorst in Den Haag ontvangen en werd het paleis in het Haagse Bos opnieuw door de Oranje-familie in gebruik genomen.

Vanaf 1856 tot haar dood in 1877 bewoonde koningin Sophie, eerste echtgenote van koning Willem III, het paleis in de maanden mei tot en met september. Zo bleef de oorspronkelijke functie als zomerpaleis tot het midden van de 19de eeuw behouden. Hierna werd het paleis slechts incidenteel gebruikt en is er geen sprake meer van bewoning tot het moment dat koningin Beatrix met haar gezin Huis ten Bosch gaat bewonen.

Het voorliggende rapport heeft tot doel directe en toegankelijke informatie te leveren op het gebied van de bouw- en restauratiegeschiedenis van de paleisvleugels. Deze informatie is tot stand gebracht door de gegevens die verkregen zijn uit archiefonderzoek te koppelen aan de opnames ter plaatse en het bestuderen van bestektekeningen uit de jaren vijftig en zeventig van de vorige eeuw.

In het rapport zijn zes typen tekeningen opgenomen die per vleugel en bouwlaag specifieke informatie leveren en die behulpzaam kunnen zijn bij de ontwikkeling van een mogelijk ontwerp tot bouwkundige interventies. De geschreven tekst ondersteunt de informatie op tekening en andersom.

De zes typen tekeningen zijn als volgt te onderscheiden:

1. **Faseringstekeningen:** alle bouwlagen van beide vleugels met bouwfasering.
2. **Draagconstructies:** begane grond en bel-etage van beide vleugels met oorspronkelijke draagconstructies zoals balklagen en dragende binnenmuren.
3. **Bijzonderheden:** alle bouwlagen van beide vleugels met informatie over aanwezige oorspronkelijke stookplaatsen, oorspronkelijke stucplafonds en andere bijzonderheden voor zover deze in de afgelopen onderzoeksperiode konden worden waargenomen.
4. **Oorspronkelijke ruimte-indeling:** begane grond en bel-etage van beide vleugels met informatie omtrent de oorspronkelijke indeling van de vleugels, de functies van de ruimtes en de aanwezige symmetrie tussen de beide vleugels.
5. **Monumentwaarde:** alle bouwlagen van beide vleugels met informatie omtrent de monumentwaarden.
6. **Ruimtenummering:** nummering van alle vertrekken en ruimten per vleugel en bouwlaag (begane grond, bel-etage en tweede verdieping), die tijdens de werkzaamheden in de vorige eeuw werden gehanteerd.

Het bestuderen van de tekeningen en het lezen van de tekst zal betrokkenen op de juiste wijze informeren omtrent de hoge monumentwaarde van origineel muurwerk en andere elementen, waarvan het behoud noodzakelijk is. De tekeningen geven ook informatie omtrent positieve monumentwaarde waarvan behoud wordt aanbevolen. In de tekeningen genoemde indifferente monumentwaarde geeft aan dat behoud niet noodzakelijk is.

PALEIS HUIS TEN BOSCH

DEN HAAG

Ruimteboek
Gedeelte WASSENAARSE VLEUGEL

in opdracht van
Rijksgebouwendienst
Directie Projecten
Den Haag

UITVOERING

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED] 1

AUTEURS

[REDACTED]
[REDACTED] 1
[REDACTED]

juni 2014

Voorwoord

De voorliggende ruimtebeschrijving heeft betrekking op de begane grond en de bel-etage van de Wassenaarse vleugel van paleis Huis ten Bosch. De beschrijving concentreert zich op het hoekpaviljoen aan oostelijke zijde en een deel van de tussenvleugel tot aan het trappenhuis.

In verband met mogelijke interventies is [REDACTED] verzocht om in aansluiting op het 1 bouwhistorisch onderzoek van de Wassenaarse en de Haagse vleugel van 15 december 2013 de binnenruimten van genoemd gedeelte gedetailleerd te beschrijven, te dateren en te waarderen.

Het betreffende deel van deze vleugel bezit in belangrijke mate de oorspronkelijke structuur uit de bouwtijd 1733-1739. In de twintigste eeuw vond in de jaren vijftig een restauratie plaats waarbij het paleis, dat gedurende de Tweede Wereldoorlog beschadigd was geraakt, werd gerestaureerd en verbouwd tot een functioneel bruikbaar gebouw ten behoeve van het staatshoofd. Structurele aanpassingen waren zeer beperkt en het accent lag op behoud van het 18de-eeuwse karakter. Het is opvallend dat de werken die in bovengenoemde periode werden uitgevoerd van hoge kwaliteit zijn. Dit geldt voor zowel uitwendige als inwendige aanpassingen. Het inboetwerk dat aan de achtergevel van het hoekpaviljoen werd verricht, valt op door een grote mate van zorgvuldigheid. Bij de herstelwerkzaamheden aan het interieur werden bestaande lambriseringen en paneeldeuren met bijzonder veel zorg en aandacht gekopieerd naar het originele werk. Hierbij werd strikt onderscheid gemaakt tussen de periode Lodewijk XIV-stijl en de latere Lodewijk XVI-stijl. De restauratievisie was in hoofdzaak gericht op de 18de-eeuwse stijlkenmerken van het paleiscomplex. Het bouwkundig bestek uit deze periode dat aan het bouwhistorisch onderzoek is toegevoegd, en het bijbehorende tekeningenbestand geven een gedetailleerd beeld van de werkzaamheden tijdens de restauratie van 1950-1956.

De verbouwing die in de tweede helft van de jaren zeventig van de vorige eeuw plaatsvond in dit deel van de Wassenaarse vleugel, greep met name op de bel-etage in op de oorspronkelijke structuur om aan eisen van comfort en woonbaarheid te voldoen. De eerste schetsontwerpen van de architect Kruger uit 1975 waren net als in de jaren vijftig, gericht op behoud van de ruimtelijke structuur. Vermoedelijk voldeden deze plannen niet omdat ze te weinig inspeelden op het gewenste gebruik. Het gevolg was dat de

oorspronkelijke ruimtelijke indeling veel ingrijpender werd gewijzigd dan aanvankelijk was voorzien.

Door het verwijderen en verplaatsen van een aantal oorspronkelijke stookplaatsen en het wijzigen van enkele ruimten werd de originaliteit aangetast. Ook werden delen van oorspronkelijke betimmeringen zoals deuren en lambriseringen verplaatst en hergebruikt. Bij het ontbreken hiervan werden bovendien onderdelen in stijl bijgemaakt.

Bij het opstellen van de ruimtebeschrijving is het daarom van belang alle onderdelen in de betreffende ruimte te benoemen, te beschrijven en te dateren. In het 18de-eeuwse werk is een onderscheid aan te brengen tussen betimmeringen uit de bouwtijd (Lodewijk XIV) en modernisering uit het laatste kwart van de 18de eeuw (Lodewijk XVI).

Tijdens de verschillende verbouwingen hebben veel ingrepen rondom doorgangen plaatsgevonden, waarbij complete deurconstructies (kozijn met architraven en deur) of losse onderdelen hiervan zijn verplaatst, hergebruikt en in stijl bijgemaakt. Het is hierdoor vrijwel onmogelijk geworden om de onderdelen op hun juiste waarde te schatten. Er is daarom besloten de ruimtebeschrijving te verfijnen met opmetingen van de verschillende onderdelen, zodat een onderscheid kan worden gemaakt tussen originele profileringen uit de bouwtijd en laat 18de-eeuwse wijzigingen enerzijds en de restauraties uit de jaren vijftig en zeventig van de vorige eeuw.

Nauwkeurige bestudering leert bovendien dat de profilering van de deuren en de architraven in de gangen van oorsprong een ander karakter hebben dan die in de vertrekken. Daarnaast is er een nog een onderscheid aangetroffen tussen de toegepaste profileringen op de begane grond en de bel-etage. Dit onderscheid in uitvoering van deze onderdelen is echter een direct gevolg van het ontwerpprincipe waarbij de belangrijkste bouwlaag van een rijkere detaillering in alle onderdelen wordt voorzien.

Ter completering van de ruimtebeschrijving is ook besloten tot het opnemen van de profileringen van de oorspronkelijke vensterbanken en vensternisbetimmeringen, die gedeeltelijk bewaard zijn gebleven in de radiatoromtimmeringen. Ook hier zijn verschillen aantoonbaar tussen begane grond en bel-etage.

Door het uitvoeren van sonderingen op de geschilderde afwerkingen van betimmeringen, architraven en deuren is met name getracht te achterhalen of delen van de betimmeringen origineel zijn of uit een latere periode dateren. Het stratigrafisch onderzoek maakt het tevens mogelijk de oorspronkelijke 18de-, 19de- en 20ste-eeuwse kleurstellingen te

achterhalen. Deze informatie is van essentieel belang om het monument zo volledig mogelijk te documenteren en voor het leveren van historische informatie omtrent kleurgebruik.

Tijdens het onderzoek is ondermeer gebleken dat meerdere onderdelen zodanig zijn schoongemaakt (afgekrabd of geloofd), waardoor het complete verflagenpakket is verstoord. De constatering dat een bepaald onderdeel slechts afwerkingslagen vanaf 1950 bezit, wil daarom niet zeggen dat het onderdeel niet ouder is dan 1950. Voorbeeld hiervan zijn de vensterluiken, die vrijwel integraal aanwezig zijn. Deze luiken met hun sluitmechanisme behoren bij de oorspronkelijke vensters (1733). Bij de restauratie van 1950 blijken deze onderdelen echter grondig te zijn schoongemaakt met als gevolg dat het aanwezige verflagenpakket dateert vanaf 1950. Opvallend genoeg zijn de metalen onderdelen van het sluitmechanisme aan de schoonmaakbeurt ontsnapt en is hierop in veel gevallen het totale verflagenpakket nog wel aanwezig. Bij een aantal deuren en de vensters is hetzelfde gebeurd. Het lijkt erop dat vrijwel alle uitneembare onderdelen deze grondige bewerking hebben ondergaan. In andere gevallen kan een incompleet verflagenpakket duiden op het gedeeltelijk wegnemen van makkelijk verwijderbare verflagen.

Per ruimte worden de vloer, plafond en wanden met alle bijbehorende onderdelen benoemd en beschreven. Dit betekent dat deuren, kozijnen, architraven, raamhout, raamkozijnen, binnenluiken met hang- en sluitwerk en bijbehorende aftimmeringen in de beschrijving zullen worden vastgelegd. Het betreffende kleuronderzoek en het onderzoek van de profileringen van deuren en architraven wordt eveneens per onderdeel in de beschrijving van de ruimte genoteerd.

Van elke ruimte wordt eerst een plattegrond getoond van de Wassenaarse vleugel met in kleur de betreffende ruimte. Een uitsnede van de plattegrond met de ruimte wordt gebruikt voor het aangeven van de wanden (A,B,C,D), de positie van de foto's en bijzonderheden. Na de tekstpagina's volgt een fotopagina.

In de bijlagen zijn opgenomen:

1. Zes plattegronden van de Wassenaarse Vleugel uit het rapport Bouwhistorisch Onderzoek Huis ten Bosch (voorlopige uitgave december 2013) wat betreft de fasering, monumentwaardering en oorspronkelijke indeling van begane grond en bel-etage.
2. Zeven plattegronden van de Wassenaarse Vleugel waarin zijn aangegeven de architraven, deuren, borstweringen en lambriseringen per verdieping met bijbehorende

PALEIS HUIS TEN BOSCH

DEN HAAG

Essay
gebruiksgeschiedenis en cultuurhistorische aspecten

in opdracht van
Rijksvastgoedbedrijf
Directie Projecten
Den Haag

UITVOERING

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

1

AUTEURS

[REDACTED]
[REDACTED]

1

juli 2014

Voorwoord

Het voorliggend essay gaat nader in op de cultuurhistorische essenties van het koninklijk paleis Huis ten Bosch in Den Haag. De vraag ten aanzien van deze beschrijving komt voort uit de behoefte de cultuurhistorische essenties van het paleis te beschrijven en deze opnieuw onder de aandacht te brengen met het oog op mogelijke interventies waarbij een nieuwe generatie het paleis in de nabije toekomst zal gaan bewonen. Ter voorbereiding hiervan wordt in opdracht van het Rijksvastgoedbedrijf (Rijksgebouwendienst) een bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd waarbij het gehele paleiscomplex wordt gedocumenteerd. Naast dit onderzoek worden van specifieke gedeelten van het paleis ruimtebeschrijvingen opgesteld waarbij ondermeer diepgaand wordt ingegaan op de bouwstructuur, de datering van interieurafwerkingen en stratigrafisch onderzoek betreffende geschilderde afwerkingen.

Aan het onderzoeksteam is recent een tweetal vragen voorgelegd. De eerste vraag is als volgt geformuleerd: 'Maak een beknopte waardering -in hiërarchische volgorde- van de cultuurhistorische essenties van het hele paleis met bijbehorend beeldmateriaal'.

De tweede vraag luidt: 'Maak een beknopte beschrijving van wat de belangrijkste functies van de ruimten waren van het gehele paleis zoals door Pieter Post en Daniël Marot is ontworpen'.

In de voorliggende beschrijvingen wordt door twee auteurs antwoord gegeven op de gestelde vragen. Hierbij worden de historische aspecten van de ontwikkeling en het gebruik over een periode van meer dan 350 jaar vanuit verschillende invalshoeken belicht.

Uit deze beschrijvingen blijkt enerzijds dat de verschillende generaties van bewoners hun sporen nalieten. Anderzijds wordt ook duidelijk dat er bij deze generaties voortdurend een grote terughoudendheid bestond ten aanzien van structurele aanpassingen. Een belangrijk voorbeeld hiervan is het feit dat de 17de-eeuwse appartementenstructuur in het corps de logis op alle verdiepingen steeds is gerespecteerd en dat ook een aanzienlijk deel van de 17de-eeuwse afwerkingen is behouden. De cultuurhistorische essenties hebben daardoor in belangrijke mate betrekking op de het midden van de 17de eeuw, maar ook op de belangrijke periode uit het tweede kwart van de 18de eeuw waarin de barokke Lodewijk XIV stijl rijk is vertegenwoordigd. Het essay gaat bovendien nader in op de late 18de eeuw en de China-mode waarvan op Huis ten Bosch zeer uitzonderlijke en zeldzame voorbeelden bewaard gebleven zijn. Tenslotte komt het praktische dagelijks gebruik van het paleis aan de orde.

PALEIS HUIS TEN BOSCH

DEN HAAG

Ruimteboek II Gedeelte WASSENAARSE VLEUGEL

in opdracht van
Rijksvastgoedbedrijf
Directie Projecten
Den Haag

UITVOERING

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED] 1

AUTEURS

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED] 1

september 2014

Voorwoord

Het voorliggende tweede deel van de ruimtebeschrijving heeft betrekking op de begane grond en de bel-etage van de Wassenaarse vleugel van paleis Huis ten Bosch. De beschrijving concentreert zich op de tussenvleugel vanaf het trappenhuis tot en met het binnenpaviljoen dat aansluit op het corps de logis. De gehanteerde systematiek van de beschrijving is gelijk aan het eerste deel van de ruimtebeschrijving *Ruimteboek, gedeelte Wassenaarse vleugel*, dat in juni 2014 is verschenen.

In verband met mogelijke interventies is [REDACTED] verzocht om in aansluiting op het 1 bouwhistorisch onderzoek van de Wassenaarse en de Haagse vleugel van 15 december 2013 de binnenruimten van genoemd gedeelte gedetailleerd te beschrijven, te dateren en te waarderen.

Het betreffende deel van deze vleugel bezit in belangrijke mate de oorspronkelijke structuur uit de bouwtijd 1733-1739. Daarnaast zijn interventies uit de vroege 19de en 20ste eeuw te onderscheiden. In de twintigste eeuw vond in de jaren vijftig een renovatie plaats waarbij het paleis, dat gedurende de Tweede Wereldoorlog beschadigd was geraakt, werd gerestaureerd en verbouwd tot een functioneel bruikbaar gebouw ten behoeve van het staatshoofd. Structurele aanpassingen waren zeer beperkt en het accent lag op behoud van het 18de-eeuwse karakter. Het is opvallend dat de werken die in deze jaren werden uitgevoerd over het algemeen van hoge kwaliteit zijn. Bij herstelwerkzaamheden in het interieur werden delen van oorspronkelijke betimmeringen zoals deuren en lambriseringen verplaatst en hergebruikt. Bij het ontbreken hiervan werden onderdelen gekopieerd naar het bestaande werk. Het bouwkundig bestek van deze renovatie dat aan het bouwhistorisch onderzoek (december 2013) is toegevoegd en het bijbehorende tekeningenbestand geven een gedetailleerd beeld van de werkzaamheden in de periode 1950-1956.

De verbouwing die in de tweede helft van de jaren zeventig van de vorige eeuw plaatsvond in dit deel van de Wassenaarse vleugel, was hoofdzakelijk gericht op het onderbrengen van diverse huishoudelijke diensten.

In het oorspronkelijke ontwerp van Daniel Marot sluiten de beide nieuwe vleugels door middel van een binnenpaviljoen aan op het oorspronkelijke 17de-eeuwse bouwwerk van Pieter Post, dat na de uitbreiding als corps de logis wordt aangeduid. Deze binnenpaviljoens waren oorspronkelijk bedoeld om het aantal representatieve ruimten van het corps de logis

te vergroten. De bouwkosten voor deze vertrekken werden daarom verantwoord onder de post werkzaamheden voor het corps de logis in de periode 1733-1739, toen een aantal 17de-eeuwse vertrekken werd gemoderniseerd.

Het belang van de binnenpaviljoens werd ondermeer zichtbaar gemaakt door een grotere kamerhoogte dan de overige vertrekken in de vleugels. In het westelijk binnenpaviljoen is de monumentale witte eerzaal nog aanwezig terwijl de oostelijke pendant oorspronkelijk de presentiekamer of troonzaal bevatte. Beide vertrekken waren voorzien van kostbare interieurs met rijk uitgevoerde marmeren schoorsteenmantels en dito schoorsteenstukken. Het houtsnijwerk en de marmersculpturen werden vervaardigd door de veelzijdige kunstenaar J.B. Xavery.

Door de ontmanteling van de presentiekamer en opdeling in twee vertrekken met verlaagde plafondhoogte ten tijde van Lodewijk Napoleon, is de symmetrische uitbreiding van het corps de logis door Daniel Marot onherkenbaar geworden. Het onderzoek heeft echter mede door het kleuronderzoek en de ontdekking van een foto in het Koninklijk Huisarchief tijdens de werkzaamheden in de jaren 1950 belangrijke informatie gegenereerd over de lambriserings die voor een deel uit de Marottijd dateren. Op de foto is de noordelijke vensterwand zichtbaar nadat de tussenmuur was gesloopt. Hierdoor is de oorspronkelijke detaillering van de vensterbetimmeringen en de raamnissen herkenbaar. Bovendien toont de foto dat op de lambrisering van de vensterpenant snijwerk in de vorm van een rocaille aanwezig is geweest. Kleuronderzoek heeft aangetoond dat een groot deel van de huidige lambrisering in de hoekkamer (ruimtenummer 65) de in 1950 herplaatste oorspronkelijke lambrisering betreft. Wordt deze informatie gevoegd bij de eerder teruggevonden gegevens over de schoorsteenmantel en het bijbehorende marmerreliëf, dan kan een goed beeld worden verkregen van de oorspronkelijke uitmontering van dit uiterst belangrijke 18de-eeuwse interieur.

Bij het opstellen van de ruimtebeschrijving worden alle onderdelen in de betreffende ruimte beschreven en zo mogelijk gedateerd. In het 18de-eeuwse werk is een onderscheid aan te brengen tussen betimmeringen uit de bouwtijd (Lodewijk XIV) en modernisering uit het laatste kwart van de 18de eeuw (Lodewijk XVI).

Tijdens de verschillende verbouwingen hebben veel ingrepen rondom doorgangen plaatsgevonden, waarbij complete deurconstructies (kozijn met architraven en deur) of losse onderdelen hiervan zijn verplaatst, hergebruikt en in stijl bijgemaakt. Het is hierdoor vrijwel onmogelijk geworden om de onderdelen op hun juiste waarde te schatten. Er is

daarom besloten de ruimtebeschrijving te verfijnen met opmetingen van de verschillende onderdelen, zodat een onderscheid kan worden gemaakt tussen originele profileringen uit de bouwtijd en laat 18de-eeuwse wijzigingen enerzijds en de restauraties uit de jaren vijftig en zeventig van de vorige eeuw. Nauwkeurige bestudering leert bovendien dat de profilering van de deuren en de architraven in de gangen van oorsprong een ander karakter hebben dan die in de vertrekken. Daarnaast is er een nog een onderscheid aangetroffen tussen de toegepaste profileringen op de begane grond en de bel-etage. Dit onderscheid in uitvoering van deze onderdelen is echter een direct gevolg van het ontwerpprincipe waarbij de belangrijkste bouwlaag van een rijkere detaillering in alle onderdelen wordt voorzien. Ter completering van de ruimtebeschrijving is ook besloten tot het opnemen van de profileringen van de oorspronkelijke vensterbanken en vensternisbetimmeringen, die gedeeltelijk bewaard zijn gebleven in de radiatoromtimmeringen. Ook hier zijn verschillen aantoonbaar tussen begane grond en bel-etage.

Het uitvoeren van sonderingen op de geschilderde afwerkingen van betimmeringen, architraven en deuren is verricht met het doel om te onderzoeken of delen van de betimmeringen origineel zijn of uit een latere periode dateren. Het stratigrafisch onderzoek maakt het tevens mogelijk de oorspronkelijke 18de-, 19de- en 20ste-eeuwse kleurstellingen te achterhalen. Deze informatie is van essentieel belang om het monument zo volledig mogelijk te documenteren en is een onmisbare aanvulling op het bouwhistorisch onderzoek. Bovendien wordt voor een belangrijk deel gegevens gevonden over het historisch kleurgebruik.

Tijdens het onderzoek is echter ondermeer gebleken dat meerdere onderdelen zodanig zijn schoongemaakt (afgekrabd of geloogd), waardoor het complete verflagenpakket is verstoord. De constatering dat een bepaald onderdeel slechts afwerkingslagen vanaf 1950 bezit, wil daarom niet zeggen dat het onderdeel niet ouder is dan 1950. Voorbeeld hiervan zijn de vensterluiken, die vrijwel integraal aanwezig zijn. Deze luiken met hun authentieke sluitmechanisme behoren bij de oorspronkelijke vensters (1733). Bij de restauratie van 1950 blijken deze onderdelen echter grondig te zijn schoongemaakt met als gevolg dat het aanwezige verflagenpakket dateert vanaf 1950. Opvallend genoeg zijn de metalen onderdelen van het sluitmechanisme aan de schoonmaakbeurt ontsnapt en is hierop in veel gevallen het totale verflagenpakket nog wel aanwezig. Bij een aantal deuren en de vensters is hetzelfde gebeurd. Het lijkt erop dat vrijwel alle uitneembare onderdelen deze grondige bewerking hebben ondergaan. In andere gevallen kan een incompleet verflagenpakket duiden op het gedeeltelijk wegnemen van makkelijk verwijderbare verflagen.

